

**T.C.
NİĞDE ÖMER HALİSDEMİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
AVRASYA ARAŞTIRMALARI ANABİLİM DALI**

**KOLEKTİF GÜVENLİK ANLAŞMASI ÖRGÜTÜ VE
ÖZBEKİSTAN**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Hazırlayan
Aytaç GÜHER**

**Niğde
Aralık, 2018**

**T.C.
NİĞDE ÖMER HALİSDEMİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
AVRASYA ARAŞTIRMALARI ANABİLİM DALI**

**KOLEKTİF GÜVENLİK ANLAŞMASI ÖRGÜTÜ VE
ÖZBEKİSTAN**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Hazırlayan
Aytaç GÜHER**

Danışman : Doç.Dr. M. Serkan TAFLIOĞLU

Üye : Doç. Dr. İlhan GÜLLÜ

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Çiğdem ŞAHİN

**Niğde
Aralık, 2018**

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum KOLEKTİF GÜVENLİK ANLAŞMASI ÖRGÜTÜ VE ÖZBEKİSTAN” başlıklı bu çalışmanın, bilimsel ve akademik kurallar çerçevesinde tez yazım kılavuzuna uygun olarak tarafımdan yazıldığını, yararlandığım eserlerin tamamının kaynaklarda gösterildiği ve çalışmanın içinde kullandıkları her yerde bunlara atıf yapıldığını belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

15/01/2019

Aytaç GÜHER

ONAY SAYFASI

Doç. Dr. M. Serkan TAFLIOĞLU danışmanlığında Aytaç GÜHER tarafından hazırlanan " Kolektif Güvenlik Antlaşması Örgütü ve Özbekistan " adlı bu çalışma jürimiz tarafından Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Avrasya Araştırmaları Anabilim Dalında Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Tarih: 19/12/2018

JÜRİ :

Danışman : Doç. Dr. M. Serkan TAFLIOĞLU

Üye : Doç. Dr. İlhan GÜLLÜ

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Çiğdem ŞAHİN

ONAY :

Bu tezin kabulü Enstitü Yönetim Kurulu'nun ..... Tarih ve ..... sayılı kararı ile onaylanmıştır.

Doç. Dr. Emin Hüseyin ÇETENAK
Enstitü Müdürü V.

ÖNSÖZ

Bu tez çalışmasında Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütünün örgütsel yapısı, işleyişi ve amacı üzerinde inceleme yaparken Özbekistan gibi dışa kapalı bir ülkenin dış siyasetinin Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütü ile ilişkilerini nasıl etkilediği, üyeliğini askıya alma veya tekrar üye olma kararlarını almakta etken olan faktörler ve örgüte karşı olan bu değişken tutumu incelenmeye çalışılmıştır.

Özbekistan gibi dışa kapalı olan bir ülke hakkında bilgi edinmek paylaşmadığı bir malumata ulaşmanın zorluğu sebebiyle sınırlı kaynaklarla hazırlanmaya çalışılmış bir araştırmadır. Ulus devlet olmak için kendine belirlediği dış politikanın başka devletlerle kesişmemesi devletin kendi çıkarları doğrultusunda şekillenmesine sebep olmuştur.

Tez çalışmamda planlamasında, araştırılmasında yürütülmesinde, oluşumunda ilgi ve desteğini esirgemeyen, sayısız sefer danışman değiştirme hakkımın olduğunu hatırlatan, tecrübe ve birikimlerini paylaşmakda cömert davranan danışman hocam Sayın Doç. Dr. M. Serkan TAFLIOĞLU'na Avrasya hususunda ilginizin oluşmasına neden olan ve yüksek lisans için Avrasya Araştırmaları Bölümüne yönlendiren değerli hocam Sayın Prof. Dr. Ramazan TAŞDURMAZ'a, kaynak bulmakda zorluk yaşadığım dönemde değerli vaktini ayıran çalışmaları ile yol gösterme nezaketinde bulunan Sayın Dr. Çağla Gül YESEVİ'ye sonsuz teşekkürler .

Aytaç GÜHER

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

KOLEKTİF GÜVENLİK ANLAŞMASI ÖRGÜTÜ VE ÖZBEKİSTAN

GÜHER, Aytaç

Avrasya Araştırmaları Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Mehmet Serkan TAFLIOĞLU

Aralık 2018, 91 Sayfa

Kolektif Güvenlik Antlaşması Örgütü (KGAÖ) Sovyetler Birliğinin dağılmasından sonra oluşturulan Bağımsız Devletler Topluluğu tarafından oluşturulan temeli barış ortamının devamı ve savunma anlayışına dayanan bir uluslararası işbirliği örgütüdür. Örgütün temel amacı, kendisine üye olan ülkelerin bağımsızlığını ve toprak bütünlüğünü korumak, bu hususta meydana gelebilecek askeri tehditleri ortadan kaldırmak ve çıkabilecek olası tehlikeleri, müşterek biçimde ortadan kaldırmaktır. KGAÖ üyesi olan devletlerin ulusal güvenliklerini sağlamak amacıyla askeri ve politik çok yönlü, karşılıklı iş birliğini yürütmeyi hedeflemektedir. Bu tezin amacı, bölge güvenliğinin sağlanması amacıyla 1992 yılında Rusya, Ermenistan, Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan ve Özbekistan liderlerinin imzalayarak kurmuş olduğu daha sonra diğer bölge ülkelerinin de katılımı ile genişleyen Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütünün kuruluş süreci, Örgütün yapısı, genişlemesi, faaliyet alanları ve üye ülkelerin askeri yapıları üzerine değinilerek üye ülkelere ancak sonradan örgütten ayrılan, bölgede stratejik açıdan büyük öneme sahip Özbekistan'ın durumunu ayrıntılı olarak ele almaktır.

Anahtar Kelimeler: Uluslararası Örgütler, Savunma, Tehdit, Güvenlik, KGAÖ, Özbekistan.

**ABSTRACT
MASTER THESIS**

COLLECTIVE SECURITY TREATY ORGANIZATION AND UZBEKISTAN

Aytaç GÜHER

Eurasia Studies

Supervisor: Assoc. Prof. Mehmet Serkan TAFLIOĞLU

December 2018, 91 pages

The Collective Security Treaty Organization (CSTO), the Commonwealth of Independent States established after the collapse of the Soviet Union, which was created on the basis of the continuation of international cooperation based on the idea of defense of peace and cooperation. The main objective of the organization is the independence and territorial integrity of the Member States about any military threats that may arise and to eliminate and prevent from threats that may arise through joint efforts. CSTO aims mutual cooperation in terms of military and versatile political issues in order to ensure member states's national security. The purpose of this thesis is to work through the structure, expansion, spheres of influence and the process of the establishment of the collective security agreement which was founded in 1992 by the leaders of Russia, Armenia, Kazakhstan, Kirghizistan, Tajikistan and Uzbekistan in order to keep secure throughout the region and then expanded with the participation of other countries in the region, the situation of Uzbekistan which retired from the member countries has great importance in strategic terms in the region, by touching upon the military construction of the member states.

Keywords: International Organizations, Defense, Threat, Security, CSTO, Uzbekistan

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	IV
ÖZET... ..	V
ABSTRACT.....	VI
İÇİNDEKİLER	VII
GİRİŞ.....	1
BİRİNCİ BÖLÜM	5
1. ORTA ASYA'DA GÜVENLİK MESELESİ	5
1.1.1. Orta Asya'da Sınır Sorunları.....	5
1.1.2. Orta Asya Etnik Sorunları	8
1.1.3. Orta Asya'da Su Sorunu.....	11
1.1.4. Orta Asya'da Siyasal İslam Tehditi	14
1.1.5. Afganistan Sorununun Bölgeye Etkisi	15
1.2. Bölge Dışı Güçlerin Bölgedeki Rekabeti	17
1.2.1. ABD'nin Bölge Politikaları	18
1.2.2. Çin'in Orta Asya'daki Hedefleri ve İzlediği Politikalar	19
1.2.3. AB'nin Bölge Politikaları	21
1.2.4. İran'ın Bölge Politikaları.....	23
1.2.5. Hindistan ve Pakistan Orta Asya Politikaları.....	24
İKİNCİ BÖLÜM.....	26
2. KOLLEKTİF GÜVENLİK ANLAŞMASI ÖRGÜTÜ	26
2.1.KGAÖ 'nün Tanımı	26
2.1.1. Örgütün Kuruluş Süreci ve Tarihçesi.....	27
2.1.2. Örgütün Kuruluş Amacı ve Ana Hedefleri	29
2.1.4. Örgütün Başlıca Faaliyet Alanları	31
2.1.5. Orta Asyada NATO ve KGAÖ Güvenlik İkilemi.....	31
2.2. KGAÖ 'NUN YAPISI, İŞLEYİŞİ VE ÜYE ÜLKELER	33
2.2.1. KGAÖ Örgüt Yapısı	33
2.2.2.Uluslararası Örgüt Tanımı	35
2.2.3.Uluslararası Örgütlerin Sınıflandırılması	36
2.2.4.Uluslararası Örgütlerin Yapısı	36
2.2.5.Uluslararası Örgüt Olarak KGAÖ.....	37
2.2.6. Üye Ülkeler	38

2.2.7. Örgütün Diğer Örgütlerle Etkileşimi ve İşbirliği	51
2.2.8. Örgütün Finansmanı	52
2.2.9. Kolektif Acil Müdahale Güçleri ve KGAÖ Askeri tatbikatları	53
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	56
3. KGAÖ ve ÖZBEKİSTAN	56
3.1. Özbekistan'ın Tarihi Geçmişi	56
3.2. Özbekistan'ın Jeopolitik Konumu ve Önemi	62
3.3. Özbekistan'ın Askeri Gücü	64
3.4. Özbekistan'a yönelik İç ve Dış Tehditler	66
3.5. Özbekistan'ın Örgüte dahil olma nedenleri	69
3.6. Özbekistan'ın Üyeliğini Askıya Alma Nedenleri	70
SONUÇ	74
KAYNAKÇA	77
EKLER	82
ÖZGEÇMİŞ	91

ŞEKİLLER

Şekil 1 : KGAÖ Amblemi.....	30
Şekil 2 : Orta Asya Bölgesi Acil Müdahale Kolektif Gücü	34
Şekil 3 : KGAÖ Örgüt yapısı.....	34

TABLolar

Tablo 1 : KGAÖ Üye Ülkelerinin Askeri Potansiyeli.....	46
Tablo 2 : Özbekistan İthalat ve İhracatı	61

HARİTALAR

Harita 1 : Orta Asya Etnik Kökenleri	8
Harita 2 : Amuderya ve Sirderya Nehirleri	11
Harita 3 : KGAÖ Üyesi Ülkeler ve Nfusları	38
Harita 4 : Özbekistan Sınır Komşuları	57

EKLER

Ek 1 : KGAÖ Tüzüğü	86
--------------------------	----

GİRİŞ

Soğuk Savaş dönemi sonrası, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği dağılmış, Varşova Paktı feshedilmiş ve uluslararası dengeler değişmiştir. Küresel ve bölgesel ilişkiler yeniden şekillenmiştir. Küresel yapılanmalar AB, ABD, Türkiye, Rusya, Çin ve diğer bölgesel güçlerin Orta Asya politikaları için yeni taktik üretmelerine sebep olmuştur. Sovyetler Birliği dağılınca Orta Asya ve Kafkasya'da beş Türk Cumhuriyeti dâhil olmak üzere birçok ülke bağımsızlık kazanmış, bu coğrafyada bulunan zengin yeraltı kaynakları tüm dünyanın dikkatinden kaçmamıştır. 11 Eylül saldırılarının ardından NATO'nun Afganistan'ın güvenliğini ve istikrarını sağlarken elde edeceği başarı uluslararası teröre karşı kazanılan bir başarı olarak tarihe düşerken NATO'nun bölgede güçlenmesi açısından önem teşkil etmiştir. SSCB dağılmasından sonra oluşan Bağımsız Devletler Topluluğu tarafından kurulan ve üye devletlerin askeri, sosyo-ekonomik ve kültürel özellikleri göz önünde bulundurularak inşa edilen Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütünün (KGAÖ) güvenlik politikasının ayırt edici özelliği müttefiklerinin dış sınırlarının açıkça tanımlandığı bölgeye sahip çıkması, üye devletlerin bir bütün olarak KGAÖ'ne karşı dış saldırıların püskürtülmesine odaklanmasıdır. KGAÖ, kolektif güvenlik sistemi inşası çerçevesinde uluslararası kuruluşlarla işbirliğini geliştirmeyi benimsemiştir. Üye devletlerin ortak bilgi ve pratik deneyimleriyle güçlendirilen ve gerekli önlemlerin alınması ile Avrasya ve küresel ölçekte hızla değişen jeopolitik ortamda üye devletlerin istikrarını ve barış içinde gelişimini sağlayacak etkili bir araç oluşturulmaktadır. Öncelikle Kolektif Güvenlik Anlaşması, kolektif bir savunma anlaşmasıdır. Örgüt 2010 yılının sonunda, kriz çözümü sistemini kabul etmiştir. Tehdit ve endişelere karşı ortak hareket etmeyi ve olağanüstü durumları çözmeyi öngörmesi bölgesel bir kuruluş olmasına rağmen, ilerleyen dönemde Orta Asya'da çok işlevli bir kolektif güvenlik sisteminin anahtarı olacağı ve bölgesi dışına etkilerinin taşacağı fikrini vermektedir. Özbekistan Sahip olduğu askeri gücü, kalabalık nüfusu, coğrafi konumu ve tarihsel birikimi ile Orta Asya'da güçlü bir aktör olma özelliği göstermektedir. KGAÖ ise bu özellikleri sebebi ile Özbekistan'ın ortaklığını isterken Özbekistan politik davranarak koşulsuz kabul eden bir ortak olmamış örgüt ile bağıni koparsabile Rusya ile ilişkilerini sıcak tutarak örgütün üyesi olduğu dönemlerde merkezinde yer almamıştır. Tarihinde Türkistan olarak anılan Orta Asya din, dil ve kültürel birliktelik içindeki etnik açıdan ortak kökenli, bir millet olma özelliği gösterirken SSCB'nin böl ve yönet siyaseti ile parçalara ayrılmış ve ulus milletler çoğaltılarak mevcut bütünlük bozulmuştur. Çarlık Rus İmparatorluğu döneminde dini

farklılığı sebebiyle müslüman diye adlandırılan Özbekistan için yeni umut olmasına karşın beklentilerin cevabı SSCB yapısında zamanla olmadığı anlaşılmıştır. Yüreklere bu umudu serpen Lenin'in "Rusya'nın devlet sınırları içinde bulunan bütün milletlere serbestçe ayrılıp bağımsız bir devlet kurma hakkı tanınmalıdır." Sözü olmuştur. 1920 yılına kadar milletlere geleceğinin tayini hakkı verileceği nutukları atılırken 1920'li yıllarda başlayan ve 1940'a kadar süren Stalin'in Ruslaştırma Politikası sebebi ile dil ve din hususunda yaşanan değişimler bölge halkı için beklenen sonuçlar vermemiştir. Çarlık Rusya döneminde Müslüman olarak adlandırılan bölge halkı SSCB'nin ilk yıllarında Türk diye isimlendirilmiş yok edilen din kavramından sonra lehçe farklılıkları gözetilerek dil ayrımı yapılmıştır. Farklı lehçeler ayrıştırılmış ulus kimlikleri kazandırılan halklar parçalanmıştır. Parçalanan Türk kimliği Ruslaştırma politikasının ilk adımları atılarak ortak Rusça ile bir bütün olabilmiş ve halkı bir arada tutan asıl unsurlar; din, dil ve kültür öğeleri üzerine çalışılmıştır. Bu sebeplerden Özbekistan ulus devlet olma sürecinde halkını bir arada tutacak unsurların başında olan din ile ilgili çalışmalarına SSCB'nin dağılması ile hız vermiş bölgede İslami çekim merkezi haline dönüşmüştür. İlerleyen süreçte kaçınılmaz olarak dini guruplar siyasi unsurlar oluşturarak hükümet karşıtı güçlü muhalefete dönüşmeye başlaması iktidarı dini oluşumları kontrol altına almak zorunda hissetmesine sebep olmuştur. Sert kanunlar ve eleştiren uygulamalar ile önlem alınmaya çalışılmıştır. Kerimov yönetimi, bağımsızlığın kazanılmasından sonraki dönemde iç politikada bir yandan Afganistan'dan gelen radikal terör gurupları ile savaşırken bir taraftan ise siyasi muhaliflerine engel olduğu suçlamaları ile karşı karşıya kalarak bu suçlamalarla mücadele etmiştir. Andican olayları batının kontrolsüz güç kullanıldığı neticesine varması batı ile ilişkilerin koparılması ile neticelenmesine sebep olmuştur. İslam Kerimov dış politikada ülkesinin çıkarları doğrultusunda Rusya, ABD ve Çin olmak üzere üç büyük küresel güçle de politik dengeleri korumayı prensip edinmiştir. 11 Eylül 2001 tarihli terör saldırılarının gerçekleşmesi sonucu Afganistan operasyonunun başlaması ile Özbekistan dış politikasında yeni bir dönem başlamıştır. Özbekistan, Karşı-Hanabad Askeri Üssü'nü ABD'nin kullanımı için açmış böylelikle ilk defa bölge dışı küresel bir güç Özbeklerle ikili askeri ve siyasi bir münasebet kurmuştur. Fakat ABD'nin sivil toplum kuruluşları (STK) vesilesiyle Özbekistan'a Batılı ülkeler tarzında demokrasi götürme niyeti, Kerimov ve hükümeti tarafından ülkenin yönetim biçimine karşı bir tehdit olarak görülmüş, peşi peşine yaşanan devrimlerden sonra Kerimov Hükümeti, ABD'den uzaklaşarak Rusya-Çin merkezli dış politika izlemeye devam etme kararı almıştır (Ogan, 2018).

Bu çalışmada incelenen temel soru, Özbekistan'ın KGAÖ üyeliğini iki defa dondurmasının sebepleri ve yeniden üye olma kararını etkileyen faktörlerin neler olduğudur. Bu temel soru altında aşağıdaki alt sorular incelenecektir.

Birincisi örgütün temelini atan Taşkent Antlaşmasının 15 Mayıs 1992 yılında imzayan ülkelerden biri olan Özbekistan'ın bu antlaşma ve sonrasında oluşan örgüt açısından önemi ve yeri nedir? İkincisi, Özbekistan ilk beş yıldan sonra antlaşmanın süresini neden uzatmama kararı aldı? Üçüncüsü, Özbekistan neden antlaşmadan ayrılmış olmasına karşın KGAÖ kurulduktan sonra örgüte 2006'da üye olma kararı almıştır? Dördüncü, 2012 yılının Haziran ayında örgüt üyeliğini askıya alma kararını almasına sebep olan faktörler nelerdir? Beşinci olarak ise KGAÖ ve Özbekistan ilişkileri Özbekistan Dış politikasını ne derece etkilemektedir?

Bu çalışmada Özbekistan dış politikasını yorumlanmaya çalışırken KGAÖ özelinde Özbekistan'ın dış politikasının değişken yapısına dikkat çekilmiştir. Sovyetler Birliği sonrasında bağımsızlığını ilan etmesine rağmen Rusya ile bağlarını ne kadar koparabildiği, bağımsız hareket edebildiği veya bağımsız adım atmadığı anlaşılmaya çalışırken ulus devlet kimliğine ulaşıp ulaşılmadığı hususunda fikir sahibi olunmaya çalışılmıştır. Özbekistan'ın KGAÖ ile ilişkileri incelenmiş ve Özbekistan sınır sorunları anlaşılması amaçlanmıştır. Özbekistan açısından KGAÖ üyesi olma sebepleri, KGAÖ'den beklentileri, KGAÖ üyeleri ile olan ilişkileri incelenerek Özbekistan açısından hedeflenen amaçlar anlaşılmaya çalışılmıştır. Bu çalışmada Özbekistan'ın sınır güvenliği sorununa KGAÖ ile çözüm bulmak için uyguladığı politikanın anlaşılması ve değerlendirilmesi amaçlanmıştır. SSCB sonrası oluşturulan yapay sınırların ulus devlet olma yolunda ilerleyen Özbekistan'ı nasıl etkilediği incelenirken kültürel kimlikleri ve radikal islami terörle hükümetin mücadelesinin KGAÖ'ne nasıl yansıdığı aktarılması amaçlanmaktadır.

Bu çalışma zaman açısından SSCB sonrası Taşkent Antlaşmasının imzalandığı 15 Mayıs 1992 tarihinden, İslam Kerimov hükümetinden sonra 2016 yılında seçimle hükümeti teslim alan Şavkat Mirziyoyev yönetiminin başlaması sürecini kapsamaktadır. Fakat Özbekistan'ın sınır sorunlarının temeli daha eski dönemlere denk geldiği için zaman zaman dönemin dışında bilgiler verilmiştir.

Bu çalışmada batımlayıcı araştırma türü benimsenmiştir. Bu çalışmanın temel sorusu olan Özbekistan'ın KGAÖ üyeliğini iki defa sonlandırmasının sebepleri ve dış politikasını ne şekilde etkilediği sorusu Özbekistan özelinde dış politika eğilimleri göz önünde tutularak mevcut dönem şartları ile mukayese edilmesi sonucunda betimlenmiştir.

Özbekistan'ın KGAÖ ile ilişkileri dönemin verileri ışığında değerlendirilirken daha

önceki yapılan tez çalışmaları ve resmi internet siteleri incelenmiştir. Bağımsızlık sonrası dönemde Özbekistan ile ilgili yazılmış lisans üstü tez çalışmaları, makaleler, gazete haberleri ve kitaplar incelenmiştir. Ayrıca KGAÖ'nün örgüt yapısı ve çalışmaları incelenmiştir. Bu çalışma için 1992 yılından 2016 yılına kadar geçen süreçte Özbekistan dış politikası işleyişinde KGAÖ'nün konumu analiz edilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. 1. ORTA ASYA'DA GÜVENLİK MESELESİ

1.1.1. Orta Asya'da Sınır Sorunları

Özbekistan'ın içinde olduğu Orta Asya Türk Cumhuriyetleri SSCB sonrası dönemde bağımsızlıklarını ilan ederken sınır sorunuyla karşılaşmışlardır. Bu sorunun temel sebebi Rusya önderliğinde belirlenen coğrafi ve etnik faktörler dikkate alınmaksızın oluşturulan yapay sınırlardır. Komşu ülkeleri karşılıklı çıkmaza sokan bu sorun ilerleyen zamanda çözümsüzlüğün getirdiği etnik çatışmalara dönüşmektedir. SSCB döneminde izlenen iskân politikası doğal sınırların yok edilmesine sebep olmuş ve etnik çeşitliliğin artması ulus devlet olma yolunda olan Özbekistan için bir sorun haline gelmiştir. 1992 yılında Rusya ile Kazakistan arasında imzalanan anlaşma ile her iki taraf arasında resmi sınırlar tanınmıştır. Diğer Orta Asya Cumhuriyetleri için 1990'lı yıllarda sınırların belirlenmesine yönelik herhangi bir çalışma yapıldığı söylenemez. Orta Asya devletleri, Çin ile olan sınır sorunlarını gidermek için, öncelikle kendi aralarındaki sınır anlaşmazlıklarını 2000'li yıllardan sonra çözmeye başlamışlardır. Kazakistan ile Türkmenistan arasında Temmuz 2001'de imzalanan anlaşma ile kara sınırını kesin olarak belirledi. Ancak anlaşma bu iki devlet arasında Hazar Denizi'nin sınırlarını belirleyen bir madde içermediğinden Hazar denizi konusundaki sınır anlaşmazlığı günümüze kadar sürmüştür (Askerov, 2014: 24-56).

Kırgız-Kazak sınırının çizilmesi ile ilgili çalışmalar 1999'da başlamış, iki ülke arasında oluşturulan suni sınırlar sebebiyle uzlaşma sağlanması uzun görüşmeler neticesinde olabilmıştır. 2001 yılının 15 Aralık'ında iki ülke arasında 1.241 kilometrelik sınırı kararlaştıran anlaşmaya imza atılmıştır. Ancak Kırgız-Kazak sınır sorunu Nisan 2008'de nihai çözüme kavuşturulabilmıştır.

Özbek-Kazak sınırı 16 Ekim 2001'de Astana'da yapılan antlaşmayla belirlendi. Jeologlar, Özbekistan ile Kazakistan arasındaki Aral gölü ve sahilinin önemli petrol ve gaz rezervleri içerdiği şeklinde açıklamalar yapmış, 1963'te sınırları Özbekistan kendi lehine değiştirmiş ve Özbekistan'ın Aral gölünde jeolojik araştırmalara başlamasıyla kaynakların paylaşılmasına yönelik anlaşmazlıklar ortaya çıkmıştır. İki ülke arasındaki bu sınır sorunu günümüzde de gündemini korumaktadır (Askerov, 2014: 17). Orta Asyada güvenliği etkileyen diğer bir sınır sorunu da Tacik-Özbek sınırıdır. İki ülke arasında, daha çok Tacikçe konuşulan Semerkant ve Buhara kentleri üzerindeki Tacikistan'ın iddiaları, Özbekistan-Tacikistan sınır sorunu haline dönüşmüştür.

Bölgede sınır sorununun en çok yaşandığı, en tartışmalı coğrafya Fergana Vadisi'dir. Fergana Vadisi, Orta Asya'nın etnik çeşitliliği en farklı, nüfus yoğunluğu en yüksek, coğrafi konum ve şartları itibari ile radikal dini akımların ve terör örgütlerinin yuvalanmasına müsait, netice olarak etnik çatışmaların en yoğun yaşandığı noktadır. Yaşanan terör sebebi ile silah ve uyuşturucu pazarı oluşmuştur. Fergana Vadisi, Orta Asya konumu sebebi ile önem arz ederken bölgenin kökten dinci terör faaliyetlerinin, etnik ve kimlik çatışmaları, uyuşturucu ve silah trafiği, su sorunu gibi çıkmazlardan dolayı kalkınmaya en elverişli bölge olmasına rağmen ekonomik kalkınma sağlanamamaktadır. Sorunun önümüzdeki dönemlerde çözümü pek olası görünmemekle beraber ilerleyen süreç içersinde atılacak uzlaşmacı bir yaklaşım hiçbir taraftan da planlanmamaktadır. Sınır sorunları ile ilgili yapılan çalışmalar gibi öncelikli olarak ikili sonra daha geniş bir uzlaşmacı yaklaşım geliştirilmelidir. Ancak bu şekilde bir çözüm yolu bulmak mümkün olabilir. Bu havza da sağlanan barış bölgesel olarak ortak bir kazanım olacaktır. Özbekistan bu noktada çok önemli bir misyon üstlenebilir, bölgede baskın güç olan Özbekistan, sorunların çözümünde öncülük edebilecek ve bölge ülkelerini dayanışma içinde bir araya getirip çözüme ulaştırabilecek bir platform oluşturabilecek güce sahip tek ülkedir. Fergana Vadisi sorunlarının çözümünde birtakım ülkelerin "ortak Fergana kimliği" oluşturma projesini teklif etmişse de bölge ülkelerinde, henüz ulus kimliği kavramı oluşmadığından, birtakım siyasal ve terör yanlısı dinci grupların etkisinin çokça hissedildiği bir ortamda bu öneri tehlikeli bulanacak ve bölge ülkeleri bu öneriyi temkinli yaklaşacaklardır. Siyasi veya etnik odaklı çözüm önerilerinden daha çok ekonomik alanda yapılacak işbirliği ile başlangıçta olumlu adımlarla ilerlenir ve bu gelişmeler doğrultusunda ilerleyen süreçlerde diğer alanlarda da olası işbirliklerine alt yapı hazırlanabilir (Erbaş, 2017).

Çarlık Rusyası'na karşı mücadele eden Basmacı yapılanmasının merkezi Fergana vadisidir. Bu bölgede mücadele etmesinin güç olduğunu anlayan Rusya Fergana Vadisinin Türkistan üzerinde etkisini kırmak amacıyla 1917'den sonra Kırgızistan, Özbekistan ve Tacikistan arasında paylaştırılmıştır. Kırgızistan'a Oş, Celal-Abad ve Batken vilayetleri, Özbekistan'a Fergana, Andican ve Namangan vilayetleri verilirken Tacikistan'a ise Leninabad vilayeti verilmiştir (Malişeva, 2000: 13-44). Fergana Vadisi'nde en çok karışıklık Kırgızistan'ın Batken, Özbekistan'ın Fergana ve Tacikistan'ın Sugd vilayetlerinde meydana gelmiştir. Kırgızistan'ın güney-batısında yer alan Batken vilayeti 1980'li yıllardan itibaren Kırgız-Tacik çatışmalarının yaşandığı bölge olmuştur. 1982 ve 1988'de taraflar arasında büyük gerginlikler yaşanmıştır, 1989 ve 1991'de ise taraflar

arasında geniş çaplı çatışmalar meydana gelmiştir (Askerov, 2014: 35-81). Fergana Vadisi'nin güney bölgesinde Kırgızlara ait 130.000 km² genişliğinde ve 30 bin nüfuslu Voruh isminde Tacikistan'a bağlı bir yerleşim alanı vardır. Sadece %5'i Kırgızlardan oluşan bu bölge, Tacikistan ve Kırgızistan hükümetleri tarafından kontrol altına alınmadığı için, terör hareketlerin rahatça yerleşebildiği ve bölgeyi güvensizleştiren bir konumundadır. Fergana Vadisi'nde Kırgızistan ile Özbekistan arasında gerginlik söz konusudur. Kırgızistan topraklarında Özbekistan'a ait 50 bin nüfuslu bir toprak parçası bulunmaktadır, Kırgızların da Özbekistan'da 600 kişilik Barak adlı bir toprak parçası yer alır. 1991'de Kırgızistan ile Özbekistan arasında sınırların dokunulmazlığına ilişkin bir antlaşma imzalanmıştır, Şubat 2001'de ise iki ülkenin sınırları hukuksal olarak memorandumun imzalanmasıyla Kırgızistan'ın Soh Bölgesinin Özbekistan ile birleşmesi konusunda anlaşmaya varılmıştır. Ancak Soh Bölgesinin Özbekistan'a katılması ile sorunun çözüleceğine inanılan bu anlaşma Kırgızistan tarafından kabul görmeyecek, ülkenin Tacik sınırındaki bölgelerle bağlantısı kesileceğinden ve bu bölgelerin kontrolü zorlaşacağından Kırgızistan'da hem muhalefet hem de halk tarafından tepkiyle karşılanmış ve anlaşmanın imzalanmasından vazgeçilmiştir. Anlaşmanın hükümsüz kalması sonucunda, kendi sınır güvenliğini korumak isteyen Özbekistan uluslararası hukuka uymayarak Soh Bölgesine askeri güçlerini konuşlandırmış ve Kırgızistan ile arasında yaşanan sınır problemini çıkmaza sokmuştur. Soh bölgesinde sınırın tam olarak belirlenememesi, sınır hattının meskûn mahal içinden ilerliyor olması, bölgedeki su paylaşımı, gibi konuları tartışmaya açacak ve sorunlar doğuracaktır. Sonuçta Orta Asya'da sınır sorunları özellikle de Fergana Vadisi için devam etmektedir. Kırgızistan'ın Bakten bölgesiyle Özbekistan'ın Fergana bölgesi arasındaki sınır problemleri aralıklarla da olsa sürüyor. Orta Asya'daki devletlerarasında sorun teşkil eden sınır problemlerine yönelik elle tutulur bir çalışma yapılmadığı için gelecekte de sınır sorunları Orta Asya'nın en büyük güvenlik meselesi olacaktır. Sınır sorunlarından dolayı bölgedeki devletlerarasında çıkacak çatışmalar bölgenin hassas güvenlik yapısını etkileyerek, bölgenin istikrarsızlığını globelleştirecektir. Bölge ülkeleri arasında yaşanan sorunların sulh ve huzuru bozması durumunda, bölgeye yönelik dış güçlerin müdahale olasılığında artacaktır.

Orta Asya'nın en kalabalık ülkesi yaklaşık 32 milyon nüfusu ile Özbekistan'dır. 5,7 milyonluk nüfusu ile Kırgızistan'da ise Kırgızlar toplam nüfusun % 73'ünü oluşturmaktadır, %14,3'ü Özbek, %6,9'u Rus, %1,1'i Dungan, %1'i Ukraynalı, %1'i

Uygur ve diğer milletlerden oluşmaktadır (Rusya Dışişleri Bakanlığı Durum ve Kriz Merkezi, 2018)

Kazakistan'a ait nüfus 2013 senesindeki verilere göre 16,9 milyondur. Kazakistan nüfusunun %63,1'i Kazak, %23,7'si Rus, %2,8'i Özbek, %2,1'i Ukraynalı, %1,4'ü Uygur, %1,3'ü Tatar, %1,1'i ise Alman oluştur (Kazakistan Cumhuriyeti Rusya Federasyonu Konsoloslugu, 2018).

Harita 1: Orta Asya Etnik kökenleri

Kaynak: <http://news.bbc.co.uk/nol/shared/spl/hi/guides/456900/456938/img/1132680296.gif>

1.1.2. Orta Asya Etnik Sorunları

Orta Asya'nın en temel sorunlarından birisi de, milliyetçiliğin yükselmesi sonucu 1980'lerin sonlarında ortaya çıkan ve günümüze kadar devam eden bölgedeki farklı etnik kökenli unsurların birbirleri ile olan mücadelesidir. Ulus devlete geçerken Orta Asya ülkelerinde azınlıklara karşı yapılan soykırımlar; göçe, siyasi istikrarsızlığa, toplumsal travma gibi sonuçlara sebep olmanın yanı sıra, ülkede sosyolojik, kültürel, ekonomik ve güvenlik açısından zaafiyet oluşturmaktadır. Son 40 yıldır etnik çatışmaların altında yatan sebeplerin içinde ekonominin yanında, milliyetçilik akımının yükselmesi de sayılmalıdır. Bölge ülkelerinde ulus inşa süreçlerinin vatandaşlık temelinde değil de etnik temele

dayandırılarak gerçekleşmesinden dolayı bölge ülkelerinde doğan siyasi ve ekonomik istikrarsızlık, etnik çatışmaları beraberinde doğurmuştur.

Perestroykadan itibaren Sovyetler Birliği ekonomik ve siyasi sistemi yeniden yapılandırma ve reform hareketleriyle kendini yenilemek istemiş, daha demokratik bir ortam ve geleceğini kendisi şekillendirme hakkı gibi söylemleri öne çıkartmış ve etnik bölünmeleri gündeme taşıyarak Bağımsız Devletler Topluluğu üyesi devletlerin arasında milliyetçilik fikrinin yayılmasına zemin hazırlamıştır. Sovyetler Birliği üyesi Cumhuriyetler'in başkanları, aydınları, öne çıkan sanatçıları, iş adamları gibi topluma önderlik edebilecek grup mensupları, milliyetçilik fikrini halka aşılama perestroyka sürecinde başlamışlardır. Bahsettiğimiz milliyetçi fikirler ve oluşumlar SSCB'ye karşı tepki oluşturmakla kalmamış, SSCB halkları arasında etnik çatışmaların başlamasına sebep olmuştur. Ulus devletlerin oluşmasından daha sonra ise göçlere, birçok kıyıma, bitmeyecek çatışma ve savaşlara sebep olmuştur (Bayır, 2017: 1-7).

Orta Asya'da etnik kökenli büyük gösteriler ilk kez 1986 Aralık ayında Kazakistan'da başlamıştır. Sovyetlerin yıkıldığı ilk yıllarda Kazakistan'ın Rusya ile sınır vilayetlerinin altında nüfusun çoğunluğunun Ruslardan oluşması, Kazakistan'ın topraklarının güvenliğine yönelik tehdit olarak algılanmış bu vilayetlerde bulunan Rus nüfus ile Kazak Halkı arasında etnik gerginliğe neden olmuştur. Söz konusu gerginlik neticesinde 1990'lı yıllarda ülkede bulunan yaklaşık 6 milyon Rus'un 2 milyonu Rusya'ya göç etmiştir. 1995 yılındaki anayasa değişikliği ile Kazakistan'ın Kazaklar'a ait bir olduğu belirtilse de Rusça'nın resmi dil olarak değer kazanması engellenememiştir. Resmi dil olarak Kazakça ve Rusça kullanılmaktadır. Kazakistan'da oluşturulan Halklar Asamblesi'yle ülkedeki tüm etnik topluluklar temsil hakkı kazanmıştır (Bayır, 2017).

Kazakistan'daki etnik grupların çatışmaları giderek Kırgızistan ile Özbekistan'ın ülke sınırları içine girmiştir. 1989 yılında Fergana Vadisi içinde iki defa büyük çatışma yaşanmıştır. Biri Özbekistan'a bağlı Fergana şehrinde yer alan Kuvasay adlı ilçede Ahıska Türkleri'nin saldırıya uğramasıdır. Diğeri ise Kırgızistan'ın güneyindeki Kırgız-Özbek çatışmasıdır. Bölgede nüfusun artması ve kırsaldan yerlerden daha merkezi kentlere göç eden Kırgızların, yaşadığı barınak problemleri ile iş bulma sıkıntısı gibi sorunlar sosyal hayatta gerilime sebep olmuştur. Kırgızlar, yönetimdeki hükümetten Oş ile Bişkek'te yeni konutlar için inşaatların başlamasını talep etmiş, bunun karşısında Özbekler'in talepleri ise özerkliklerinin kabul edilmesi ve Özbekçe'nin ülkenin resmi olan dili statüsünü kazanması olmuştur (Bayır, 2017).

SSCB'nin dağılmasının ardından Rusların göç etmesinin artışı, asimile olması veya tehdit olarak algılanmaması sebeplerinden etnik gerginliklerin faktörü artık Ruslar değil bölgedeki diğer etnik azınlık nüfuslar olmuştur. SSCB sonrası ülke sınırlarının doğal şartlarla belirlenmemesi, oluşturulan yapay sınırlar için ise komşu ülkelerin uzlaşmaya varamaması sebebiyle yerel topluluklar kendi coğrafyasında azınlık konumuna gelmiştir. Bu durum diğer azınlıklara karşı etnik kökenli çatışmaların doğmasını kaçınılmaz kılmıştır.

Orta Asya'da 2000'li yıllardan sonra meydana gelen etnik gruplar arasındaki problemler, bölgenin asıl sahipleri ile buraya SSBC döneminde sürgün olarak gelmiş olan topluluklara yönelik ve SSCB döneminde sınırlar çizilirken sınır dışında kalan yerli halk arasında yaşanmıştır. Bölgede meydana gelen etnik grup çatışmaları ekonomik sebeplere bağlı değildir. Bölgenin ekonomisi hızlı bir şekilde kalkınan dinamiği Kazakistan'da da yaşanması ekonomik unsurlara bağlanamayacağını göstermektedir. Kazakistan'ın Aktau şehrinde 20 Ağustos 2006'da Kafkas kökenli azınlıklara karşı yürüyüş için kente giren Kazak işçiler Kafkasya kökenli iş yeri sahiplerinin iş yerlerini hedef alarak yağmalamıştır. Etnik kökenli çatışmaların bir diğer örneği ise Kırgızistan'da görülmüştür. Kırgız ile Özbekler'in arasındaki etnik gerginlik o günlerden günümüze yıllarca devam etmektedir. 2004 yılında Kırgızistan'da devlet dili hakkındaki alınan karar, devlet içinde azınlık durumunda bulunan Özbekler tarafından yönetimden azınlıkların dışlanması olarak algılandı. 2006'da Kırgızistan'da Özbekçe'nin resmi dillerden biri olarak kabul edilmesi ve ülkede siyasi ve ekonomik alanlarda temsil etme hakkının verilmesine yönelik talepler Kırgızlar ile Özbekler arasındaki etnik gerginliği arttırmıştır. Diğer bir gerginlik de 2007 yılında okullarda "Özbek Dili ve Edebiyatı" dersinin azaltılıp "Kırgız Dili" dersinin konulması sebebiyle yaşanmıştır (Bayır, 2017).

Türkmenistan bölge ülkeleri içinde Rusya ile ilişkilerini sınırlı tutan tek ülke olarak dikkat çekmektedir. Ruslar ve Türkmenler Hazar Denizi'nin hukuki statüsünün belirlenmesine yönelik farklı fikirlere sahiptirler. 1999 yılına kadar Türkmenistan Devleti'nin İran ve Afganistan ile olan sınır hattını Rusya'ya bağlı gümrük teşkilatının görevlileri korurken, Aşkabat yönetimi ekonomik gerekçeler ve milli güvenlik sebebiyle Rusya'yla olan ilişkilerine sınırlama koymuştur. Türkmenistan'ın, Rusya'nın liderlik ettiği "Avrasya Birliği ve Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütü"ne katılmaması Rusya ile olan ilişkilerinde mesafeli durduğunun göstergesidir.

1.1.3. Orta Asya'da Su Sorunu

Tacikistan ve Kırgızistan, Yukarı Çığır (MEMBA) ülkeleri olarak tanınmaktadır. Petrol ile doğalgaz bakımından fakir, su bakımından zengin ülkelerdir. Suyu hidroelektrik santralleri ile yazın biriktirerek kışın ise salarak elektrik enerjisine dönüştürülmesi bölge için önemli bir gelir kaynağıdır. Özbekistan, Kazakistan ve Türkmenistan ise Aşağı Çığır (MANSAP) ülkeleri olarak geçmekte, fosil yakıt yönünden oldukça zengin ve ihtiyaç duydukları enerjiyi fosil yakıtlarla sağlanmaktadır. Pamuk yetiştirmek için düz tarım arazilerine sahip MANSAP ülkeleri su bakımından fakir olduklarından kışın salınan sudan fazla yararlanamayan bu ülkeler yaz döneminde ise yukarı ülkelerden tarım faaliyetleri için bendlerle kesilen suya ihtiyaç duymaktadırlar. Bölgede en önemli sorunlardan biri de su sorunudur. Su sorunu bölge ülkeleri arasında çatışma riski doğurmaktadır. Bölgenin en uzun iki nehirleri olan Amuderya ve Sirderya'nın üzerinde ki anlaşmazlık su sorununu doğurmuştur. Başlangıcı Tacik-Afgan sınırına dayanır, Pendj ve Vahş akarsularından beslenmektedir. Özbek-Afgan ve Türkmen-Afgan sınırı Amuderya nehri ile belirlenmiştir. Türkmenistan topraklarında ilerleyip Özbekistan'a geçer ve Aral gölüne dökülür. Orta Asya'daki en uzun akarsu Sirderya ise kaynağını Kırgızistan'dan alır. Önce Özbekistan topraklarından daha sonra, Tacikistan'a ve tekrar Özbekistan'dan geçerek Kazakistan'ı geçip Aral gölüne dökülür. Amuderya ve Sirderya'nın meydana getirdiği Aral Gölü havzasını %78 Kırgızistan ve Tacikistan kaynaklı akarsular oluşturur. Bölgedeki su kaynaklarının %83'ü Kazakistan, Özbekistan ve Türkmenistan tarafından tarım faaliyetlerini gerçekleştirmek amacıyla tüketilmektedir (Yasinsky ve Worldenergy, 2018).

Harita 2: Amuderya ve Sirderye Nehirleri
Kaynak : www.ciciee.com/maveraunnehir-nerede

SSCB'nin dağılmasından sonra bağımsızlıklarını kazanan bölge ülkeleri arasında ilk yıllarda suların kullanım hususunda uluslararası ilkeler ve sistemler dâhilinde iş birliği düşüncesi hâkimdi ancak tek sorun suyun fiyatının belirlenmesinin gündeme gelmesi ile oluşmuştur. Daha sonra ülkelerin ulusal çıkarları ön plana çıkmaya başlaması ile bölge ülkelerinin su kaynaklarına sahip olma savaşı hızlanmaya başlamıştır. Tacikistan ve Kırgızistan enerji ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla hidroelektrik santrali projesi başlatıp, ekonomik kalkınmalarını gerçekleştirmek için dış politikada elektrik enerjisi sektörünün geliştirilmesini öncelik olarak kabul etmiştir. Özbekler ise, 2012 yılında, Afganistan tehlikesinin ardından en temel ikinci dış politika sorununu bölgedeki su sorunu olarak algılamıştır (Shustov, 2012: 2-6). 1996 senesine gelindiğinde Türkmenistan ve Özbekistan arasında Amuderya'nın birbirine denk olarak paylaşılması noktasında anlaşmaya varılmışsa da sonraki dönemde Özbekistan ülke nüfusunun Türkmenlerden çok fazla olduğu gerekçesi ile daha fazla hak sahibi olduğunu iddia etmiştir. Türkmenistan'da inşa edilen yapay "Altın Yüzyıl Gölü" ve bu gölün Amuderya'dan taşınacak su ile doldurulacağı açıklaması, Taşkent ile Aşkabat arasındaki ilişkileri germiştir (Askerov, 2014: 41-48). 2000'li yıllar su meselesinden dolayı bir gerginlik de Taşkent ile Bişkek arasında yaşanmıştır. Özbekistan gönderdiği doğalgazı keserken Kırgızistan bölgedeki en büyük baraj Toktogul barajının suyunu boşaltarak üretimini arttırmış olduğu elektrik üretimi ile cevap vermiştir. Sonuçta Özbekistan'daki ekili pamuk tarlaları bataklık halini alırken, Özbekistan, Özbekistan-Kırgızistan sınır hattında mekanize birlikleri ile helikopterleri ile "Toktogul Hidroelektrik Santralini alma" askeri tatbikatı gerçekleştirmiştir. Bişkek yönetimi barajın yıkılması halinde Zeravşan ve Fergana vadisinde yaşayanların büyük bir tehlike içinde kalacağını bildirerek Özbekistan'ı tehdit etmiştir. 2006 senesine gelindiğinde yine aynı ülkeler aralarında suyla ilgili problem yaşamışlardır. Bu defa, öncesinde anlaşma sağlanan ancak yürürlüğe girmeyen ve sözkonusu Özbeklerin Kırgızistan'a pazarlayacağı doğalgaz karşılığında Kırgızlar da Özbekistan'a tarım alanlarını sulamak amacıyla göndereceği suyu arttıracaklarını kabul etmesiyle sorun ortadan kalkmıştır (Shustov, 2012: 2-6).

Kazakistan, Türkmenistan ve Özbekistan'ın yer altı kaynaklarının zenginliği sebebiyle Kırgızistan ve Tacikistandan'a nisbeten ekonomik olarak çok daha şanslıdır. Suya dayalı sorunlar Orta Asya Devletleri'nin çıkarlarına doğrudan etki etmesinin yanı sıra gibi, sosyal ve ekonomik durumlarında ve devletin inşaa sürecinde de önemli etkileri görülmektedir. Suyun paylaşılmasını kontrolü altına almayı isteyen MEMBA ülkeleri (Kırgızistan ve Tacikistan), barajlar inşa ederek ekonomik kalkınmalarını sağlamanın

yanında, kendilerinden daha zengin olan MANSAP ülkeleri (Özbekistan, Kazakistan ve Türkmenistan) ile yapacakları ekonomik anlaşmalarda koz olarak kullanmayı hedeflemektedirler.

Tacik ve Kırgız topraklarında bulunan su kaynaklarındaki paylaşım %80 oranında komşu ülkelere bedelsiz olarak verilmektedir. Tacikistan ve Kırgızistan su kaynaklarını kullanarak ürettiği elektriği sadece kış aylarında gerçekleştirmektedir. Yaz aylarında su toplayabilmek için baraj tamiratına Kırgız ve Tacik hükümetleri tarafından milyonlarca dolar bütçe ayrılmaktadır. Zaravşan nehrinin %5'i Tacikistan, %95'i Özbekistan tarafından kullanılmaktadır. Yıllık %95 oranında kullanılmayan su bedelini Tacikler karşılamaktadır. Uluslararası bu su tesislerine ait bakım ve işletilmesi için Kırgızistan hükümeti tarafından 25 milyon dolar bütçe ayrılmaktadır. MEMBA ülkeleri tarafından suyu fiyatlı yapma talebine Özbekistan ve Kazakistan onay vermemektedir. Kışın elektriğe bağlı sorunlarla karşılaşan Kırgızistan, Özbekistandan sulamak amacıyla Kırgız barajlarından harcamış olduğu suyun bedelini isterken, Özbekler ise su kullanımının kendi hakları olduğunu savunmaktadır (Askerov, 2014: 120).

Kırgızlar ve Tacikler topraklarından geçen akarsuları enerji üretmek için, Özbekistan, Türkmenistan ve Kazakistan ise sanayi üretiminde ve tarım alanlarının sulaması için kullanmaktadır. Su sorunlarının en fazla etkilediği alan olan tarım, Orta Asya ülkelerinin ekonomisinde büyük öneme sahiptir. Nüfusun büyük bir kısmının geliri tarım alanlarının verimliliğine bağlıdır zira bölge nüfusunun çoğunluğu kırsal alanlarda yaşamaktadır.

Orta Asya halkları arasında su sorunlarından ülke Özbekistan'dır. Çünkü Orta Asya'daki toplam tarım alanlarının neredeyese yarısına sahip olan Özbekistan ekonomisinde tarım büyük yer tutmaktadır. Ülke nüfusunun %40'ı tarım alanında istihdam edilmektedir. Ülkede zirai alanda en fazla pamuk üretimi yapılmakta olup Özbekistan, dünyada pamuk üretiminde beşinci, ihracatında ise ikinci sıradadır. Ülkenin ihracat gelirlerinin %60'ı pamuk ihracatından elde edilmektedir (Askerov, 2014: 41-48).

Kırgızistan ile Tacikistan'ın akarsuların debisine müdahalesi Özbekistan halkını doğrudan etkileyeceği gözlemlenebilir. Bu müdahale sonrası Özbek halkının tepkisi istikrarsızlığa ve iktidara karşı büyüyeceğinden, hükümete tepkilere neden olacağından Özbekistan su krizi yaşamaktansa MEMBA ülkelerine karşı siyasi yönde her türlü baskıyı yapmayı göze almaktadır.

1.1.4. Orta Asya'da Terör Tehditi

Siyasal dini terör tehditi SSCB'nin yıkılmasıyla ortaya çıkmış ve giderek etkisini arttırarak Orta Asya'yı Dünya'nın en istikrarsız bölgesi haline getirilmiştir. Orta Asyadaki bölge siyasetinde 1990-1992 yılları arasında İslam'ın siyasallaşması hükümetlerin siyasi yol haritalarını çizmelerinde etkili olmuştur. İslama yönelik sınırlar kalkmış, iktidarlar cami yapılmasına, halkın hacca gitmesine ve gençlerin diğer müslüman ülkelerdeki İslami okullarda eğitim almasına destek vermiştir. Bölgede İslami görüş çerçevesinde Üniversiteler kurulmuş, mevcut yönetimlere karşı temeli İslam olan bir devlet ile kalkınma amaçlayan güçler 90 lı yıllarda Özbekistan ve Tacikistan'da bulunan radikal dinci oluşumların siyasi parti boyutunda iktidar mücadelesi verdiği görülmüştür.

İslamî eğitim veren okullar, siyasi görüşü olan radikal yorumlara izin veren özerkliğe sahip dinî merkezlere dönüşmüştür. Vahhabizm, Hanefi mezhebinin önüne geçerek bölgedeki ülkelerde aşırıcılık, terörizm ve silahlı şiddet olayları artmıştır. 1980'li yıllarda bölgeye girmeye çalışan Suudi Arabistan kökenli Vahabizm, 1996'da Afganistan'da merkezileşmiştir. Çünkü El Kaide planmasının başındaki isim olan Bin Ladin örgüt merkezinin Afganistan'a taşınmasına karar vermiş ve Vahhabiliği küresel cihat ideolojisinin bölgedeki İslami örgütlerle Orta Asya'ya yaymış, bölgede hakim olan geleneksel Sufi anlayışını yok sayarak, laik ve ulus devlet inşa süreçlerini sekteye uğratmışlardır (Askerov, 2014: 100).

Özbekistan içinde yer alan İslamî temelli siyasi oluşum olan "Adolat Partisi" liderlerinden Tahir Yoldaşev ve Cuma Hocayev eski Komünist Partinin şehir örgütüne ait binasının İslam merkezine çevrilmeyi düşünmüş ancak İslam Kerimov hükümeti bu talepleri kabul edilmemiştir. Sonrasında "Adolat Partisi"nin üyeleri Özbekistan içinde İslamî partilerin yasallaşmasını ve Özbekistan'da İslami bir devletin kurulmasını talep edince Özbekistan yönetimi İslam merkezini kapatarak dini faaliyetlerde yer alanları tutuklamıştır. Kerimov hükümetinin gerçekleştirdiği bu siyasi yol sonucu Tacikistan'a, sonrasında da Afganistan'a kaçan "Adolat" partisi kurucu üyeleri El-Kaide'yle bağlantı kurarak Özbekistan İslam Hareketini meydana getirmişlerdir (Askerov, 2014: 102). 1993 yılında Tacikistan'da başlayan Tacik yönetime karşı silahlı mücadele kısa zamanda güvenlik sorununa dönüşerek komşu ülkelere yayılmaya başlamıştır. 1997 yılına Tacik iç savaşı sona erene kadar İslami hareket Orta Asya hükümetleri için tehdit unsuru meydana getirmiştir.

Radikal dini hareket başta Özbekistan toprakları olmak üzere bölgenin kalbinde yer alan Fergana Vadisi'nde, İslami bir devlet kurmak için silahlı bir yol izleyen Özbekistan İslam Hareketi adında bir oluşuma evrilmesi uzun zaman almamıştır. Paralel görüşde olmasına rağmen "Hizbu't-Tahrir-i İslami" (İslam Kurtuluş Partisi) adında ancak silahlı mücadeleyi reddeden ikinci bir güçlü hareket daha bu bölgede faaliyet göstermektedir (Askerov 2014: 102). Orta Asya ülkeleri içinde, üç başlıkta İslamlaşma süreci görülmektedir. İlki Geleneksel İslam akımları, ikinci olarak Gelenek dışı olan İslam akımları ve sonuncusu Radikal İslam akımları olarak ele alınabilir. Gelenek dışında bulunan İslam akımları coğrafyada en fazla söz sahibi olanıdır. Radikal İslam yani Siyasal İslam bölgede giderek artmakta ve Orta Asya için büyük bir tehdit unsuru oluşturmaktadır. Sosyo-ekonomik tatsızlık ve yönetime karşı olan ayaklanmalarda dini alet etmek önemli yere sahiptir. Bunun Mayıs 2005 Andican olaylarında rahatça görüldüğünü söyleyebiliriz. İslamın radikalleşmesine karşı başlatılan baskı rejimi yetersiz kalmıştır, Radikal İslamcılara destek artış gösterince bölge halkı tarafından bu destek siyasesi mecraaya taşınmıştır. İslamın radikalleşmesinde, din temalı aşırıcılık bölge hükümetlerinin istikrarını engelleyebilecek bir tehdit olarak algılanması ile en önemli sorun olmuştur. Dini terör Özbekistan ve Tacikistan için son derece gündem konusu ve iç siyasi tartışmaların zeminini oluşturan en önemli güvenlik meselesini oluştururken, Kazakistan ve Türkmenistan için biraz daha uzak bir olgu olmuştur. 2014 yılından sonra, NATO birliklerinin Afganistan'ı terketmesiyle bölge ülkelerinde İslami hareketlerin artacağı beklenmekteydi. Çünkü batılı güçlere karşı savaşmış ve daha da güçlenmiş olan İslam kisvesi altındaki radikal gruplar, Orta Asya ülkeleri için tehdit unsuruna dönüşmesi mümkündür (Askerov, 2014: 139). Bölgede silahlı İslami grupların mevcudiyeti, Özbekistan'daki İslam Hareketin Tacikistan'daki eski muhaliflerle irtibatlarının devam etmesi, bu İslami grupların Sincan-Uygur bölgesindeki İslamcı gruplarla ve Afganistan'daki Taliban ile bağlantısının olması bölgedeki İslami hareketin bu dönemde bile güçlü olduğunun göstergesidir.

1.1.5. Afganistan Sorununun Bölgeye Etkisi

1979'da SSCB, Afganistan'ı işgal ettiğinde ABD, İran, Pakistan ve Suudi Arabistan'ın desteği ile "Yeşil Kuşak Stratejisi" adlı hareketle ülkede radikal İslami güçlerin faaliyetleri arttı. SSCB'yi mağlup etmek için, ABD ile Batı ittifakı, Afganistan'ı kilit nokta olacak biçimde bölgedeki Müslümanları da kapsayacak bir "Müslüman İttifak Yapılanması" için çalışmalara başlanmıştır. Bu proje bölge Müslümanlarını SSCB karşıtı

örgütlemesi düşüncesi ile hayat bulmuştur. Fakat kültürel, dini ve ekonomik dinamikler üzerinde hayat bulmuş olması Yeşil Kuşak Stratejisi'ni SSCB'nin yıkılmasından sonraki dönemde işleyen bir model olmasına vesile olmuştur. ABD bu yatırımını uzun yıllar kullanabileceği bir silah olarak görmüş ve bölgede varlığını bu strateji ile korumaya devam edebilmiştir. Yeşil Kuşak Afganistan özelinden daha kapsamlı bir hale gelirken Müslüman coğrafyası kontrol merkezi ABD ve Suudi Arabistan olan radikal dinci terör guruplarının faaliyet ve etkisi altında kalmışlardır.

1989 yılında Afganistan'dan çekilen SSCB, Orta Asya ülkeleri ve Afganistan arasındaki sınır hattında kurduğu güvenlik sistemlerini iptal etmiştir. Sovyet sonrası bağımsızlıklarını kazanan Orta Asya Cumhuriyetleri Afganistan'dan gelen ani bir tehditle karşılaşmışlardır. Sovyetlerin yıkılışına kadar bağımsız dış politika izlemekten yoksun olan bölge devletleri dış politikalarını kültüre dayalı ve düşük ticari iş birliği dâhilinde sürdürmüşlerdir. Bağımsızlıklarını kazanan Cumhuriyetler, Afganistan kaynaklı tehditlere karşı koyabilecek güçte olmadıklarından Afgan kaynaklı tehditlere karşı nasıl mücadele edeceklerini bilememişlerdir. Tacikistan iç savaşında Afganistan, siyasi ve askeri alanda çok büyük önem arz etmekteydi. Tacikistan'daki muhalifler Afganistan kamplarında hem eğitim alıyorlar, hem de silah, mühimmat ve savaş araçlarını yine oradan sağlamaktaydı. Afganistan'da bulunan Taliban rejimi ile eş zamanlı olarak faaliyette bulunan ve Taliban'dan destek gören Özbekistan İslam Hareketi ve Hizb-ut Tahrir İslami hareketi, güçlü bir ordu kuramayan Tacikistan ve Kırgızistan'ın ulusal güvenliğini tehdit etmiştir. 1996 sonrası Afganistan'daki Taliban rejimi Kırgız, Tacikve Özbekistan topraklarını içeren modern şariat devletinin kurulmasını dile getirmiştir. Orta Asya ülkelerinin Afganistan kaynaklı tehdit altında kaldıkları diğer bir unsur da uyuşturucu ticaretidir. 2001'de Afganistan işgalinden sonra uyuşturucu kaçakçılığı Afganistan'ın GSMH'nın yarısını oluşturarak ülkenin ana ihracat kaynağı haline gelmiştir. Ülkede 3 milyon kişi geçimini haşhaş üretiminden kazanmaya başlamıştır. Afganistan'daki uyuşturucu ticaretinin geliri ile Taliban'a finansal destek sağlanmakta, uyuşturucu kaçakçılığı bir gelir kapısı haline gelmiş ve milyarlarca dolarlık kaçakçılık geliri küresel nitelikli hal almıştır.

Afganistan'da üretilen uyuşturucunun diğer ülke ve bölgelere dağılımında iki ana güzergâh bulunduğu belirtilmektedir. Bunlardan ilki olan Balkan güzergâhı, İran ve Türkiye üzerinden geçerek Avrupa'ya ulaşmaktadır. İkincisi ise, Kuzey güzergâhı olarak belirtilen eski İpek Yolu'ndan geçmekte, Orta Asya ülkeleri ve Rusya üzerinden Avrupa'ya ulaşmaktadır (Özel, 2017: 137). Terör ve suç örgütlerinin güçlenmesi sonucu

Tacikistan ve Kırgızistan'da yolsuzlukların artması, siyasi kurumları ve yargı organlarını zayıflattığı düşünülmektedir.

1.2. Bölge Dışı Güçlerin Bölgedeki Rekabeti

Bağımsızlıklarını yeni kazanan Orta Asya Türk Cumhuriyetleri ekonomik kalkınmalarını sağlamayı hedeflerken alt yapı ve kaynak imkansızlığından dolayı kaynak ve imkânlar noktasında desteğe başvurmak zorunda kalmışlardır. Ülkelerin tekrar yapılanması ve küresel entegrasyonun sağlanabilmesi için ihtiyaç duyulan kaynak yeni cumhuriyetleri bölgesel aktörlere bağımlı duruma getirmiştir. Ekonomik istikrarsızlık, radikal dincilik, terörizm, uyuşturucu ticareti, silah kaçakçılığı uluslararası insan kaçakçılığı ile mücadele boyutunda, Afganistan kaynaklı bu kanunsuzlukların, bölge ülkelerinin tamamında istikrarı sağlayabilecek dış güçlerin güvenlik desteğine ihtiyaç duyulmuştur. SSCB'nin dağılmasının ardından Tacikistan iç savaşının sonlandırılması amacı ile 1993'de çoğunluğu Rus kuvvetlerinden ibaret olan Bağımsız Devletler Topluluğu Kolektif Barış Gücü ülkeye müdahale etmiştir. Küresel güçlerin Orta Asya ülkelerinin iç işlerine karışacak kadar ileri gitmesi bölgede istikrarın bozulmasına neden olmaktadır. Bölgenin dış güçler tarafından şekillendirilmeye çalışılması, bölge ülkelerini dış güçlerin çıkar politikalarının esiri haline getirmiştir. Orta Asya genelinde etkin olan küresel aktörlerden; Rusya, ABD ve Çin bölgesel aktörler; Türkiye, İran, Hindistan, Pakistan Orta Asya'da izlediği politika ve rekabet ettiği alanlar şöyle sayılabilir: Bölgede siyasi gelişmeleri kontrol etmeye çalışmak, enerji kaynaklarının satış ve sevkiyatının kontrolü; bölge ülkelerinin silahlı kuvvetlerini eğiterek bu alanda kontrolün ve işbirliğinin sağlanması; Silah teknolojisi alanında desteklemesi; bölgede lider konumunda olan ülkeler üzerinde etki yapma mekanizmaların geliştirilmesi; bölge ülkelerinin stratejik sanayi tesislerinin kontrol edilmesi, eğitim-öğretim alanında işbirliğinin yapılması.

SSCB sonrası Orta Asya'da enerji kaynakları üzerinde tam olarak yetkin bir otorite kurulamamıştır. Rusya bölgenin hegemonyasında kalmasını isterken ABD ve Türkiye ise bölgede Hazar Havzasının enerji kaynaklarının Rusya'yı devre dışı bırakacak şekilde Bakü Ceyhan Boru Hattı örneğindeki gibi boru hatları ile Batı piyasalarına transferini gerçekleştirmek, demokratik reformları desteklemek, terörizmle savaş Rusya ve Çin'in etkinliğinin kısıtlanması politikalarını izlemişlerdir. Çin ise bölgedeki güvenlik sorunlarını komşu ülkelerle birlikte çözmeye çalışmak isterken, Batılı güçlerin bölgedeki etkisini sınırlandırarak, enerji kaynaklarının tamamen kendisi

tarafından kullanılmasına yönelik stratejiler izlemektedir. Orta Asya'da küresel ve bölgesel güçlerin mücadelesi bölge güvenliğini olumsuz yönde etkileyen en önemli faktördür. Bölgede küresel güçlerin güç dengelerini koruduğu müddet dahilinde denge siyaseti izlendiği süreçte istikrar kalıcı olacaktır (Askerov, 2014: 139).

1.2.1. ABD'nin Bölge Politikaları

Orta Asya bölgesi ABD dış politikası açısından soğuk savaş döneminde önemli bir bölge olarak görülmemiştir. SSCB dağıldıktan sonra, Amerika tarafından yer altı kaynakları dikkat çekici bulunmuş ve ilgi merkezi haline gelmiştir. İkiz kulelere yapılan terör saldırılarından önce Amerikan otoriteleri tarafından 90'lı yıllarda Sovyet yönetiminden geriye kalan nükleer çalışmalar sebebiyle, Hazar Bölgesindeki yer altı kaynakları dikkat çekmiş ve 1990'ların sonuna doğru demokrasi ve insan hakları ihlalleri gibi konular ilgi merkezi haline gelmiştir. ABD'nin Bin Ladin ile uluslararası terörizmle mücadele sürecinde Orta Asya'nın stratejik önemi giderek arttırmıştır. Bölgede Amerikan askeri üsleri kurulmaya başlanmıştır. 2000 li yıllarda Amerika'nın Orta Asya için politikası bütünüyle güvenlik eksenine kaymıştır.

ABD, Orta Asya ülkelerinin yönetimlerini ve bağımsızlıklarını güçlendirerek bölgede Rusya'nın etkin güç olmasını engellemek aynı zamanda İran'ın İslam ülkelerinin hamiliğini üstlenmesini engellemek amacıyla bağımsız bölge ülkelerinin kendi kaderlerini kendilerinin belirleyeceği bir strateji çizmeyi uygun görmüştür. Demokratik adımlar atılması ülkelerin bağımsız kararlar alabilmesini desteklemiş bunla ilgili 30 Ekim 1992'de ABD Orta Asya ülkeleri ve bütün eski Sovyet Cumhuriyetlerine maddi destek sağlamaya yönelik bir yasa oluşturmuştur. Bunun karşılığında yardım alan devletlerin dış ilişkilerde tercihinin Batıdan yana olması ve ilişkilerin ilerlemesi hedeflenmiştir. ABD bölgede Batı karşıtı aktörlerin dışlanmasını destek sağladığı ülkelerden talep etmekten kaçınmadı. Bu talebi her zaman karşılanmamakla beraber sağladığı fonlar bölgede her ülkede aynı tepkileri doğurmamıştır. Rusya ile olan bağların ve Batı karşıtı oluşumları engellemekte yetersiz kaldığı ülkeler ve dönemler olmuştur. ABD, bölgede ki aktörlerin etkisini daha da kırmak ve bölgesel hegemonya kurabilmek için Uluslararası Para Kuruluşlarından sağlanan mali desteklerle Orta Asya'da bölge içi oluşumlara kanalize etmiş ve bölgenin IMF yoluyla Amerikaya bağımlı kılma çalışmalarına hız vermiştir. ABD'nin Orta Asya politikasında bir diğer hamlesi ise Amerikan çok uluslu şirketleri rolüyle bölgenin enerji kaynaklarının ve ulaşım yollarının kontrolünün hedeflenmesidir. Bölgesel Ülkelere girişi için çok uluslu

şirketlerini kullanmayı düşünen ABD, bölgeye yakın olan ekonomik işbirliği kurabilecek çok uluslu şirketlerin ortakları ile bölge pazarına girmeyi hedeflemektedir. Kazakistan, Türkmenistan ve Özbekistan enerji kaynaklarından Rusya'yı uzaklaştırarak Avrupa'ya ihracatının sağlanması önemli bir yer teşkil etmektedir (Pirinççi, 2008: 10-15).

ABD'nin Orta Asyadaki siyasetinin en can alıcı bileşenlerinden biri Özbekistan ile olan stratejik müttefikliğidir. Bölgede stratejik açıdan en iyi konuma, en fazla nüfusa ve en güçlü orduya sahip olan Özbekistan, ABD tarafından bölgeye açılan kapı olarak görülmüş, Taşkent'in Moskova'dan bağımsızlaşma çabası ve izlediği dış politikalar bölgenin entegrasyon sürecinde ki merkezi olmasını desteklemiştir. Özbekistan'ın milli potansiyeline dayanarak bölgede kendi güdümünde ekonomik ve siyasal entegrasyon sağlama çabası Rusya ile ihtilafa düşmesine sebep olmuştur. Bölgede giderek akamete uğrayan Rusya'nın nüfuzu Özbekistan'ı giderek Amerikan çizgisine yaklaştırmıştır. Böylelikle ABD, Özbekistan üzerinden bölgede hegemonya idealini gerçekleştirmek ve Rusya'nın bölgeye yönelik politikalarını bloke ederek İran'a baskı kurmayı amaçlamıştır. Bu ilişki Mayıs 1999'da Özbekistan'ın Kolektif Güvenlik Anlaşması'ndan ayrılarak ABD tarafından desteklenen ve Gürcistan, Ukrayna, Azerbaycan ve Moldova'dan oluşan GUAM grubuna katılmasıyla sonuçlanmıştır.

ABD bölge siyasetinde Kazakistan ve Kırgızistan'la sıcak ilişkiler kurarak canlı tutarken, ilerleyen dönemde Özbekistan'ı da yanına çekmeyi başarmıştır. Bazı konularda tarafsız kalan Türkmenistan'la da ilişkilerini sıcak tutmaya çalışmıştır. ABD için bölgede başlıca sorun Taliban sorunu oluştur öyle ki bölge güç dengelerini etkileyen faktör olmuş ABD karşısında bir blok oluşmasına sebep olmuştur.

ABD'nin Orta Asya politikası açısından karşılaştığı zorluklardan bahsedilebilir. Bu zorluklar genel olarak coğrafi açıdan bölgeye uzaklık, diğer küresel güçlerin bölgeye yakın olması, bölgede demokrasi ve insan haklarının geliştirilmesini öncelikleri arasında sayan ABD'nin bölge ülkelerinde var olan insan hakları ihlallerini görmezden gelmesi, enerji naklinde Rusya'nın üstünlüğü ve diğer küresel rakiplerin gerçekleştirdiği örgütlenme faaliyetleri olarak ifade edilebilir. ABD, Orta Asya'ya egemen olmak için çok uzak; ancak dışında kalamayacak kadar da güçlüdür (Askerov, 2014: 41-48).

1.2.2. Çin'in Orta Asya'daki Hedefleri ve İzlediği Politikalar

Orta Asya ülkeleri, üzerlerindeki Rusya tesirini hafifletmek ve uluslararası topluma entegre olabilmek için, batılı ülkeler ve coğrafyadaki başka ülkelerle ekonomik ve politik güç birliğini kuvvetlendirmeyi amaçlamaktadır. Bunu meydana getirmek için Çin iyi bir

alternatiftir. Çin, bölge ülkelerinin iç politikasına müdahale etmemekte, kendisi için gerekli olan enerji hammaddesini ve enerji güvenliğini oluşturmak maksadıyla iş birliği yapmak istemektedir. Bölgedeki ülkelerin Çin ile yaptığı ticaret hacmi Rusya ile olandan daha fazladır. Çin, Sincan-Uygur Özerk Bölgesi'nde güvenliği oluşturmak maksadıyla bölge ülkeleriyle ortak uluslararası organizasyonlar kurulmasını desteklemekte ayrıca Avrupa pazarlarına bölge üzerinden karayolu ile ulaşmayı planlamaktadır (Duran,2016: 281-292). Çin, coğrafyada kendi çıkarlarına göre siyasî, güvenlik, enerji ve ekonomik açıdan kapsamlı siyasetini belirlemiş, bağımsız olan Orta Asya devletleri hakkında fikir sahibi olmaya çalışırken bir yandan Orta Asya tanımını kendince yeniden yorumlamaya çalışmıştır. Orta Asya'da büyük çıkarlar amaçlayan Rusya, bölgede kendisi dışında bir güç meydana gelmesini asla kabul etmemekle birlikte ABD, AB, Türkiye, Hindistan, İran, Afganistan, Güney Kore ile Japonya gibi diğer ülkelerin coğrafyadaki tesirine karşı ülkelerle ikili ve çok yönlü diplomasisini etkinleştirmektedir. Güvenlik yönünden Orta Asya bölgesi, Çin'in Doğu Türkistan bölgesi ile sınır olduğundan bir dizi sınır güvenliği müzakereleri başlamış ve bu gelişmeler Şanghay Beşlisi örgütünün meydana gelmesine zemin hazırlamıştır. 1996 yılında Çin, Rusya, Kırgızistan, Tacikistan ve Kazakistan'ın katılımıyla Şanghay beşlisinin kurulmasının maksadı; Çin'in komşularıyla olan sınır problemlerinin çözümü, karşılıklı güven ve sınırların demilitarizasyonu gibi konularda kalıcı ve olumlu sonuçlar elde etmek aynı zamanda bir örgüt bünyesinde kararları kesin kılabilmeğdir. Şanghay Beşlisi 2001 yılı Haziran ayında Özbekistan'ın da katılması ile Orta Asya'da bölgesel ekonomi ile güvenlik iş birliğini hedefleyen Şanghay İş birliği Örgütü'ne dönüştürülmüştür. Bu tarihten itibaren ŞİÖ terörizm, ayrılıkçılık ve aşırıcılık gibi başlıklar altında bina etmiştir. Çin araç olarak Orta Asya güvenlik politikalarında terörle mücadele ve ortak askerî tatbikatları kullanmıştır. Sovyetler Birliği'nin yıkılışı bir yandan Çin'in Orta Asya'da nüfuzunun olduğu alanı genişletmek için fırsat oluştururken, bir yandan da bölgede Sovyet döneminde meydana gelen problemlerin nüksetmesine yol açmıştır. Çin bu coğrafyada her şeyden önce Sovyetler Birliği döneminden miras kalan sınır problemlerini ortadan kaldırmayı amaçlamıştır. 1992 senesinde Kazakistan ve Kırgızistan sınırlarının kesinleşmesine dair ikili iletişim başlatmıştır. Çin-Kazak sınırına dair yapılan görüşmeler, 24 Nisan 1994 tarihinde imzalan Çin- Kazak ülke sınırlarına dair anlaşmayla sonuçlanmıştır. Kırgızistan ile Çin arasında 1992 ve 1996 seneleri arasında gerçekleşen görüşmeler nihayetinde tartışmalı beş bölgeden dördünün sınır hatları kati olarak belirlenmiştir. Tacikistan iç savaşı sebebiyle sonraya bırakılan sınır görüşmeleri, 1999 yılında tekrar başlatılarak, Tacik-Çin sınırı sözleşmesi ile

kesinleştirilmiştir. Uygur- Sincan Özerk Bölgesi Çin'in yeraltı rezervleri yönünden çok önemlidir. Uygur bölgesi 60 milyar ton petrol rezervi ve 21 milyon tonluk ham petrol üretiminin yanında, önemli miktarlarda doğal gaz, kömür, linyit, hidrolik, jeotermal, elektrik üretimi gibi zenginlikleri taşımaktadır. Uygur Bölgesinde bulunan petrol rafineleri ve işletilmiş ham petrolerin coğrafyadan petrol boru hatları vesilesiyle Çin'in diğer bölgelerine taşınması, potansiyelin lojistik anlamda önemini daha da artırmaktadır. Uygur bölgesinin Orta Asya'ya komşu olması ve bölgenin zengin enerji kaynaklarının Çin'e nakledilmesi hususunda jeo-stratejik yönden ve enerji güvenliği bakımından çok değerli bir boyuttadır (Duran,2016: 283-285).

1.2.3. AB'nin Bölge Politikaları

Avrupa Birliği'nin Orta Asya'daki politikaları AB'nin merkezi üzerinden uygulayarak aynı zamanda Almanya, İngiltere ve Fransa gibi birlik üyelerinin ayrı ayrı uyguladığı politikalarlada devam ettirilmiştir. AB ülkeleri arasında Orta Asya'da en istikrarlı siyaset yürüten ülke Almanya olmuştur. Bölge ile münasneti yıllar öncesine kadar giden Almanya için doğu hayali dış siyaset önceliği olan bir hususdur. Özellikle Kazakistan başta olmak üzere coğrafyada Alman nüfusunun olması Almanya'nın bölgeyle ilgisinin artmasına neden olmuştur. Sovyetler Birliği'nin çöküşünü takiben süper güç haline gelen ABD ile kuvvetli bir transatlantik ortaklığı olması ve tarihsel bilgi birikimi sebebiyle AB'nin bölge siyasetinde liderlik etmeyi üstlenmiştir. Küresel enerji şirketi British Petroleum'un (BP) Hazar Denizi'nin enerji kaynaklarına yönelmesi, İngiltere'nin AB'nin bölgedeki çıkarlarını en çok savunan devlet rolünü üstlenmesine sebep olmuştur. Hazar petrollerinin keşif ve üretiminde önemli payı olan BP bir İngiliz şirketi olması nedeniyle coğrafyada etkin siyasete sahiptir. Sahip olduğu bu işletme kanalıyla bölgedeki ekonomiyi yeniden yapılandırırken aynı zamanda AB için bölgede elçilik amacını yerine getirmektedir (Nogeyava, 2011: 130-132).

AB'nin güçlü ortaklarından olan bir diğer devlet ise Fransa'dır. Geleneksel olarak ABD'den ayrı siyaseti ve büyük kuvvet olma amacıyla sömürü olarak Afrika ülkelerine yönelik izlediği siyaseti Orta Asya'da yapmayı amaçlasa bile Orta Asya; Almanya ve İngiltere kadar Fransa'nın etkin olabildiği bir bölge haline gelmemiştir. Önceliği Afrika olan ve tarihten bugüne coğrafyada sömürüsü devam eden Fransa amacını yeniden şekillendirmeyerek Afrika üzerinde yayılcılığına devam etmiştir. Avrupa ülkeleri ve Birleşik Devletler el birliği ile Orta Asya ülkelerinin bağımsızlık sürecinde demokratikleşme ve ekonomik yönden bağımsızlık amaçlarına destek olmuş,

AB'nin ve Batı'nın tesirinin kuvvetlendirilmesi ve bölge ülkelerinin Avrupa Birliği yörüngeli ilişkiler geliştirilmesi stratejik öncelikleri olmuştur. AB'nin coğrafyanın öncelikli ülkeleri olarak Özbekistan ve Kazakistan'ı görmesinin nedeni genç nüfusun fazla olması ve bağımsız siyaset yürütebilecek konumda olmalarıdır. Öncelik verilen bu devletlerden sonra Türkmenistan üzerinde siyaset oluşturmayı amaçlamıştır. SSCB içinde ekonomileri farklı büyüklükte olan bu ülkeler Sovyetler'in ekonomisi ile aynı noktadan yola çıktıkları için ve dengeleyici güç olarak Rusya ekonomik koşulları Moskova merkezli belirlediği için şartlar ülkeler tarafından idrak edilememekteydi. Rusya ticareti yapılan malın üreticisi olan ülkeyi yapılan dış ticaret sürecinde kesinlikle konuya dahil etmeme kararı aldığı için bu Ülkeler de ekonomik koşullar hakkında potansiyellerinin ne olduğu düşüncesi gelişmemiştir (Nogayeva, 2011: 135-138).

Piyasa ekonomisine geçiş aşamasında sorun ortaya çıkmasının temel nedenlerinden birisi de Moskova merkezli ekonomik strateji yapılması ve hangi ülkede hangi sanayi kolunun gelişeceği üzerinde kararın yalnızca merkezden veriliyor olmasıdır. Bu nedenle Orta Asya devletlerinde bağımsızlıktan itibaren birçok alanda ihtiyaç hâsıl olmuş olması ve ticaret ağının büyümemiş olması nedeniyle birbirlerine bağımlı olan eski SSCB'ye dahil ülkeler bağımsız devlet olabilmek için yatırımlar yapıp bağımlılığı aşmak durumunda kalmışlardır. Sonuç olarak ise bu vaziyet; iş gücünü elinde bulunduran ülkelerde eğitim, teknik donanım, teçizat ve doğal olarak sermaye ihtiyacını meydana getirmiştir. Rusya ekonomik problemleri ve sanayide büyümesini yalnızca silah sanayisi üzerine kurmuş olması nedeniyle eski SSCB devletlerine yardım sağlayacak destek gücünün olmaması AB'ne durumdan vazife çıkartmasına neden olmuştur. AB uluslararası ekonomiye söz konusu devletlerin bütünleşmesi amaçlı TACIS Programını kullanmıştır. AB, 1990 yılında anlaşmaya varmış 1992 yılında da ilk önce Rusya'yı ve 1993 yılında da diğer eski sovyet ülkelerinin katılımını sağlamıştır. 2006'yılına dek Bağımsız Devletler Topluluğu üyeleri ile TACIS (Bağımsız Devletler Topluluğuna Teknik Destek) programı içinde ekonomik iş birliği oluşturmuştur (Nogayeva,2011: 195-196). AB'nin Orta Asya'daki enerji siyasetinin çıkış noktasında coğrafyanın yer altı kaynaklarının Avrupa'ya taşınması ve AB enerji oluşumlarının coğrafyadaki enerji piyasasına katılarak coğrafyadaki yeraltı kaynaklarının dışarı çıkarılması, işlenmesi ve transferine yönelik yatırımlar yaparak varlığını sürdüren boru hatlarına yeni hatların dahil edilmesi, enerji nakil yollarının güvenliğinin oluşturulması ya da yeni taşıma yollarının yapılması önemli yer tutmaktadır.

1.2.4. İran'ın Bölge Politikaları

Amerika ve Sovyetler Birliği arasında çekişmeler sürerken, Rusya güdümündeki bölgede İran'ın siyasi, kültürel ya da ekonomik bir iş birliği var olduğu belirtilemez. Orta Asya ülkelerinin geleceği Moskova tarafından belirlenirdi. Amerika Birleşik Devletleri ve Batı'yla ilişkileri sağlıklı bir biçimde devam etmeyen İran bu durumda kader ortağı olduğu Sovyetler Birliği ile ikili ilişkilerini sağlamlaştırmıştır (Davutoğlu,2001: 458-461).

1991 yılına geldiğimizde Sovyetler Birliği'nin çöküşüyle beraber, Orta Asya Cumhuriyetleri ardı ardına bağımsızlıklarını ilan ettiler. İran, bu ülkelerin bağımsızlıklarını derhal tanıyarak sağlıklı ilişkiler oluşturmak adına diplomasi trafiğine hızlı bir giriş yapmıştır. İran'ın globalleşme süreci boyunca yalnız bırakılması, kendilerini dış dünyaya açacak bir kapı arayan Türk Cumhuriyetleri ile olan ilişkilerinin kötüleşmesine sebep olmuştur. Türk Cumhuriyetleri ile ilişkilerinin bozulmasının asıl nedeni bölgede Amerika ve diğer batılı ülkelerin egemenlik oluşturma çabasıyla alakalıdır. Batı Dünyası'nın uyguladığı ambargolar sebebiyle İran'ın Türk Cumhuriyetlerine yaklaşması gerçekleşmiştir. Orta Asya ülkeleri ile İran arasında ilerleyen ticari ilişkiler ikili etkileşimlerin de büyümesini sağlamıştır. İslam temeli ve ortak tarihleri Orta Asya ve İran için kültürel ve sosyolojik yönden bir yakınlık oluşmasından dolayı ekonomik ilişkiler farklı noktalara taşınmış ve müttefik Rusya açısından bir kriz oluşturmamıştır (Dilek, 2011: 65-67). Hazar'daki doğal gaz ve petrolün transferi için Türkiye üzerinden boru hattı projeleri hazırlarken, kaynakların transferi aşamasında saf dışı bırakıldığı için Rusya'nın sıcak bakmadığı projeler olarak gerginlik yaşanmasına sebep olurken İran için bir kriz yaratmamıştır. Oldukça büyük ekonomik güce sahip Çin ve Hindistan'da enerji açığı giderek artmakta ve Hazar'ın doğusundaki enerji kaynakları ile yakından ilgilenmektedirler. Bu kaynakların, Çin ve Hindistan'a taşınırken nakil hatları sayesinde bu defa da İran saf dışı bırakılmıştır.

İran, ekonomik ve ticari ambargoları kırmak için Orta Asya ülkeleriyle ilişkileri iyi tutmayı bir çıkış yolu olarak görmekte ve bu sebeple ilişkilerini geliştirmektedir. İran bu gaye ile ilk olarak 1992 yılında Tahran'daki Ekonomik İşbirliği Teşkilatı zirvesinde Orta Asya ülkelerinin örgüte dahil etmek istemiştir. İran, bu sayede Orta Asya ülkeleriyle ekonomik ve ticari ilişkilerini geliştirmek ve ortak çalışmalar yaparak daha köklü bir diyalog kurmak hedefindedir, Örgütün beklenen etkiyi gösterememesinden dolayı İran bireysel ilişkilerini ön planda tutmuştur (Dilek,2011: 65-67).

1.2.5. Hindistan ve Pakistan Orta Asya Politikaları

Bölge siyasetinde asıl hedefi ihtiyaç duyduğu enerjiyi bölgeden karşılamak olan Hindistan. Bölge ülkeleri ile ticari münasebetleri daha da geliştirmek için 1997 yılında Hindistan, İran ve Türkmenistan arasında uluslararası transit yollarının inşa edilmesi fikir birliğine varılmış bu kapsamda anlaşmalar imzalanmış. İletişim kurabilmek için bu kara ve demir yollarını kullanma amacıyla ki Hindistan İran koridorunu kullanarak Avrupa'ya açılmak ve de aynı zamanda Türkmenistan üzerinden Orta Asya ülkelerine ulaşmayı planlamaktadır (Stein,2012: 35-42). İkiz kulelere yapılan Terör saldırıları sonrası teröre karşı Hindistan bölge ülkeleriyle güvenlik işbirliğine ağırlık vermiştir. Hindistan'ın Çin tesirindeki ülkeler ile komşu olması Asya ülkeleriyle ilişki geliştirmek durumunda kalmasına sebep olmuştur. Gergin ilişkilerinin olduğu Pakistan'a karşı askeri üstünlüğünü arttırmak isteyen Hindistan silahlanmaya önem vermektedir. Taliban rejiminin bitmesi ile Afganistan'da doğan otorite boşluğu Hindistan'ın burada etkisini arttıracak bir fırsat doğurmuştur. Bu fırsatı değerlendiren Hindistan Taliban karşıtı cephede yer aldığı dönemde ki durumunu sürdürerek Pakistan ile olan rekabetini devam ettirmiştir.

Hindistan'ın Orta Asya da izlediği politika ABD'nin bölge politikasıyla paralel özelliktedir. Uzun süreli bir bölge kalkınma ve siyasi istikrarın temelinde enerji kaynaklarından faydalanmak ihtiyaç duyduğu petrol ve doğal gazı kurduğu ılımlı siyasetle bölgeden tedarik etmek çabasında bir siyaset izlemektedir. Bölgede söz sahibi bir güç otoritesi olmayı planlamaktadır.

Pakistan'ın jeopolitik çıkarlarında Orta Asya her zaman gündemini oluşturmuştur. Pakistan'ın Orta Asya ülkeleri ile arasında engel Afganistan meselesi olmuştur. Afganistan'da iktidarda olan Taliban'ın bölge ülkeleri rejimleri için güvenlik tehdidi oluşturması, Taliban'ın Pakistan tarafından desteklenmesi, Pakistan'ın Orta Asya ülkeleriyle ilişkilerini olumsuz etkilemiştir. 1990'lı yıllarda Orta Asya ülkelerini tehdit eden silahlı radikal İslami grupların dayanağı olarak Pakistan görülmüş, bu da Orta Asya ülkelerinin Pakistan ile ilişkilerini baltalamıştır. Taliban rejiminin yıkılması Pakistan'ın Afganistan üzerindeki etkisini kırarak Orta Asya ülkeleriyle ilişkilerinin geliştirmesinin yolunu açmıştır. Afganistan kaynaklı, aşırı dinciliğin, terörizmin, yasadışı silah ve uyuşturucu ticaretinin önüne geçmek amacı ile karşı mücadelenin başlatılması bağlamında Pakistan, Özbek ve Kazak hükümetleri ile yakın ilişki içerisine girmiştir. Pakistan'ın Orta Asya'dan beklentisi bölgenin enerji kaynaklarından yararlanmak ihtiyaç duyduğu doğal

gazı sağlayabilmek ve mümkün olan Şartlar oluŐursa enerji ticaretinden pay alabilmek Őeklindedir.

İKİNCİ BÖLÜM

2. KOLLEKTİF GÜVENLİK ANLAŞMASI ÖRGÜTÜ

2.1.KGAÖ 'nün Tanımı

Kolektif savunma, bir antlaşma çerçevesinde veya kuruluş tarafından bir araya getirilen üye devletlerin birbirlerini dış tehditlere karşı birlikte savunma kararı aldıkları birlikteliktir. Kolektif savunma örgütleri içinde en bilineni NATO'dur. Kolektif Güvenlik Anlaşması, SSCB'nin yıkılmasının ardından 1992'de imzalanmış ve 7 Ekim 2002 'de örgüt yapısına dönüşmüştür. Anlaşma, Rusya'nın tekrardan Silahlı Kuvvetleri'ni kurmasının ardından, eski Sovyet Cumhuriyetleri güvenliği birlikte sağlamayı hedeflemektedir.

2002 yılında kurumsallaşarak, Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütü ismini alan ittifak, Rusya, Beyaz Rusya, Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan ve Ermenistan'dan oluşmaktadır. Azerbaycan ve Gürcistan 1999, Özbekistan ise 2012'de KGAÖ üyeliğini askıya almış olsalarda Rusya ile ilişkilerini sıcak tutmuşlardır. KGAÖ, Rusya'nın NATO'su olarak adlandırılmaktadır. Başka bir ifade ile KGAÖ, Rusya tarafından NATO'ya karşı kurulmuş bir ittifaktır (Tuncel, 2016: 1-8). KGAÖ, Orta Asya Bölgesinde askeri nitelikteki somut sorunlarla ilgili askeri veya özel harekâtların uygulanmasını amaçlamaktadır. Yani KGAÖ, çeteci oluşumlar ve diğer askeri güçlerin imhasına yöneliktir. Başka bir görüşe göre KGAÖ, bölgedeki ortak çıkarlar çerçevesinde oluşturulan Varşova Paktına benzer bir kuruluştur. Çünkü Rusya 2003'te Saddam'ın devrilmesi ile bölge liderlerini saran korkudan pay çıkarmanın peşindedir. Bu korku sonradan Gürcistan'da Shervardnadze'nin devrilmesiyle daha da artmıştır.

Ülke dışı tehditlere karşı işbirliğinde başarılı olabilmek için, aynı anda kademeli olarak hem NATO-Rusya hem de AB-Rusya hattında; Rusya için, aynı anda iki örgütün de üyesi olan Orta Asya ülkeleri gibi, iki örgüt arasında seçim yapma zorunluluğu yoktur. NATO yanlısı Avrupa devletleri için, NATO ve Rusya işbirliğinin artması AB ve Rusya ilişkilerini yeni bir boyuta taşıyacaktır. AB ve NATO arasında yaşanan kurumsal sorunların yakında atlatılarak, Rusya'nın bu iki örgüt ile ilişkilerinde kendi yerini bulacağı tahmin edilmektedir. Fakat bu yapıda KGAÖ'nün de yer bulup bulmayacağı henüz belirsizdir (Khusainov, 2014: 55-59).

2.1.1. Örgütün Kuruluş Süreci ve Tarihçesi

Kolektif Güvenlik Antlaşması Örgütünün kuruluş süreci, Taşkent’de; Rusya, Özbekistan, Ermenistan, Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan’ın imzaladığı Taşkent antlaşması ile Mayıs 15 (1992)’de başlamıştır. Antlaşmanın 4. Maddesine istinaden taraf ülkelerden birine yapılan saldırı tüm üyelere yapılmış sayılacak ve ortak müdahale edilecektir. Böylece anlaşma ülkeleri kendi aralarında Kolektif Güvenlik ilkesine dayalı bir askeri ittifak kurmuşlardır. Antlaşma’ya Beyaz Rusya, Azerbaycan ve Gürcistan’ın da 1993’de katılmasıyla anlaşmada imza atan ülke sayısı dokuz olmuştur.

1994’te, Antlaşma yürürlüğe girdikten sonra, her alanda daha fazla askeri-politik bütünleşmeyi teşvik eden bir dizi önemli yasal eylem kabul edilmiştir. 1995 yılında kabul edilen ilk belgeler arasında "KGA’nın Üye Devletlerinin Deklarasyonu", "KGA’nın Üye Devletlerinin Toplu Güvenlik Konsepti", "Askeri işbirliğinin derinleştirilmesi için temel talimatlar" gibi belgeler yer almıştır. Aynı yıl, kolektif güvenlik kavramının gerçekleştirilmesi planı ve askeri işbirliğinin derinleştirilmesi için temel talimatlar benimsenmiştir. Bu belgelerin amacı bölgesel güvenlik sistemi kurmaktır. 1999’da kabul edilen kolektif güvenlik sistemi oluşturma gruplarının ikinci aşamasında, Doğu Avrupa, Kafkaslar ve Orta Asya’da koalisyon birliklerinin kurulması kararlaştırılmıştır (Demirtepe ve Özkan, 2013: 108).

Antlaşma BM Sekreterliği tarafından 1 Kasım 1995’te tescillenmiştir. 2 Nisan 1999’da Moskova’da Kolektif Güvenlik Konseyi oturumunda, Ortak Güvenlik Antlaşmasının uzatılması Protokolü imzalandı. Bütün üye ülkeler tarafından onaylandı. Protokole göre, Anlaşma beş yılda bir otomatik olarak yenilenecektir. 1999-2000 yıllarında Özbekistan anlaşmaya dahil olmuştur.

2000-2001 yılları arasında KGA üye devletlerinin ortak güvenlik sisteminin güç ve silahlarının oluşturulması ve işleyişi hakkında Protokol ve kolektif güvenlik sisteminin güç ve silahlarının statüsü konulu Anlaşma kabul edilmiştir. Yılında askeri ve teknik işbirliğinin temel ilkeleri üzerine imzalanan Anlaşma, askeri ve teknik işbirliğini teşvik etmek için önemli bir adım olmuştur (Demirtepe ve Özkan, 2013: 108). Orta Asya Bölgesinin Toplu Hızlı Dağıtım Gücü 2001 yılında kurulmuş ve bu KGA’nın askeri faaliyetinin yaratılması ve geliştirilmesinde önemli bir gelişme olarak kaydedilmiştir.

Bütünleşme sürecindeki, KGA 2002’de KGAÖ adını alarak örgütlemiştir. 2002’ye kadar entegrasyon süreçleri çerçevesinde aşamalı bir gelişme sonucu bölgesel işbirliğine dayalı bölgesel yapı haline geçmiştir. 7 Ekim 2002’de Kolektif Güvenlik

Anlaşması Teşkilatının Şartı ve KGA' nın yasal statüsü Kishinev'deki tüm Üye Devletlerin başkanları tarafından imzalanmıştır. Bu belgeler 18 Eylül 2003 tarihinde yürürlüğe girmiştir. 2 Aralık 2004'te Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, Birleşmiş Milletler Genel Kurulundaki Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütüne gözlemci statüsü vermiştir. Bugün, KGAÖ yapısında üye olarak hala aynı altı devlet bulunmakta bununla birlikte Afganistan ve Sırbistan ise gözlemci devletler olarak örgüt bünyesinde yer almaktadır. 2005'de Özbekistan, Demokrasi ve Ekonomik Kalkınma Örgütünden çekildiğini açıklamış ve 2006 yılında KGAÖ'ye katılma kararı almıştır bu karar Rusya ile ilişkilerini geliştirecek bir adım olarak görülebilir.

2006-2010 döneminde toplu güvenlik sisteminin oluşturulması ve geliştirilmesi ile ilgili ana faaliyet Planı, Koalisyon'un askeri oluşum planı gibi bazı temel belgeler kabul edilmiştir. Bu belgeler, geleceğe yönelik belirli gelişim alanları ile ilgili açıklamalar içermektedir. 2007 yılında başkanlığı Kırgızistan devralmıştır. Güvenlik, suç ve uyuşturucu kaçakçılığı gibi hususlarda ortak adımlar atabilmek adına KGAÖ ile Şangay İşbirliği Örgütü arasında 2007 yılında Tacikistan'ın başkenti Duşanbe'de bir anlaşma imzalanmıştır. KGAÖ'nün üyelerinin, BM himayesinde olup olmadıklarına bakılmaksızın üye ülkelerin konuşlandırılmak üzere barışı koruma gücü hedefleyerek genişletilmesi kararı alınmıştır. Bu atılan adımla üye ülkelerin Rus silahlarını Rusya'dan aynı ücretlerle temin etmeleri sağlanmıştır (Semerikov, 2013: 18-30).

26 Ağustos 2008'de Gürcistan'dan ayrılan Abazya ve Güney Osetya'nın bağımsızlığı 29 Ağustos 2008'de KGAÖ tarafından Rusya'nın önderliğinde kabul görmüştür. Bu atılan adımla üye olmayan ülkelere bölgede karar verme organı olan bir örgüt olduğu imajı verilmek istenmiştir. KGAÖ Üye Devletlerinin uyuşturucu, psikotropik maddeler ve bunların öncüllerinde yasadışı trafiği 2008-2011 yıllarında toplu olarak önleme faaliyeti planı kabul edilmiştir. 10 Aralık 2010 tarihinde, KGAÖ barışı koruma gücünün oluşturması kararına varılmış ve örgütten bu karara yönelik bir bildiri yayınlanmıştır. KGAÖ Üye Devletleri'nin 2008-2012 yılları için BM Küresel Terörle Mücadele Stratejisini uygulamak için toplu eylem planı ve KGAÖ Üye Devletlerinin bilgi güvenliği sistemi oluşturmak üzere ortak eylemler programı kabul görmüştür. 21 Aralık 2011 tarihinde, Rusya KGAÖ üye ülkelerinin dışında askeri üslerinin Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütü üye ülkelerin topraklarına kurulmasını veto etme hakkı kazanmıştır. Dönem başkanlığı Beyaz Rusya'dan Kazakistan'a geçmiştir.

KGAÖ, coğrafi olarak değil aynı zamanda siyasi ve yasal anlamda evrensel ilkeler ve pratik amaçlarla Avrupa örgütü haline gelerek, üye devletlerin öncelikle AGİT ve

Şanghay İşbirliği Örgütü olmak üzere Avrupa ve Asya güvenlik yapılarına doğrudan katılımını sağlamıştır (Semerikov, 2013: 18-30). 11 Eylül saldırısı ardından Özbekistan 28 Haziran 2012’de KGAÖ üyeliğini askıya alma kararına varmıştır. 28 Mayıs 2013 tarihinde, Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan ve Rusya cumhurbaşkanlarının katılımıyla Bişkek'te KGAÖ üye devletlerinin başkanlarının gayri resmi bir katılımı ile toplantı düzenlenerek, Bu toplantıda, kolektif güvenlik sisteminin iyileştirilmesi ve planlanan geri çekilme ile bağlantılı olarak, tehdit ve tehditlere karşı önlemler alınması konularında çalışmalar yapılmıştır. KGAÖ üye devletlerinin ortak bir ulaşım ağını geliştirmek ve Afganistan'ın 2014'teki Uluslararası Güvenlik Yardım Gücü'nün ana askeri birliklerini taşımak amacıyla, KGAÖ Kolektif Güvenlik Konseyi Başkanı Kırgız Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı A. Atambaev'in daha sonra kabul edilen ve ilgili tarafa gönderilen “Rusya-Kazakistan-Kırgızistan-Tacikistan” demiryolunun yapım projesini tartışması önerilmiştir. 27 Mayıs 2013 tarihinde Bişkek'te Savunma Bakanları Konseyi, Dışişleri Bakanları, ve KGAÖ üyesi ülkelerin Güvenlik Konseyleri Sekreterleri Komitesinin düzenli toplantıları ve ortak toplantıları düzenlenmiştir (Semerikov, 2013: 18-30). Yukarıda belirtilen toplantılarda, KGAÖ çerçevesinde dış politika kordinasyonunun iyileştirilmesine yönelik konular ele alınmıştır. 2020 yılına kadar KGAÖ Üye Devletleri arasında Askeri İşbirliği Geliştirme Temel Yollarının uygulanmasına; KGAÖ üyesi devletlerin terörizm, aşırıçılık ve sınır ötesi organize suçlarla mücadelede KGAÖ üye devletlerinin sınırlarında bilgi güvenliği ve güvenliğin sağlanmasında örgütlenmenin etkileşimi üzerinde durulmuştur.

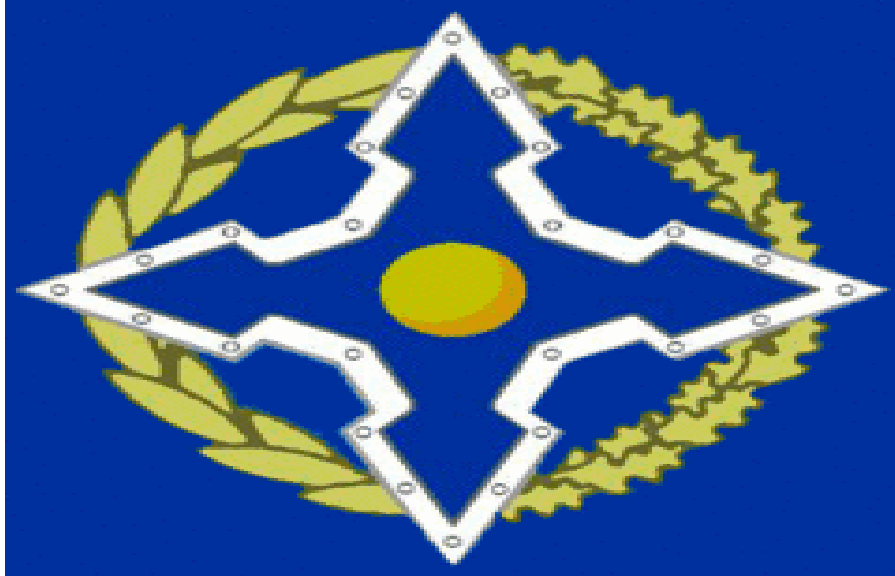
14 Ekim 2016 tarihinde Ermenistan’ın başkenti Erivan’da gerçekleştirilen dönem toplantısında KGAÖ’nün 2025 yılına kadar geçerli olacak güvenlik stratejisinin belirlenmesi, KGAÖ Kriz Müdahale Merkezi’nin kurulması, ortak bir terör örgütleri listesinin oluşturulması ve terörizm ve aşırıçılığa karşı ortak mücadeleye dair bir belgenin hazırlanması kararlaştırılmıştır (Demirtepe ve Özkan, 2013: 108).

2.1.2. Örgütün Kuruluş Amacı ve Ana Hedefleri

Rusya, Kazakistan, Kırgızistan ve Tacikistan Ağustos 1993’te Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği’nin dağılmasından sonra, oluşan yeni sınırlara karşı saygılı olacaklarını ve ortaya çıkabilecek başka ülkelerle olabilecek krizlerin çözüm sürecinde birlikte hareket edeceklerini üye ülkeler dışında ki ülkelere karşı ortak cephe alınacağını ifade eden bir güvenlik anlaşması oluşturulması örgüte giden ilk adım olmuştur (Roy ve Morali, 2009: 71-76). KGAÖ bloğu, üyeler arasındaki güvenlik işbirliğini kolaylaştırmak üzere tasarlanmış ve NATO'ya benzer bir politika izlemiştir. Üyelere veya üyelere birine

yapılan saldırı herkese yapılmış kabul edilmektedir (Semerkov,2013: 5-8). Üye Devletler, devlet sınırlarının korunması, bilgi paylaşımı, bilgi güvenliği, nüfusun ve bölgelerin doğal ve teknolojik nitelikte acil durumlardan korunmasının yanı sıra, ortaya çıkabilecek tehlikelerden korunma alanlarında işbirliği yapacaktır. Bölge ülkelerinin bağımsızlıklarında yaşadığı en zayıf nokta, kendi imkânları ile güvenliklerini sağlayamaması, ülke dışı diğer güçlerle askeri bir ittifaka mecbur kalmalarıdır. Tacikistan, Kırgızistan, Kazakistan ve Rusya'nın askeri müdahalesinin sonucu olarak temelleri Rusya tarafından atılan KGAÖ içerisinde yer almaları da bu ülkelerin güvenlik zaafiyetinden ötürüdür. Orta Asya ülkelerinin bağımsızlıkları döneminde kurduğu milli orduları diğer komşu ülkelerin orduları karşısında zayıf kalmış, düzensiz askeri birlikler güvenlik tehditlerine karşısında yetersiz kalmıştır (worldview.stratfor.com). KGAÖ, Sovyetler Birliği dağıldıktan sonra Rusya'nın, küresel bir güç olarak etkin olduğunu ortaya koyan bir örgüttür. Moskova, 2000'li yılların ortalarında yeniden atağa kalktığında, Rusya bloğu KGAÖ üye ülkelerini, nüfuzunu genişletmek için bir araç olarak görmeye başlamıştır. Rusya; KGAÖ'yü, dünyanın, özellikle de Batı'nın gözünde büyük bir güç imajını oluşturmak için NATO'ya karşı kurulmuş alternatif işbirliği oluşumu olarak temsil etmeye çalışması NATO karşıtlığı oluşmasına sebep olmuştur. KGAÖ Hızlı Tepki Gücü'nün 2009'da kurulması, örgütün prestijini ve yeteneklerini artırmıştır.

Şekil 2: KGAÖ Amblemi

Kaynak: <https://tr.sputniknews.com/infografik/201611011025584074-KGAO-Rusya>

2.1.4. Örgütün Başlıca Faaliyet Alanları

KGAÖ'nün ana hedefleri, ulusal ve toplu güvenlik sağlanması, yoğun askeri-politik işbirliği ve entegrasyon, uluslararası ve bölgesel güvenlik konularında dış politika koordinasyon, askeri bileşen de dahil olmak üzere çok taraflı işbirliği mekanizmalarının kurulması, uluslararası terörizm, uyuşturucu kaçakçılığı, yasadışı göç, ulus ötesi organize suç, bilgi ve siber güvenlik, askeri-teknik işbirliği gibi modern zorluklara ve güvenlik tehditlerine karşı mücadele etmektir (Semerikov,2013: 18-30). Örgüt, prensip olarak KGAÖ Tüzüğünde yer alan, uluslararası terörizm ve güvenlikle ilgili diğer geleneksel olmayan tehditlere karşı mücadele etmek için ortak hareket etme hükmüne önem vermektedir. Aynı zamanda, üye ülkelerin dış politika pozisyonlarını, uluslararası ve bölgesel güvenlik konularında uyumlaştırma ve koordine etme taahhütlerini de teyit eder. Başta silah kontrolü olmak üzere güvenlik konusunda karşılıklı güvenin artırılması, terörizmle uyuşturucu trafiği ve kaçak göçle mücadele, sınır güvenliğinin korunması KGAÖ'nün başlıca faaliyet alanlarıdır. Modern tehditlere karşı koymak ve endişeleri ortadan kaldırarak barışı koruma alanındaki faaliyetler KGAÖ'nün en önemli görevidir. Barışı ve istikrarı koruma adına KGAÖ'nün faaliyetleri uyuşturucu satışına, kaçak göçe, insan ticaretine ve bilişim suçlarına karşı alınan ortak önlemlerin koordineli olarak yürütülmektedir. Kaçak göç ve insan ticareti, günden güne artan bir tehdit halini almıştır. Bu tehdidin ortadan kaldırılması için KGAÖ bünyesinde "Nelegal" adlı hızlı ve iyileştirici koordineli önlemler yürütülmektedir. KGAÖ bünyesinde üyelerin işbirliği ile uluslararası enformasyon güvenliği konusunda da gerekli önlemler alınmaktadır. Bu sorunun çözümü için KGAÖ üyesi devletlerinin ilgili bakanlıkları arasında işbirliği geliştirilerek, bilişim suçlarını önlemek üzere üzere "Proksi" adı verilen bir dizi operasyon düzenlenmektedir (Yesevi,2013: 1-12). Kolektif Güvenlik Anlaşması, her şeyden önce kolektif bir savunma birlikteliğidir. KGAÖ için uluslararası anlaşmazlıkların barışçıl yollarla çözümlenmesi öncelik arz eder.

2.1.5. Orta Asyada NATO ve KGAÖ Güvenlik İkilemi

Rusya'nın dağılması ile Orta Asya Cumhuriyetleri Nato'nun Barış için Ortaklık programı kapsamında hemen NATO ile temasa geçmişler. Afganistan'a yapılan müdahale sonrası bölge ülkelerinin NATO ile işbirliği olasılığı daha da artmıştır (Özkan, 2010: 41-45). Bölgede yer alan Bağımsız ülkelerin Rusya ve Çin ile olan ikili ilişkilerini bozmamak için NATO ile olan temaslarında daha dikkatli adım atmalarına yol açmıştır. Rusya,

KGAÖ'yü NATO'nun doğuya doğru daha da ilerlemesine engel olmak için oluşturduğu söylenebilir. 11 Eylül 2001 saldırıları sonrası Amerika ve NATO'nun Afganistan'a müdahalesi sırasında başta Özbekistan olmak üzere Orta Asya ülkeleri stratejik önem kazanmıştır. Bu açıdan NATO ve Orta Asya Ülkeleri yakın ve stratejik ilişkiler kurmuşlardır. Kendi güvenlikleri için Taliban'ı ciddi bir tehdit olarak gören Orta Asya ülkeleri ABD'nin Afganistan'a müdahalesini desteklerken, kendi kara ve hava sahalarını ve üslerini ABD'nin kullanımına açmışlardır. Özellikle Afganistandaki tehlikeden en çok zarar göreceğini düşünen Özbekistan, Hanabad üssünü, Kırgızistan ise Ganci üssünü koalisyon güçlerine açmıştır (Demirtepe ve Özkan, 2013: 106-108). NATO, KGAÖ'yü tam anlamı ile bölgesel bir güç olarak görmemektedir. Yulia Nikitan'a göre KGAÖ bu güne kadar gerçek bir operasyon düzenlemediği için ABD ve NATO tarafından ciddi bir rakip olarak görülmemekte, batı taraftarı eleştirmenlere göre ise KGAÖ giderek Orta Asya'nın NATO'suna dönüşmektedir. KGAÖ yeni kurulmuş ve günden güne kurumsal yapısını güçlendiren bir işbirliği örgütü olarak dikkat çekmektedir. 2001'de Ortak Acil Dağılım gücünü, 2009'da Afganistan'a müdahale amaçlı Acil Müdahale gücü kurulmuştur. Bu gelişmeler KGAÖ'nün gelişim gösterdiğinin ve ilerleyen süreçte çok daha büyük işler yapacağını işaretleri olarak yorumlanabilir. Konu ile ilgili iki görüş mevcut olduğu söylenebilir: KGAÖ'nün NATO karşıtı kurulduğu veya KGAÖ'nün NATO alternatifi olarak görüldüğü. İki görüş içinde geçerli olan KGAÖ'nün çalışma prensibi olarak NATO ile paralel bir oluşum olduğudur.

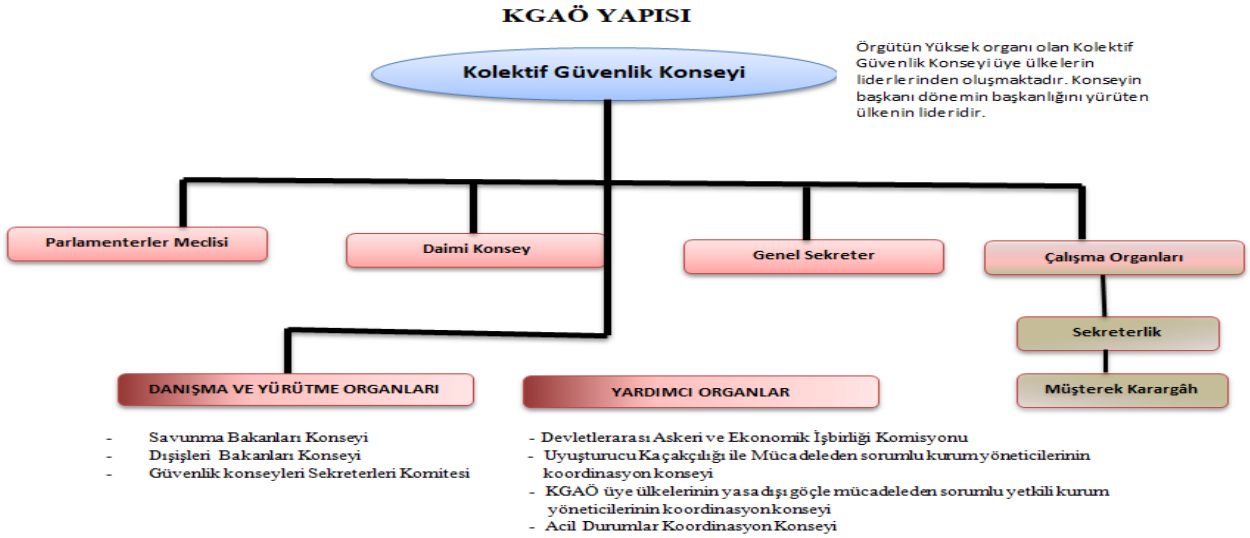
ABD'nin bölgede Çin, Rusya ve Hindistan'ın yanısıra Afganistan'ı da dahil ederek kurmak istediği Büyük Orta Asya Ortaklığı NATO ve ABD'nin bölgede yeni bir etki alanı kurma çabası olarak görülmekte ve bu projenin gerçekleşmesi KGAÖ-NATO ilişkilerinin gelişmesine engel olacağı gözlemlenebilir. KGAÖ Genel Sekreteri Nikolay Bordyuja bir çok kez NATO'yu uluslararası terörizm, uyuşturu ve silah kaçakçılığı konusunda birlikte hareket etmeye çağırırsa da NATO kurumsal çağrıya yanaşmayarak KGAÖ üyesi ülkelerle ikili işbirliği sürecini tercih etmiştir. Orta Asya'da NATO ile KGAÖ arasında sağlıklı bir işbirliği olmadığı açıktır. Çünkü Rus uzmanlara göre NATO bölgede kendisine denk veya daha üstün bir gücü istememektedir. NATO ile KGAÖ ilişkileri ilerleme kaydedememektedir.

2.2. KGAÖ 'NUN YAPISI, İŞLEYİŞİ VE ÜYE ÜLKELER

2.2.1. KGAÖ Örgüt Yapısı

Örgüt yapısı, Kolektif Güvenlik Konseyi Parlamenter Meclisi, Daimi Konsey ve Genel Sekreter'den oluşmaktadır. Örgüt'ün Parlamenter Meclisi'ndeki gözlemcileri Sırbistan ve Afganistan'dır. Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgüt'ün yapısını oluşturan unsurlar: Kolektif Güvenlik Konseyi, Savunma Bakanları Konseyi, Dışişleri Bakanları Konseyi ve Güvenlik Konseyi Sekreterleri Komitesi olmak üzere dört başlıkta vucut bulmuştur. Örgüt Sekreterliği KGAÖ'nün daimi görevli organıdır. Konsey en yüksek karar organıdır ve Kolektif Güvenlik Konseyi olarak anılır. Konsey Başkanlığı görevi ise, konsey toplantısının yapıldığı ülkenin devlet başkanı tarafından bir sonraki olağan toplantıda toplantının yapılacağı devletdeki devlet başkanına devredilinceye kadar yürütülür. KGAÖ Genel Sekreterliği üye ülkeler arasında alfabetik olarak rotasyonla yürütülür. KGAÖ'nün istişare ve yürütme organları olan Dışişleri Bakanları Konseyi KGAÖ üye devletlerinin dış politika koordinasyonunu gerçekleştirmektedir, Savunma Bakanları Konseyi üye devletlerarasında askeri politika, askeri inşaat ve askeri alanlardaki işbirliğini gerçekleştirmektedirler, Güvenlik Konseylerinin Sekreterleri Komitesi de ulusal güvenlik konularından sorumludur (Semerikov,2013: 18-30).

KGAÖ Daimi Konseyi , KGAÖ organlarının kararlarının Kolektif Güvenlik Konseyi oturumları arasındaki dönemde gerçekleştirilmesine ilişkin faaliyetleri koordine eder. Daimi Konsey, üye devletlerin Daimi ve Tam yetkili Temsilcilerinden oluşur. Örgüt'ün Sekreteryası ve Ortak Personeli (2004 yılından beri faaliyet gösteren) KGAÖ'nün sürekli olarak faaliyette bulunan çalışma organlarıdır. KGAÖ Parlamenterler Meclisi, 16 Kasım 2006'da BDT katılımcı devletlerin Parlamentolararası Meclisi temelinde oluşturulmuştur. Aralık 2010'da yapılan Tüzük değişiklikleriyle uyumlu olarak Parlamenterler Meclisi, Parlamentolar arası Parlamento işbirliğini gerçekleştiren organı teşkil etmektedir (Semerikov,2013: 18-30).

Şekil 3: KGAÖ Yapısı <https://tr.sputniknews.com/infografik/201611011025584074-KGAO-Rusya>

Kaynak: : //tr.sputniknews.com/infografik/201611011025584074-KGAO-Rusya

KGAÖ tüzüğünde kuruluş sebebi olarak uluslararası terörizmle ve uyuşturucu, silah kaçakçılığı gibi olaylarla mücadele amaçlı güç birliği oluşturabilmek. Muhtemel bir saldırıda üye ülkeler üye olmayan ülkenin askeri saldırısına karşı ortak hareket gerçekleştirerek müdahalede bulunarak saldırıyı sonlandırmayı hedeflemektedir (Demirtepe ve Özkan, 2013: 108). KGAÖ üyesi bir devlete yapılan saldırının tüm üye devletlere yapılmış bir saldırı olarak kabul edileceği net şekilde Dünyaya belirtilmektedir. AGİT, BM Güvenlik Konseyi Antiterör Komitesi, Avrasya Ekonomi Topluluğu, Şangay İşbirliği Örgütü, Bağımsız Devletler Topluluğu ve Uluslararası Göç Örgütü uluslararası kurum ve kuruluşları ile iş birliği kurmak için çalışmalar gerçekleştirilmiştir (Askerov, 2014: 139).

KOLEKTİF ACİL MÜDAHALE GÜÇLERİ (KAMG)		Ermenistan	Belarus	Kazakistan	Kırgızistan	Rusya	Tacikistan
 <p>KGAÖ üyesi ülkelerin ortak askeri kuvvetleri</p>		1 tabur	1 tugay 103. Yüksek Hareket Kabiliyetli Tugay (Vitebsk)	1 tabur 1 tugay Hava Süvari Kuvvetleri 37. Hava Saldırı Tugayı (Taldikorgan)	1 tabur	1 tugay 31. Muhafız Hava Saldırı Tugayı 1 tümen 98. Muhafız Hava Saldırı Tümeni	1 tabur

Şekil 4. Orta Asya Bölgesi Acil Müdahale Kolektif Gücü

Kaynak: <https://tr.sputniknews.com/infografik/201611011025584074-KGAO-Rusya/>

KGAÖ'nün savunma gücünü oluşturan unsur üye devletlerin silahlı güçleridir. Doğu Avrupa, Kafkasya ve Merkezi Asya gibi üç bölgeyle birlikte ayrıca genel olarak

KGAÖ'nün sorumluluk alanına giren bölgelerde kolektif güvenliği sağlamak üzere kurulan bölgesel ve askeri koalisyon oluşturmaktadır (Yesevi,2013: 217). Bölgesel güçler iki taraflı olarak kurulan güçleri içermektedir. Bunlar, Belarus ve Rusya Federasyonu Silahlı Kuvvetleri Bölgesel Asker Gücü ve Ermenistan ile Rusya Federasyonunun Ortak Asker Güçleri'dir. Ayrıca çok katılımlı bir oluşum olan Merkezi Asya Kolektif Güvenlik Acil Müdahale Gücü de bölgesel güç olarak sayılabilir. KGAÖ'nün askeri koalisyon güçleri, bölgesel güçlerden farklı olarak, örgütün sorumluluk alanındaki askeri konular dahil olmak üzere her alanda KGAÖ üye ülkelere yapılan tehdit ve endişelere müdahale etme amacındadır. Kolektif Hızlı Müdahale Gücü ve Barış Gücü bu tür birliklerden oluşur. KGAÖ'nün sorumluluk alanı dışındaki bölgelere müdahale edecek olan Kolektif Barış Gücü sadece BM'nin izni ile müdahalede bulunabilir (Yesevi,2012: 228).

2.2.2.Uluslararası Örgüt Tanımı

Uluslar arası örgüt kavramı hükümetlerarası örgütleri tasvir edilmesinde kullanılmakta olmasına karşın birçok uluslararası örgüt hükümetlerarası olma özelliği göstermemektedir. Bunlar hükümet dışı kuruluşlardır. Hükümetler arası örgütler kavramının karşılığı uluslararası örgütleri tarif etmektedir. Hükümetler arası hükümet dışı örgütlerden ayıran özellikleri devletlerden anlaşmaları ile bağlanması ve karar alma organlarının yine belirleyici olmasıdır (Ateş, 2016: 19). 14 Mart 1975 tarihli Sir Gerald Fitzmaurice'nin Uluslararası Hukuk Komisyonu'na teklif ettiği uluslararası örgütlerle ilişkilerde devletlerin temsili Viyana Sözleşmesi'nin 1.maddesine göre, uluslararası örgüt; devletlerin aralarında yaptıkları bir antlaşma ile anlaştıkları üye devletlerden ayrı bir hukuki bir kişiliği, kendi yasası ve örgütleri olan bir varlık şeklinde tanımlanmıştır. Bir diğer tanıma göre uluslararası örgütler aralarında bir anlaşma, bir sözleşme olsun ya da olmasın özel ya da genel bir amaç doğrultusunda sürekliliğe sahip belirlenmiş ilkeler ile hareket eden en az üç üye ulus ya da devletin teşekkül faaliyetlerinde birden çok devlet üzerinden yürüten kurumsal yapılırken (Başak, 2012: 47).

Uluslararası örgütü kurulabilmesi için ikiden fazla devlet ortak amaç için bir araya gelerek ortak hedefte bir anlaşmayla belirli disiplin ve yöntemle dünya genelinde aldıkları kararları uygulamaya koymasını için organize olmuş teşkilatlanmalardır.

2.2.3.Uluslararası Örgütlerin Sınıflandırılması

Günümüz şartlarında, globalleşen dünyada, uluslararası örgütleri devletlerin çözemediği veya farklı anlaşma aralarında iş birliği duymaları sebebiyle ihtiyaç duyulan ve önemi artan teşkilatlanmalardır. Çağımız şartlarında sayılarının artması sebebiyle incelenmelerinin kolaylık sağlamak amacıyla sınıflandırılmaları gerekliliği doğmuştur. Yüzlerce uluslararası örgütü sınıflandırmak için kullanacağımız kriterler içinde kullandığımız; oluşturan ülkelerin coğrafik yakınlıkları, çalışma alanları ve yetki sınırlamaları bazında olacaktır. Günümüzde kullanılan uluslararası katagorizasyonu bu şekilde yapılmaktadır.

Coğrafya açısından baktığımızda uluslararası örgütler, küresel veya bireysel olarak iki ayrı başlık altında toplanır. Küresel uluslararası örgütler; uluslararası örgütlere üye ülkeler belirli bir lokasyon üzerinde yer almıyorsa bir havza bir kıta bir sınır komşuluğu söz konusu değilse herhangi bir ülkenin üye olması mümkün ise küresel belli bir ortak lokasyonda üyelikleri söz konusu ise bu tip uluslararası örgütler diye sınıflandırılabilir.

Uluslararası örgütü tanımlarken bahsettiğimiz üye olan ülkelerin bir araya gelme sebepleri başka bir deyişle uluslararası örgütün işlevi bakımından sınıflandırılması mümkündür. Kültürel, bilimsel, askeri, yardım amacıyla, sağlık, ekonomik bu faaliyet alanlarında ortak amaç için birleşmiş örgütler görülebilir. Yapısal olarak işlevleri açısından uluslararası olarak işlevleri açısından uluslararası örgütlerin faaliyet alanlarını kapsayan bu ayırımla sınıflandırılabilir (Özgöker, 2014: 5).

Uluslararası örgütlerin yetkilerine göre sınıflandıracak olursak uluslararası örgütler ve uluslarüstü örgütler olarak iki başlık altında işleyebiliriz. Uluslararası örgütler evrensel ya da bölgesel olabilir. Devletlerarası örgütler birden çok egemen devlet tarafından belli bir amaç ya da amaçlar doğrultusunda bir anlaşma ile krulan organize yapılardır. Genel kapsamlı belirli bir konuyla ilgili olabilir. Üyelikte sınırlı ya da üyelikte sınırsız olabilirler.

Uluslarüstü örgütler ise, üye devletlere doğrudan hukuksal etki doğurmaları üye devletlerin yasaları veya öteki kurallarıyla çatışmaları durumunda örgüt kurallarıyla çatışmalı durumunda örgüt kurallarının üstün tutulması açısından uluslararası örgütler tarafından ayrılır (Özgöker, 2014: 3).

2.2.4.Uluslararası Örgütlerin Yapısı

Uluslararası örgütlerin hangi sınıfa dahil olursa olsun uluslararası örgüt olarak tanımlanabilmesi için sahip olması gereken temel nitelikler vardır. Öncelikli olarak ortak

bir hedef doğrultusunda ortak amaçlı en az üç devletten teşekkül etmelidir. Üyelikler en az üç ülkeden tam oy verme hakkıyla bireysel veya kolektif katılımlı olmalı ve örgütün faaliyet alanı kalifiye her birey ve varlığa açık olmalıdır. Mevcut kuruluş anlaşması, üyelere yönetim organlarının ve memurlarının periyodik olarak seçilmesi hakkını verecek resmi bir yapı sağlanmalıdır. Bütçeye en az üç ülkeden esaslı katılım olmalı ve üyeleri dağıtılmak üzere kar elde etme girişimi olmamalıdır. Memurların hiçbirinin belirlenen süreden daha fazla aynı üye ülkede olmamalıdır. Diğer örgütlerle organik ilişkileri olanlar bağımsız bir biçimde varolabildiklerine ve kendi çalışanları seçeceklerini göstermelidirler. Ekonomik büyüklük, siyasi güç, ideolojik faaliyet alanları, karargahın coğrafi yerleşimi, termonoloji gibi özellikler uluslararası bir örgütün devletler arası örgüt olup olmadığına karar vermek önemlidir (Özgöker, 2014: 3).

2.2.5.Uluslararası Örgüt Olarak KGAÖ

Uluslar arası örgütler, uluslararası düzeyde faaliyet gösteren, ikiden fazla devlet ya da sivil toplum örgütünü konu alan, ticari amaç gözetmeyen, belli amaçları ve organları olan, devlet niteliği taşımamakla birlikte devletlere ait birçok yetkiyi kullanabilen uluslar arası yapılanmalardır (Karagül, 2014: 3). Bu tanımı eksiksiz karşılayan KGAÖ'nün doğuş sebebi genel uluslar arası örgütlerin meydana gelmesinden farksızdır. Birinci ve ikinci Dünya Savaşları sona ermesi ile mevcut sömürge imparatorlukları yok olarak ulus devletlerin oluştuğu görülmüştür. Mevcut düzen değişirken tarih boyunca olduğu gibi yeni ulus devletler çeşitli sebeplerle farklı uluslar arası örgütler meydana getirmek durumunda kalmışlardır. Kimi zaman askeri oluşumlar, kimi zaman ekonomik birliktelikler, kimi zaman kültürel sebepler bu ulus devletleri organizasyonlar içine çekmiştir. Uluslararası örgütlerin oluşmasının bir diğer sebebi ise uluslar arası ilişkilerin her geçen gün artış göstermesi ve gelişen ulus devletler için önem arz ediyor olmasıdır. Daha önceden belirttiğimiz gibi uluslararası örgütlerin tasnif edilmesinde geçerli ilk madde örgüte dahil olunma sürecidir. KGAÖ için Özbekistan kurucu üye ülke niteliği taşımamaktadır örgütün kuruluş sürecinin başlangıcı olan Kolektif Güvenlik Antlaşmasını imzalayan ülkelerden birisi olmasına rağmen örgüt kurulduğu zaman antlaşmayı uzatmama kararı alarak kuruluş sürecinden sonra ilerleyen zamanda üye olma kararını almıştır. KGAÖ üye kabulüne göre eski SSCB üyesi devletleri kabul etmekte ve etki sahası küresel olmadığı için Bölgesel nitelikli bir uluslararası örgüt olduğu için üye kabulü açısından bölgesel uluslararası örgütler içinde görebiliriz. Kurucularına göre üyelerin bütünü Bağımsız Devletler

Topluluğu üyesi devletler olması sebebiyle hükümetler arası bir uluslar arası örgüt olarak KGAÖ'nü sınıflandırmamız mümkündür. En son olarak faaliyet alanlarına göre sınıflandırmamız gerekirse KGAÖ faaliyet alanı olarak kesinlikle askeri bir uluslararası örgüttür üye ülkeler dışında üçüncü ülkelerden doğabilecek risklere karşı örgüt olarak uzak ve yakın tehditlere karşı işbirliği ortaklığı temelinde savunma ve saldırı ortaklığını kapsamaktadır (Karagül, 2014: 11).

2.2.6. Üye Ülkeler

* Beyaz Rusya (2002) * Ermenistan (2002) * Kazakistan (2002) * Kırgızistan (2002) * Rusya (2002) * Tacikistan (2002)

Harita 3: KGAÖ'ye Üye ülkeler ve Nüfusları (Milyon kişi)

Kaynak: <https://tr.sputniknews.com/infografik/201611011025584074-KGAO-Rusya/>

KGAÖ bünyesindeki devletlerinin menfaatleri yoğunlukla paralellik gösterse de genel problemleri KGAÖ üyelerinin bütünleşmenin temel etkenidir. Fakat sorunlar her ne kadar ortak olsa bile çözüm sürecinde elde edilecek çıkar konusunda devletler arasında bir çıkar savaşına dönüşmesi kaçınılmaz olmaktadır. Bu çatışma ülkeler arası iş ortaklığının derinleşmesine de engel olmaktadır. Bu sebeple KGAÖ'nün bir güç savaş sahnesi olduğu

ve çıkar mücadelelerine sahne olan bir örgüt olduğunu çıkarabiliriz. Bölge ülkelerine göre KGAÖ'den daha etkin bir ittifak yapılanması bulunmamaktadır. Bununla beraber bölge bütünleşmesinde öncülük eden ve bölgedeki projeleri finanse eden Rusya'nın başrolde olması KGAÖ ülkelerince desteklenmektedir. Yıllarca bölgede egemen olan Rusya bu rolü üstlenmekte bir zorluk yaşamamakla beraber bu durumun oluşması için elinden geleni yapmaktadır. Diğer küresel güçlerin ilgisinin bölgeye kayması, KGAÖ'nün yerini tutacak bir yapılanmanın oluşmaması, mevcut düzenin devam edeceğinin habercisidir bu durum en çok Rusya'yı memnun etmesi beklenir çünkü; sınır sorunu çözüme ulaşmayan ülkeler silah ve askeri teçhizat talebi devam edecek Rusya ise sınır tehditlerine maruz kalmayacaktır (Semerikov,2013: 18-30).

Kazakistan: Kazakistan Çin sınırında Doğu Türkistan Sincan Uygur Bölgesinde ki Çin Hükümetine karşı başlayan ayaklanmalar sebebiyle kaygı duymakta ve askeri güce önem vermektedir. Bu sebeple KGAÖ'nün Kazakistan Cumhuriyetine sağladığı olanaklarla ordusunun eğitimini maliye yapmakta ve Rus silahları ile ordusunun donanımını sağlamaktadır (Askerov, 2014: 130). Kırgız ve Kazakların 2017'de Rusya ile beraber Suriye'de barış gücü olarak kalmak istememesi KGAÖ'nün (KGAÖ) işlevinin olmadığı düşüncesine yol açtı. Rusya'nın bu pozisyondan oldukça rahatsız olduğu görülmekte ancak Rusya, KGAÖ'nü uluslararası kriz alanlarında aktif bir şekilde kullanmak isterken, Kazakistan özellikle Dağlık Karabağ ve Suriye'deki çatışma alanlarına KGAÖ'nün müdahil olmasını istememektedir. Uzmanlara göre KGAÖ'nün rolüne dair bu çatlak giderek derinleşmektedir. Nursultan Nazarbayev'in Suriye'ye asker göndermekten çekinmesinin başlıca iki nedeni vardır. Dış politikada Rusya'dan bağımsız kalabilmek ve Kazakistan iç siyasetinde statükoyu korumak. Özellikle Kazakistan'daki mevcut siyasi istikrarının bozulacağı endişesi hakimdir. Nazarbayev'in Suriye'ye asker göndermesi kararına üç kanattan itiraz gelecektir. Birincisi Kazak "Meclis"i, diğerleri ise Kazakistan'daki gazi dernekleri ve Sünni dini liderlerdir. Ülkede Çin'e arazi ve toprak satımı politikasına karşı çıkan büyük bir muhalif kitle vardır. Bu hamlenin bu muhalif akımı güçlendireceği endişesinde bulunan Nazarbayev Suriye'ye asker göndermeye pek sıcak bakmamaktadır (Askerov,2014: 42-65). 2017'de Minsk'te yapılan KGAÖ üye ülkelerinin Liderler Zirvesi'nde deklere edilen bilgiye göre Kazakistan'ın 2018'de KGAÖ'ye başkanlık yapacağı ve Nazarbayev tarafından, Kazakistan'ın 2018'de örgüte başkanlık yapacağı süreçte izleyeceği ana politikaları açıklamıştır.

Bunlar:

- 1.KGAÖ üye ülkeleri arasında askeri seferberlik ağlarının genişletilmesi;
- 2.Örgüt üyeleri arasında pratik askeri ve teknolojik işbirliğinin artırılması;
- 3.Uluslararası terörle mücadele sisteminin oluşturulmasında KGAÖ'nün katılımı;
- 4.Sibersaldırı tehlikelerinin önlenmesi;
- 5.Uyuşturucu trafiği ile mücadele.

Kırgızistan: Dış politikada Kırgızistan, KGAÖ Organizasyonu'nun faaliyetlerine katılmaya öncelik vermiş ve bu alandaki uyum süreçlerinin derinleştirilmesine katkıda bulunmuştur. Aynı zamanda, askeri-politik ve askeri-teknik entegrasyonda ki işbirliğinin derinleştirilmesi, Kırgızistan'ın ulusal çıkarları için özel bir öneme sahiptir zira uluslararası terörizm, aşırı dincilik, uyuşturucu ve silah kaçakçılığı, yasadışı göç ve bunların yol açtığı toprak bütünlüğünün korunamaması, istikrar, bağımsızlık ve güvenliği sağlamadaki olumsuzluklara bu işbirlikleri ile daha kolay mücadele edebilecektir. 1999-2000 yıllarında Kırgızistan'daki uluslararası teröristlerin eylemleri Anlaşmaya taraf devletler arasında daha etkili formlar ve etkileşim yöntemleri aramaya ihtiyaç duyduklarını göstermiştir. (Askerov, 2014: 102). Kırgız Cumhuriyeti'nin Antlaşma'ya katılımı, hem Rusya'nın hem de diğer üye devletlerin silahlı kuvvetlerini başarılı bir şekilde işbirliği içinde Kırgızistan'ın askeri güvenliğini sağlamak için birleştirmeyi mümkün kılmıştır. 2013 yılında Kolektif Güvenlik Antlaşması Örgütü'ne başkanlık etme sırası Kırgızistan'da idi. Kırgızistan Cumhuriyeti'nin Kolektif Güvenlik Antlaşması Örgütü'nün başkanlığı için öncelikleri arasında şunlar yer almaktadır:

- Modern zorluk ve tehditlere karşı koymak;
- KGAÖ'nün askeri bileşenini güçlendirmek,
- Sınır güvenliği;
- Acil durumların önlenmesi ve tasfiyesi alanında işbirliği,
- Bilgi güvenliği

Tacikistan: Tacikistan Cumhuriyeti, KGAÖ 'nün faaliyetlerine büyük önem verir ve her faaliyetine katılır. KGAÖ ile yaptığı işbirliği neticesinde, Tacikistan ulusal çıkarlarını karşılar ve uluslararası terörizme, dini aşırılığa, uyuşturucu ve silah kaçakçılığına, yasadışı göçlere engel olarak ve genelde, Avrasya'nın geniş spektrumunda güvenlik ve istikrarı, aynı zamanda Örgütün üye ülkelerinin toprak bütünlüğü ve bağımsızlığını etkin bir şekilde karşılanmasına katkı sağlar. Tacikistan, KGAÖ 'nün güvenliği sağlamada ağır bir etkiye dönüştüğü gerçeğini göstermektedir. Tacikistan Cumhuriyeti, KGAÖ 'nün en yakın ve önemli görevlerinin, KGAÖ üyelerinin askeri-politik entegrasyonunun yoğunlaştırılması, KGAÖ üyesi ülkelerin potansiyellerinin

koordinasyonu, askeri politika, askeri inşaat ve askeri-teknik işbirliği alanında üye devletlerin iyileştirilmesi olduğuna inanmaktadır (Yalçınkaya, 2006: 68-85-90).

Tacikistan Parlamentosu Alt Meclisi 2 Ekim 2017'de, askeri ve diğer oluşumların, taşınır malların ve askeri ürünlerin taşınması alanında Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütü üyesi devletlerin işbirliği anlaşmasını onaylamıştır. Bu tür taşımacılığın güvenliğini sağlama prosedürünün, ortak olaylar veya komuta emirleri ve askeri tatbikatlar, barışı koruma operasyonlarına katılım, acil durumların sonuçlarının tasfiyesi, daimi veya geçici görev yerlerine taşınması da dahil olmak üzere, tesis edildiği, acil durum olaylarında KGAÖ üyesi ülkelerin topraklarında askeri ulaşımın kolaylaştırıldığı anlaşmayı onaylamanın önemi belirtilmiştir.

Rusya: Bölgenin bütünleşmesine hem öncülük eden hem de bölgedeki projelere en büyük mali desteği veren Rusya'nın bölgede başrolde olması diğer ülkeler tarafından uygun görülmektedir. Bir taraftan da büyük güçlerin bölgeye olan ilgisi, ancak bölge ülkeleri için KGAÖ'den daha makul bir oluşumun ön görülüyor olması, Rusya ve diğer KGAÖ üyesi ülkelerin çıkarına göre bölgede oluşturmaya çalıştıkları düzeni desteklemeye devam edeceklerinin göstergesidir. Sovyeter Birliğinden kopan ülkelerle KGAÖ aracılığıyla kurmak istediği örgütsel yapının mimarı ve hamisi olan Rusya Sovyetler Birliği yıllarında olduğu gibi bölge ülkelerinin birbirleri ile ilişkiler kurması ve küresel güçlerin bölgeden uzak tutulmasını hedeflemektedir. Rusya, inşa etmeye çalıştığı Avrasya Birliği'nin lokomotifini konumundadır. Bu bütünleşme Rusya'ya kendi sınırlarında sadece güvenlik alanında değil, ekonomik, siyasi ve kültürel alanda da ilerleme oluşturmasını sağlayacaktır. Rusya başını çektiği KGAÖ oluşumu sayesinde güvenlik ile ilgili olası her tehdide hızla müdahale etme imkanı kazanmıştır. KGAÖ üye ülkelerin bir birleri ile olan ilişkilerinde müdahale için Rusya'nın elinde bir koz oluşturmaktadır. Terörist tehditlere karşı özel operasyon imkânları ile Afganistan kaynaklı uyuşturucu ticaretinin Rus topraklarına gelmeden geniş katılımlarla yerinde müdahale imkânı sağlanmaktadır. KGAÖ üye ülkelerinin askeri-teknik işbirliği sayesinde Rusya önderliğini kabul etme ve bu önderlik çatısında toplanmaya rabet artmakta, üye ülkeler ordularını Rusya'dan temin edilen silahlarla donatmakta ve askeri personelini yine Rus ordusunun desteği ile eğiterek Rusya'ya olan bağımlılıklarının sürdüğü görülmektedir. KGAÖ sayesinde Rusya Orta Asya'da etkin güç olmaya devam etmektedir. Rusya bu şekilde örgüt üyesi Orta Asya ülkelerinin başka küresel güçlerle ve örgütlerle işbirliğini engellemekte ve bölgeye başka aktör sokmama çabasını göstermektedir (Askerov, 2014: 102).

Ermenistan: Avrupa Birliğinin herhangi bir devletin güvenliğini sağlamak için gerçek bir mekanizması yoktur, Doğu Ortaklığı programı çerçevesinde Ermenistan'a da gerekli güvenlik garantilerini sağlayamadığı için askeri-politik işbirliğinin temeli ve Ermenistan güvenliğinin sağlanması esas olarak Rus-Ermenistan ikili ilişkilerine bağlı olduğunun görülmesine rağmen, Ermenistan'ın KGAÖ'ne üyeliği, güvenliğini sağlamada ve Güney Kafkasya'daki kırılğan barışı korumada önemli bir rol oynamaktadır. Birçok açıdan, Ermenistan için Avrasya Ekonomik Birliği (EAEC) üyeliğinin AB'ye olan üyelikten daha avantajlı olduğu belirlendi. Avrasya entegrasyonunun bir parçası olan KGAÖ, bu askeri örgütü oluşturan ülkelerin güvenliğini sağlamak için etkin bir rol oynamaktadır. KGAÖ, ulusal güvenliğini sağlamak için Ermenistan için önemli bir kuruluş olmayı sürdürmektedir ve bu durum, ülkenin EAEC'e katılımında belirleyici bir faktör haline gelmiştir (Roy,200: 71-76).

Ermenistan yaşadığı Karabağ sorunu nedeni ile Azerbaycan ile arası bozulmuş olduğundan KGAÖ'den beklenti içine girmiştir. İran'a saldırı olması halinde Azerbaycan'ın Dağlık Karabağ'a saldıracağı iddia edilmektedir. Azerbaycan ve Ermenistan arasında yaşanan gerginlik sonucu her iki ülkenin askeri güçleri 2012 Haziran ayında ABD Dışişleri Bakanı Hillary Clinton'un bölgeyi ziyaret ettiği zaman diliminde çatışmaya girdiler. KGAÖ üyesi olmayan Azerbaycan ABD Türkiye ve İsrail ile yakın ilişkiler kurarak askeri gücünü geliştirmekte ve bu durum Ermenistan için risk olarak değerlendirilmektedir. Bölgede yaşanan Ermenistan-Azerbaycan gerginliği her an bir savaşa dönüşme riski taşıdığından KGAÖ'nün olaylara müdahil olması beklenmektedir. KGAÖ'nün Ekim 2016'da Ermenistan'ın başkenti Erivan'da gerçekleştirdiği Kolektif Güvenlik Konseyi toplantısı Ermenistan tarafından tatmin edici bir şekilde sonuçlanmamıştır. Ermeniler tarafından Erivan'daki toplantıda KGAÖ'nün Karabağ'la ilgili bir açıklama yapması beklenmekteydi ancak KGAÖ'nün Ermenistan'ı destekler bir tutum sergilememesi Ermenistan'da hoşnutsuzluğa neden olmuştur. Ermenistan'ın KGAÖ'deki askeri güvenlik ortakları Ermenilere karşı olumsuz bir tavır sergilemiştir. Kuşkusuz bu tavrın oluşmasında ikili ilişkiler, üçüncü ülkeler ile ilişkiler ve bölgesel ve global siyasi dinamikler etkili olmuştur. Buradan şu çıkarımı yapabiliriz; Ermenistan, özellikle Karabağ sorunu nedeniyle olası yaşayabileceği çatışmalarla ilgili olarak, güvence sağlayamamıştır (Roy,200: 71-76).

Beyaz Rusya: 1992'de kurulan Belarus ordusunun 68.000 aktif personeli bulunmaktadır. KGAÖ üyesi ülkeler içinde Rusya ile birlikte ABD'den askeri yardım almayan ülkelere biridir. Son derece askeri çatışmalardan uzak bir süreç yaşamaktadır.

Ancak Ermenistan Belarus'un KGAÖ'den ayrılmasını istemektedir. Ermenistan'ın Azerbaycan ile yaşadığı çatışmalarda Azerbaycanı destekler tavırlar sergileyen Belarus ve Kazakistan'ın KGAÖ'den atılmasını talep etmiştir.

2.2.6.1. Üye Ülkelerin Askeri Potansiyeli ve İşbirlikleri

Soğuk Savaş'dan günümüze bölgede ABD ve Rusya'nın güç yarışı sürmektedir. Askeri üstünlük kurma çabası ile her iki ülkede bölgede ki devletlerin taraf edinilmesi yolunda kaynaklarını kullanmakta üs edinme, ittifaklarını genişletme ve silah pazarı için yarışmaktadır. Rusya'nın bölge ülkelerinde askeri üslere sahipken aynı zamanda bu ülkelerle yapmış olduğu silah antlaşmaları bulunmaktadır. Bunlardan başka, Rusya, Kırgızistan'ın ordusunu yenileme çalışmaları yapmakta. Tacikistan'ın ordusunu güçlendirmek için de fonlar oluşturmaktadır (Özkan,2010: 1). Askeri alanda, Rusya Ermenistan'a tam destek verirken. Azerbaycan nüfus ve askeri donanım olarak Ermenistan ordusundan çok üstün olduğu Lavrov'un, İran'a saldırı durumunda, Azerbaycan'ın Dağlık Karabağ'ı işgal edeceğini ve Ermenistan'ın Dünyayla bağlantısının kesileceği görüşünden çıkarılabilir mevcut bir karışıklıkta destek bulamayan Ermenistan'ın kolaylıkla geçilebilir bir engel olduğu ama bölgede ki Rus siyaseti için desteklenmek zorunda olan Rusya tarafından da aşıkardır (Yesevi,2012: 1-12). Ermenistan'ın silah ihtiyacı, Sovyetlerin dağıldığından günümüze Rusya tarafından karşılanmaktadır. Dağlık Karabağ sorunu Ermenistan Azerbaycan sorunu olmakdan daha ziyade Rusya Azerbaycan sorunu gibi görünmektedir. Rusya Hazar petrolünün ve diğer enerji kaynaklarının batıya aktarılmasını önlemek amacı ile Ermenistan gibi bir setin Türkiye ile Azerbaycan arasında olmasını tercih etmektedir. Türkiye ise Ermenista'a uyguladığı ambargo ile Azerbaycan tarafında olduğunu ilan etmiş durumdadır.

Azerbaycan'ın topraklarının yüzde yirmisini işgal eden Ermenistan'a karşı KGAÖ üyesi olmayan Azerbaycan ABD ve İsrail'le işbirliği yapmayı tercih ederek askeri gücünü sürekli geliştirmektedir. Bölgedeki, Dağlık Karabağ konusunda gergin ilişkiler yaşayan. Ermenistan – Azerbaycan hattında ufak çaplı çatışmalar yaşanmakla beraber büyük bir savaşın çıkma riski mevcuttur. Büyük çaplı bir çatışmanın gerçekleşmesi durumunda, KGAÖ'nün konuyu ele alacaktır. Bölgenin kriz riski taşıyan noktası Karabağ'ın sorun sebebi yüz yıllar öncesinin eseridir. Bölgede eski tarihlerden bu yana yaşayan iki millet Ermeni soykırımı yalanı ile bir düşmanlığa kapılmış ve iki taraflı bir peşin hüküm yıllardır hakim görüş olarak yerleşmiştir. Yıllarca SSCB'nin baskıcı rejimi sebebiyetiyle iki taraflı sessizlik SSCB'nin dağılma sürecine girmesi ile beraber

milliyetçi fikirlerin hüküm kazanması ile tekrardan ateşlenmiştir. Prestroyka dönemi otorite boşluğu sebebiyle başlayan çatışmalar Ermenistan'ın Bakü Nahçıvan demir yolu hattına yaptığı saldırı neticesinde şiddetlenmiş ve Rusya, Kazakistan, İran ve diğer araba bulucu ülkelerin çalışmaları sonuç getirmemiştir. 1992 yılında devreye giren Ankara Plan'ı Ermenistan ile olan İran sınırını ortadan kaldırıyor ve Azerbaycan ile Türkiye arasında bir ulaşım hattı oluşturuyor buna karşılık Ermenistan'dan işgal ettiği vilayetlerden sadece Zengezur talep edilmektedir ki işgal edilen vilayet sayısı 7'dir. Anlaşıldığı gibi amaç işgalden ziyade iletişimi engellemek iki devlet arasında kara sınırı olmasını engellemek olmalıdır. Bu uygulama Ermenistan'dan ziyade başka bir çok bölge ülkesinin çıkarıdır (Özkan,2010: 1-2). Rusya'nın 2008 Gürcistan Savaşından sonra Gürcistan içinde bulunan askeri üslerini Ermenistan'a taşıması bölgeye verdiği önem ve politikasını belli etmektedir. Bu uygulamayı SSCB dağılırken aynen yürürlüğe koymuş hazır topçu birliğini Ermenistan hizmetine bırakırken bu uygulamayı Azerbaycan birlikleri için yapmamıştır. Azerbaycan'ı bombalayarak terk eden SSCB ordusu 20 Yanvar olaylarına sebep olmuştur. 18 Mart 1990'da Dağlık Karabağ Eyalet Komitesi'nin Dağlık Karabağın Ermenistan'a bağlanması kararını alması sonucunda özgürlük için sokaklara çıkan Azerbaycan halkının eylemlerin şiddetlenmesine sebep olması neticesinde yaşanan katliam SSCB rejiminin nedenli taraflı uygulamalar içerdiğinin göstergesidir.

ABD, Kırgızistan'ın ordusunun yenilenmesi ve çağdaş bir düzene gelmesi için yardımcı olacağını vaad etmiş ve bunun karşılığında Kırgızistan'da NATO'nun Orta Asya temsilciliğini açmıştır. ABD ve Kırgızistan arasında bu yakınlaşma bölge ülkelerinin ABD ile olan yakınlaşma sürecini hızlandırmıştır. İkiz Kuleler yapılan terör saldırısının ardından, ABD'nin yönünü Afganistan'a çevirmesini ve bu bölgede terörle mücadele çabaları Özbekistan'a yakınlaşmasına vesile olmuştur. Hanabad Üssü'nün, Özbekistan tarafının ABD kullanmasına açılması ilişkileri daha ileri seviyeye taşırken, Mayıs 2005'te, Andican olaylarının yaşanması ve bu olayların sonucunda hükümetin orantısız güç kullanmasının ABD tarafından sorgulanması Özbekistan'ın ABD'den Hanabad Üssü'nü boşaltmasını istemesiyle sonuçlanmıştır. Hanabad Üssü'nün Özbekistan topraklarının ve hava sahasının, Afganistan'a yardım göndermek amacıyla, NATO tarafından kullanılmasından izin vermemiştir. Ardından 2005 yılının sonlarında Rusya ile Özbekistan bir askeri ittifak imzalanmıştır. Özbekistan kendi topraklarında yabancı askeri üs kurulmasına izin vermeyeceğini, belirterek ABD operasyonlarına desteklemek amacıyla bir askeri üs barındırmayacağına açıklamıştır. Özbekistan barış gücü askerlerinin

Özbekistan topraklarını kullanmasına izin vermeyecektir. Özbekistan aldığı bu kararlar tarafsız bir pozisyon sergimektedir. (Yesevi,2012: 1-12).

Devlet başkanı Atambayev göreve geldiğinde ülkedeki ABD üssünün 2014 tarihine kadar işleminin sonlandırılması için çalışacağını beyan etti ve bu Rusya tarafından memnuniyetle karşılandı. Rusya Dışişleri Bakanı Lavrov, Kolektif Güvenlik Antlaşması Örgütü'ne üye ülkelerde, KGAÖ'ne üye olmayan başka ülkeler tarafından kurulacak Antlaşması askeri üssün kurulması için üye ülkelere oylanacağı ve kabul oyunu alması halinde üssün kurulabileceğini beyan etmiştir bu uygulama üye ülkelerin üye olmayan ülkelere flört etmesini engellemek adına atılmış bir adımdır. Rusya 2007 yılında yapılan anlaşma gereğince Kırgızistanda'ki askeri üsler için ödemesini Kırgız ordusunu eğiterek yapmaktaydı ancak, Kırgızistan Hükümeti, 2014 yılında, ödemenin nakit olarak yapılmasını istedi. Kırgızistan topraklarında 4 Rus askeri üssü bulunmakta ve Kırgızlar, Rusya ile işbirliğinin kendileri için yararlı olduğunu, farkındadırlar. Kırgızistan Hükümeti'nin aldığı kararla, Kant hava üssü Kolektif Güvenlik Antlaşması Örgütü (KGAÖ) çerçevesinde çalışmakta ve 2017 yılından itibaren 15 yıl boyunca ücretsiz olarak kullanılacaktır. Ciddi ekonomik sorunlar yaşayan Kırgızistan'ın bağımsız dış politika izlemesi, bu şartlar altında pek mümkün gözükmemektedir.

Özbekistan – Kırgızistan ilişkilerinin gergin olma sebebi bölgedeki genel sınır sorunlarının bu iki ülke arasında da olması, sınırların belirlenememesi, belirsiz olan bu sınır hattına Özbekistan'ın mayın döşemesi ve enerji nakliyatında yaşanan sıkıntılar nedeniyledir (Özkan,2010: 1-2). Özbekistan İslami Hareketi, El Kaide ve diğer terörist gruplar, Afganistan'da varlıklarını sürdürürken bu gruplar, Tacikistan ve Özbekistan'ın inkişafını, olumsuz yönde etkilemektedir. Rus sınır muhafızları, Tacik-Afgan sınırını, uyuşturucu ticareti, silah ticareti ve diğer yasadışı suçlarla ilgili sürekli gözlem altında tutmaktadır. Tacik-Afgan sınırından, Avrupa'ya akan uyuşturucu trafiği bulunmaktadır. Bölge ülkeleri arasında sınır sorunları çözüme ulaşmadığı için sınır çatışmalarının başlama riski, her daim mevcuttur. Günümüzde, özellikle Özbekistan, Kırgızistan ve Tacikistan'ın kesiştiği nokta olan Fergana vadisinde çatışma riski çok fazladır. Özbekistan dışında, diğer bölge ülkeleri, ABD ile ilişkilerini geliştirmekte ancak, bölge ülkelerinin Rusya ile askeri üs ve silah alım antlaşmalarının daha fazla olması KGAÖ ile güvenlik alanındaki işbirliklerinin artmasını, sağlamaktadır.

	ERMENİSTAN	BELARUS	KAZAKİSTAN	KIRGIZİSTAN	RUSYA	TACİKİSTAN
ASKER SAYISI (KİŞİ)	44.800	48.000	39.000	10.900	798.000	8.800
FİLO, TÜM GEMİ TÜRLERİ (ADET)	-	-	24	-	813	-
DENİZALTILAR, TÜM TÜRLER (ADET)	-	-	-	-	63	-
ZIRHLI ARAÇLAR, TÜM TÜRLER (ADET)	544	2.957	2.957	622	23.014	86
HAVA KUVVETLERİ, TÜM UÇAK, HELİKOPTER TÜRLERİ (ADET)	45	53	53	14	2.206	20

Tablo 1 – KGAÖ'ye üye ülkelerin Askeri Potansiyeli

Kaynak: <https://tr.sputniknews.com/infografik/201611011025584074-KGAO-Rusya/>

2.2.6.2. Örgüte Üye Olup Daha Sonra Ayrılan Ülkeler

Azerbaycan, Gürcistan ve Özbekistan üyelik kararı aldığı KGAÖ'den farklı sebeplerle ayrılan ülkelerdir. Bizim incelememiz gereken ülke Özbekistan 1994 yılında üye olduğu örgütten 1999 yılında ayrılmış fakat 2006'da yeniden KGAÖ'ne dahil olma kararı almıştır 2012'de örgütle olan ilişkilerini tekrardan askıya almaya karar vermiştir. KGAÖ'nün geçmişine baktığımızda Özbekistan bu örgütü oluşturan ilk devletler arasına da görürüz. Kolektif Güvenlik Anlaşması'nın diğer adı ise Taşkent Anlaşması olması organizasyonun yapı taşı olduğunun resmi kanıtıdır. KGAÖ antlaşması 15 Mayıs 1992'de Kırgızistan, Kazakistan, Özbekistan, Ermenistan, Tacikistan ve Rusya tarafından imzalanmıştır. İlerleyen zaman da ilk olarak Gürcistan 9 Eylül 1993'te, daha sonra Azerbaycan 24 Eylül 1993'te, en son olarak ise Belarus 31 Aralık 1993'te gördükleri yükümlülük üzerine bu antlaşmaya imza atan ülkeler olmuşlardır. Beş yıllık süreyi içeren ve 20 Nisan 1994'te yürürlüğe giren antlaşmanın maddeleri arasında; beş yılın sonunda üyeler tarafından uzatılır ibaresi de yer aldığından antlaşma, beş yılın sonunda 2 Nisan 1999'da

Özbekistan, Gürcistan ve Azerbaycan dışında ki ülkeler anlaşmanın uzatılmasına imza verirken bu üç ülke anlaşmayı yenilememe kararı almıştır (Semerkov,2013: 14). 14 Mayıs 2002'de Moskova'da gerçekleştirilen KGAÖ zirvesinde örgütün uluslararası bir örgüte evrilmesi kararı alınmıştır. Bu kararın ardından 2 Aralık 2004'te BM Genel Kurulu kararı ile KGAÖ'ye gözlemci statüsü verilmiştir. Andican olaylarının ardından Amerika ile ilişkileri kötüye giden Özbekistan Rusya'ya yakın olabilmek için KGAÖ' ye yeniden üye olma kararı almış ve KGAÖ'de Özbekistan'ın üye olarak kabul edilmesi kararı 6 Ağustos 2006'da Soçi'de düzenlenen toplantıda gündeme alınarak onaylamıştır. 12 Ağustos 2011'de Astana'da yapılan KGAÖ üyelerinin gayriresmi toplantısında, toplantıya başkanlık eden Kazakistan Cumhurbaşkanı Nursultan Nazarbayev, ABD'nin 2014 yılında Afganistan'dan çekilmesinin ardından KGAÖ'nün etki alanı içinde yer alan coğrafyada çıkabilecek riskler için örgütün daha aktif hale gelmesi konusunu gündeme getirdi. Bu toplantıda KGAÖ'nün üye ülkelerin iç siyasetine müdahalesi ve etki eleni kararlaştırıldı. Ancak bundan önceki toplantılarda olduğu gibi Astana'daki bu toplantıda yine bağımsızlığını tehlike altında gören Özbekistan yer almamıştır (Tolipov,2012: 4-25). Özbekistan'ın bağımsız bir ulus devlet olma yolunda izlediği denge siyaseti onu KGAÖ ile işbirliğine mecbur tutsada toplantılara katılmayarak ve alınan kararlara ortak olmayarak KGAÖ bünyesinde oluşturulan Kolektif Acil Müdahale Gücü'nün (KAMG), üye ülkelerin içişlerine müdahale hakkının tanınmasına duyduğu endişe sebebiyle tam olarak örgütle paralel hareket edememiştir. 1993 yılında BDT'ye üye olan Azerbaycan ve Gürcistan, bu oluşumda “güvenlik anlaşması” kurulmasına karşı çıkarak, 1999 yılında anlaşmadan çekilmişlerdir. 2003 sonrasında bu anlaşma, ayrı bir askeri bloğun oluşmasına sebep olsa da Azerbaycan ve Gürcistan bu oluşumun dışında kalmayı tercih etmişlerdir. Azerbaycan'ın anlaşmada yer almama nedeni Dağlık Karabağ sorunu nedeniyle Ermenistan ile aynı güvenlik yapılanmasında yer almama isteği ve Batıyla geliştirdiği ilişkilerini Rusya'nın askeri projesinde yer alarak sekteye uğratma endişesi, aynı zamanda Azerbaycan siyasi elitlerinin buna sıcak bakmaması olmuştur. Gürcistan tarafında ise, yine benzer şekilde Batıya entegrasyon sürecinde Rusya'nın başını çektiği projelerde yer almama fikri ve ülkede bulunan Rus askeri birliklerinin askeri bir anlaşmada Tiflis'in yer alması durumunda pek sıcak bakmadıkları ülke dışı güçlerin ülkeyi terk etmek yerine kalmaları için temel sebep oluşturacağı düşüncesinden dolayı KGAÖ'de yer almamıştır (Semerkov, 2013: 16). Azerbaycan ve Gürcistan'ın NATO'ya daha ılımlı yaklaştığı (1999-2003) dönemlerde, bölgede yüksek güvenlik alanının sağlanmasında Amerika'ya daha çok güvenmelerinin sonucu olarak, askeri ve siyasi transformasyonu bu yönde görmelerini sağlamışlardır.

NATO'nun bu bölgede reformları cesaretlendirmesi ve desteklemesi NATO'nun bölgeye yönelik uzun dönemli stratejisi ile örtüştüğünü göstermektedir. Bu açıdan demokratik dönüşüm ve bölgesel işbirliğinden de bahsedilmiş ve değişim isteği genel hatlarıyla 2008 yılına kadar devam etmiştir. (Tolipov,2012: 4-25). Azerbaycan 2008'deki Rusya-Gürcistan savaşına kadar, NATO ile işbirliğine sıcak bakmış ülkedeki üst düzey bürokratlarca NATO'ya olası katılım müzakereleri gündeme getirilerek kamuoyuna sunulmuştur. Bu sebeple, 2007 yılında ilk defa kabul edilen Azerbaycan Ulusal Güvenlik Doktrininde, Azerbaycan dış politikasında NATO'ya üyelik en önemli dış politika gündemi olarak belirtilmiştir. 2008 sonrası NATO'nun bölgede güvenlik konusunda aktif olamamasından dolayı güven kaybı yaşayan Azerbaycan, yaptığı stratejik işbirliklerine daha da dikkat etmiştir. 2010 yılında Azerbaycan-Türkiye arasında Yüksek Strateji İşbirliği Anlaşması ve devamında birtakım askeri anlaşmaların imzalanmasının temelinde bu güven kaybı yatar. Aynı yıl Azerbaycan'ın kabul ettiği askeri doktrin, 2007 yılında ulusal güvenlik anlaşmasıyla çelişkili bir durumu ortaya çıkarmıştır. Şöyle ki 2010'daki askeri doktrinde, 2007 yılında kabul edilen Ulusal Güvenlik Doktrini ile yasaklanan, ancak Azerbaycan tarafından gerekli görüldüğünde kendi topraklarında askeri üs kullanma hakkını üçüncü bir ülkeye verme hakkını taşıyır ibaresi eklenmiştir. Bu, bazı çevrelerce NATO'ya, bazılarınca Türkiye'ye askeri üs verme tartışmalarını doğurmuştur. Azerbaycan 2011 yılında bağlantısızlar hareketine üye olmuş, resmi düzeyde herhangi bir askeri bloğa üye olmadıklarını beyan etmişlerdir. Bunun NATO-KGAÖ çerçevesinde taşıdığı anlamı: Birincisi NATO'ya üyelik hedefimiz şu an için söz konusu değildir. İkinci olarak ise KGAÖ'nün Karabağ'da bir savaş halinde müdahalesini kabul etmiyoruz. Son olarak Rusya'nın Azerbaycan cephesinde Gürcistan'da olduğu gibi bir kaygısının olmamasıdır (Tolipov,2012: 4-25). Azerbaycan ve Gürcistan'ın bundan sonra gelecekte de KGAÖ üyeliklerinin söz konusu olmadığı, NATO'yla Azerbaycan'ın daha çok 2011 yılında imzalanan anlaşmayla daha pragmatik bakış açısıyla hareket ettiği özellikle Afganistan konusundaki tavrından dolayı NATO açısından Bakü'nün önemini koruduğu söyleyebiliriz (www.tasam.org).

2.2.6.3. Rusya'nın Orta Asya'daki Askeri Güvenlik Anlayışı

Rusya için güç odağı olabilmesi açısından siyasi, yer altı kaynakları ve hazır pazarı sebebiyle ekonomik, mevcut nüfusu, silah pazarı, güvenlik unsurları sebebiyle askerî bakımdan Orta Asya çok büyük önem taşımaktadır. Ruslar ile Türkler aynı coğrafya'da var olmuş farklı iki millettir. Ruslar Altın Orda Devleti'nin yıkılmasından sonra tek bayrak

altında toplanamayan Türk Hanlıklarını ele geçirerek güçlenmişlerdir. Bu yayılcı politika ile Orta Asya'da yıllarca hüküm süren Ruslar için bu bölge önem arz etmektedir. Orta Asya'ya da hakimiyet mücadelesinin temelini güney sınırlarını güvenliğini sağlamak oluşturur. Orta Asya'nın diğer önemi ise Rusya açısından bölgesel ticarî ilişkilerin pekiştirilmesi ve ekonomik olarak güçlenmesi anlamına gelir. Daha XVII. yüzyılın başlarında Ruslar'ın bölgeye yönelik askerî faaliyetler başlatmasının temelinde bu sebepleri barındırmaktadır. Sovyetler Birliği parçalandıktan sonra, Rusya 20. yüzyılda en zor günlerini yaşamıştır. Rusya Federasyonu'nun ilk Devlet Başkanı Boris Yeltsin'in başkanlığının ilk yıllarında Batı temelli ve aynı zamanda Batı eksenli bir politika izlemesi, Rusya'nın zayıflığının bir göstergesidir. İç sorunlarla boğuşan ve ekonomik kriz yaşayan Moskova, uluslararası arenadaki eski konumunu da neredeyse tamamen yitirmişti. Tarih boyunca birçok kez çöküş dönemi yaşayan Ruslar daha sonra tekrar eski ihtişamına kavuşmayı hem de öncekilerden daha güçlü olarak her zaman başarmışlardır. Rusya Federasyonu'nun ilk Devlet Başkanı Boris Yeltsin, gerek iç politikada gerek ise dış politikada Batı modelini seçmiş ve bu modeli hayata geçirmeye başlamıştır. Yeltsin'in izlediği Batı yanlısı dış politika, Sovyetler Birliği'nin emperyalist yapısının ortadan kaldırılmasını, ABD ile nükleer alandaki rekabetin sona erdirilmesini ve stratejik işbirliğinin kurulmasını, NATO ile işbirliğinin geliştirilmesini, BM Güvenlik Konseyi'ndeki diğer daimi üye ve Avrupalı mütteliklerle ilişkilerin kurulmasını, DTÖ ve G-7 gibi uluslararası kurumlara üyeliği öngörmüştür. Ancak özellikle SSCB'nin yıkılışını kabullenemeyen muhalif tarafın baskısı ile dış politikada bazı değişiklikler yapılmıştır. 2000'li yıllarda Putin'in devlet başkanı olması, Rusya'nın ekonomik krizden çıkması ve etkin enerji politikaları ile Moskova; iç karışıklıklar, siyasi bunalımlar, krizler ve yolsuzluklarla dolu 1990'ları geride bırakarak süper güç olma yolunda önemli bir atmıştır. Göreve geldiği sürede daha rasyonel ve faydacı bir dış politika izleyen Putin, Rusya'da öncelikle iç istikrarı sağlayarak bölgesel bir güç haline gelmesini sağlamış ve özellikle 2003 yılından sonra Enerji üzerine ülkenin dış politikalarını belirleyerek bu kozu küresel güç olma yolunda en iyi şekilde kullanmayı başarmıştır. Putin 2008 sonrasında görevini Dmitri Medvedev'e bıraktı. Medvedev başkanlığı devraldıktan sonra enerji ve dış politika konularında Putin'in izinden gitti. Medvedev Rusya'nın izleyeceği dış politikada Orta Asya'nın Rusya'nın öncelik verdiği konular arasında en başta olduğunu belirtmiştir.

Rusya Orta Asya'da etkinliğini hızla güçlendirirken ABD ise etkinliğini kaybetmektedir. Rusya, KGAÖ ile bölge denetimini kontrol altına almayı planlamaktadır. Çin'in bölgede parlayan yıldızı Rusya'nın bölgedeki etkinliğini korumak için Avrasya

Birliği projesini hayata geçirme çabasıyla sonuçlanmıştır. Kendi ulusal sınırları içinde ülke güvenliğini sağladıktan sonra daha başarılı bir dış politika izlemek isteyen Moskova, uyuşturucu ticareti ve radikal İslam'a karşı ABD'yle işbirliği yaparak bu tehditleri ortadan kaldırmak isterken, diğer yandan da ABD'yi Taliban'la olan savaşında kendisi ile birlikte adımlar atmasını sağladığı ABD'yi bölgesinde kontrolü altında tutmak istemektedir (Güneş, 2013: 176-203).

Ruslar, Özbekistan Devlet Başkanı İslam Kerimov'un 15 Nisan 2013'te gerçekleştirdiği Moskova ziyaretinde, 5 yıllık süreci kapsayacak şekilde kültürel sosyal, ekonomik ve teknolojik alandaki yatırımların karşılıklı olarak korunması amacıyla 4 ayrı protokol imzalayarak karşılıklı ilişkileri geliştirilmeyi hedeflemişlerdir. Böylece Rusya, Özbekistan sınırında ABD üslerinin açılmasına engel olmuş ve bölgedeki askerî gücünü Kırđızistan'daki üslere takviye yaparak daha da gclendirmiştir.

Rusya ABD'nin Afganistan'dan çekilmesi ihtimalini önceden görerek ABD'nin Orta Asya'da bir etki alanı kurmasını önlemek ve Afganistan topraklarından gelebilecek tehditlere karşı Tacikistan ve Kırđızistan sahip olduğu silah ve askeri teknolojilerin modernizasyonuna büyük önem vermiştir. Rusya'nın Kazakistan, Kırđızistan ve Tacikistan'da askeri tesisleri yer almaktadır. Rusya yıllık kira ödediği bu tesislerin işletilmesini üstlenmiştir. İekli askeri anlaşmalar gereği Kazakistan askeri personeli, güvenlik ve istihbarat bürokrasisi Rusya'da eğitim görmektedir. 1993-2006 yılları arasında 2500'den fazla Kazakistan vatandaşı Rusya Savunma Bakanlığı, Federal Güvenlik Servisi, Dış İstihbarat Servisi, Acil Müdahale Bakanlığı'na ait enstitülerde eğitim görmüştür. İekli anlaşmalara dayalı olarak Rusya'nın Kazakistan'daki üslerinin iki ülkeden herhangi birine karşı tehdit olduğunda kullanılması kararlaştırılmıştır. Rusların Kırđızistan'da iki üssü bulunmaktadır. Bunlardan birincisi Kant ssdr. Kant ss KGAÖ ye bağlı çalışan bir sdr. Isık Gölü kenarında denizaltılara karşı geliştirilen silahların deneme merkezi Rusya'nın Kırđızistan'daki diğer önemli askeri tesisidir (Güneş, 2013: 176-203).

Rusya'nın toprakları dışında sahip olduğu en gcl kara kuvveti Tacikistan'da yer alır. Bu askeri güç  yerleşkeden oluşur. Merkezi yerleşkesi Duşanbe'de bulunan bu üç sden en donanımlısı Duşanbe s'dr. Özbekistan sınırın da bulunan Kurgan Tube'de ve Afganistan sınırına yakın mesafede Kulyap'da birer askeri yerleşke daha bulunmaktadır. ssn amacı Rus ve Tacik güvenlik güçleri ile birlikte Tacikistan'ın güvenliğini korumaktır. 1999'da imzalanan Rusya-Tacikistan arasındaki ikili anlaşmasına göre bu üssün 2042 yılına kadar Tacikistan'da bulundurulması karara bağlanmıştır. Tacikistan Türk Cumhuriyetleri arasında Rusya'ya en bağımlı ülke konumundadır. Özellikle, Tacikistan da

artan radikal İslamcı faaliyetler ve IŞİD tehdidi Rusya'nın Tacikistan'daki askeri varlığını sürdürmesini kolaylaştırmakta ve uzun yıllar daha burada olacağını göstermektedir

2.2.7. Örgütün Diğer Örgütlerle Etkileşimi ve İşbirliği

KGAÖ, Dış işleri Bakanlarının öncelikli konularından biri de; tüm devletler için nükleer silahsızlanma yolunda ilerlemenin, nükleer silahların yayılmasını önleme rejimlerinin güçlendirilmesi için bir koşul olarak görülmesidir. Eşit ve bölünmez güvenlik sağlanması, nükleer silahların ve diğer çeşitli kitle imha silahlarının bulunmamasının desteklenmesi, dünyanın güvenlik bölgelerinde, güvenlik garantilerinin verilmesi ve gözlemlenmesi konuları olduğu 5 Ekim 2010'da New York'ta düzenlenen oturumda dile getirildi (Güneş, 2007: 133-138). BM'nin İnsani Yardım Koordinasyonunun Cenevredeki Ofisi'nde, KGAÖ'nün doğal afet ve insan kaynaklı afetlerin üstesinden gelme mekanizmalarına katılması, diğer uluslararası ve bölgesel yapıların bu BM faaliyetine katılma sırası, askeri ve sivil hatlar yoluyla insani yardım sağlama konusunda anlaşmaya varılmıştır. Kolektif Barış Güçleri Bölümü vekili E. Mülle'ye (Guatemala), geçici olarak KGAÖ Sekreterliği ile barışın korunması alanında bir Mutabakat Muhtırası verildi. Belgede, Birleşmiş Milletler ve KGAÖ'nün bu yönde etkileşiminde yasal çerçevenin güçlendirilmesi amaçlanmıştır. Taraflar, temasları yoğunlaştırmaya karar verdiler. Birleşmiş Milletler sistemi ile Kolektif Güvenlik Antlaşması Örgütü arasındaki diyalogun, işbirliğinin ve eşgüdümün güçlendirilmesinin önemini vurgulanarak Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri bu amaçla Kolektif Güvenlik Antlaşması Örgütü Genel Sekreteri ile düzenli istişarelerde bulunmaktadır (Güneş, 2013: 176-203).

KGAÖ'ye göre, yenilenmiş Avrupa güvenlik mimarisinin vazgeçilmez unsuru, güvenlik alanında faaliyet gösteren uluslararası ve bölgesel örgütlerin eylemleri ve işbirliğinde derin ve sistematik bir koordinasyon olmasıdır. Temmuz 2010'da Almatı'da Avrupa-Atlantik ve Avrasya'daki güvenlik konularıyla ilgili sekiz uluslararası organizasyonun liderleri veya temsilcileri ile gerçekleşen gayriresmi toplantıların yapılması olumlu olarak değerlendirilmiştir. KGAÖ'nün inisiyatifiyle SCO, BDT, EurAsEC ve KGAÖ yürütme organlarının üst düzey yetkililerinin ilk toplantısı, bu örgütlerin güvenliğini sağlamak da dahil olmak üzere pratik işbirliğine geçiş konusundaki somut anlaşmalara ulaşmak amacıyla 12 Ekim 2010'da Moskova'da gerçekleştirilmiştir. Devletler bu bağlamda, 1999 inşa edilen Kooperatif Güvenliği Platformunun daha aktif kullanılmasını talep etmişlerdir (Semerikov,2013: 18-22).

KGAÖ, Silah Kontrolü, Güven ve Güvenlik Önlemleri üzerine AGİT'in Gelecekteki Eylem Programını kabul etme teklifini destekler ve Avrupa'daki konvansiyonel silah kontrol rejimini güçlendirme ve modernleştirme konulu müzakerelere mümkün olan en kısa sürede karar verilmesi gerektiğine inanmaktadır. Aslında, Asya'da güvenlik ve işbirliğini her boyutta güçlendiren ve gerçek karşılaştırma avantajlarını da dikkate alarak katma değer getiren AGİT'e tüm ülkelerin ihtiyacı vardır. KGAÖ, Orta Asya'da AGİT'i güçlü ve etkili görmek istemektedir. KGAÖ, Avrasya alanındaki güvenlik ve istikrarı sağlama, AGİT Anti-Terör Örgütü ve AGİT Uyuşmazlık Önleme Merkezi ile mevcut aktif irtibatları kullanarak ortak projeler yürüterek AGİT ile işbirliği yapmayı planlamıştır.

Artan Afgan uyuşturucu tehdidine karşı, geniş bir uluslararası uyuşturucu önleme koalisyonu oluşturulmuş, AGİT, KGAÖ, NATO ve SCO da dahil olmak üzere ilgili ülkelerin, uluslararası ve bölgesel organizasyonların aktif katılımıyla Birleşmiş Milletler himayesinde tüm uluslararası camia ortak eylemi yapmaktadır (Güneş, 2013: 176-203).

2.2.8. Örgütün Finansmanı

KGAÖ iç tüzüğü'nün 24. Maddesinde belirtildiği üzere Sekretarya, Teşkilât bütçesinden finanse edilir. Örgütün bütçesi, Konsey tarafından onaylanan Üye Ülkelerin katkılarıyla oluşturulmuştur. Örgütün sürekli çalışan organlarının faaliyetleri, Teşkilat bütçesi fonları pahasına finanse edilir. Organizasyon faaliyetini desteklemek için bütçenmemiş fonlar (borçlanılan fonlar hariç) yükseltilebilir, bunların oluşturulması ve kullanılmasına Konsey karar verir. Örgütün bütçe açığı olamaz. Örgüt üyeler örgüt gelirini kar olarak paylaşamazlar. Her bütçe yılı için Örgütün bütçe taslağı, Teşkilat Bütçesini Oluşturma ve Uygulama Prosedürü Yönetmelikleri uyarınca Üye Devletlerle istişarede bulunarak Sekretarya tarafından geliştirilir. Örgütün bütçesi Konsey tarafından onaylanır (Tuncel, 2016: 1-5). Örgütün bütçesinin oluşturulması ve uygulanmasına ilişkin prosedür hakkındaki Yönetmelik Konsey tarafından onaylanır. Üye Devletler, temsilcilerinin ve uzmanların, toplantılara, Örgüt organlarının toplantılarına ve Teşkilât'ta düzenlenen diğer etkinliklere ve ayrıca tam yetkili temsilcilerin faaliyetleriyle ilgili masraflara harcamaları ile yükümlüdür (Yesevi,2012: 6-11). KGAÖ bütçesi - yaklaşık 250 milyon rubledir (4,5 milyon dolardan daha az). KGAÖ' nun bu finans hacmi ciddiye alınamayacak bir kuruluş olarak algılanmasına yol açmaktadır. Örneğin, St. Petersburg Uluslararası Ekonomik Forumunun bütçesi yedi kat daha fazladır (www.intersectionproject.eu).

2.2.9. Kolektif Acil Müdahale Güçleri ve KGAÖ Askeri tatbikatları

Ortak Acil Müdahale Gücü, örgüte üye ülkeler arası çıkabilecek çatışmalarda ya da dışarı kaynaklı tehditlere karşı kullanılabilir. Örgüt aynı zamanda organize suçlar, terör, kaçakçılık boru hatlarının güvenliği ve uyuşturucu ile mücadele için bu güce ihtiyaç duymuştur (Tuncel, 2016: 1-5). Ermenistan ve Belarus örgüte üye olmasına rağmen KGAÖ'nün faaliyetleri daha çok Orta Asyada gerçekleşmektedir. Bu iki ülkeyi kapsayan Doğu Avrupa (Rus-Belarus) ve Kafkasya (Rus-Ermeni) askeri birlikleri sınırlı askeri görevleri yerine getirirken Orta Asya bölgesi daha geniş askeri oluşumları içerir. Bölgedeki askeri ağırlık Özbekistan'ın örgütten ayrılıp GUAM'a katılması ve daha sonra tekrar oradan da ayrılarak KGAÖ'ye geri dönmesi ile daha da artmıştır. Özbekistan'ın bu davranışı dış politikada istikrarsız olduğu şeklinde algılanırken bir yandan da Rusya'nın siyasi başarısı olarak yorumlanabilir. KGAÖ yapısında oluşturulmuş ya da oluşturulmakta olan güçler, gerek yapısal olarak gerekse hukuki zemin olarak henüz tam anlamıyla oturmamıştır. Bu güçler;

- Acil Eylem / Konuşlandırma Güçleri (KAEG)
- Kolektif Acil Müdahale / Operatif Tepki Gücü (KAMG)
- Kolektif Barış Güçleri (KBG)
- Bölgesel Askeri Birlikler
- Toplu Hızlı Yanıt Gücü
- Ortak Hava Savunma Sistemi olarak sıralanabilir.

KGAÖ'nün Orta Asya Bölgesine yönelik Acil Eylem / Konuşlandırma Güçleri (KAEG) 2001 yılında Rusya, Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan silahlı kuvvetlerinin katılımı ile tamamlanmış olup yaklaşık 4.000 kişilik 10 tabur askerden oluşmaktadır. KGAÖ Toplu Hızlı Yanıt Gücü, silahlı çatışmaların odak noktalarının ortaya çıkmasını önlemek, uluslararası terörle mücadele etmek, silah ve uyuşturucuların yayılmasını önlemek için kanalları bloke etmek ve doğal ve insan kaynaklı felaketlerin sonuçlarını ortadan kaldırmak için oluşturulmuştur (Malışeva,2000: 13-14). 2008 Ağustos ayında Kafkasya'da silahlı çatışmalar ortaya çıkmış ve büyük askeri çatışmaları önlemek için KGAÖ çerçevesinde örgüte üye devletlerden Kolektif Acil Müdahale / Operatif Tepki Gücü (KAMG) oluşturulması kararlaştırılmıştır. Özbekistan ve Belarus askerlerini kendi bölgelerinin dışına gitmesine pek sıcak bakmamış ve KAMG kararını imzalamamıştır.

Yasa dışı göçü bastırma konusuna da çok dikkat edilmektedir. Düzenli olarak, önleyici tedbirler konvansiyonel adımlarla yürütülmektedir.

Kırgızistan topraklarında 2001 yılında Rubej-2001 adlı ortak tatbikattan sonra 2008 yılına kadar dönüşümlü olarak üye olan her ülke topraklarında Rubej adlı bu eğitim tatbikatları gerçekleştirilmiştir. 2002, 2003 ve 2005'de Tacikistan'da 2004 yılında iki aşamalı olarak Tacikistan ve Kırgızistan'da, 2006 yılında savaş uçakları ve gemilerin katılımı ile Kazakistan'ın Hazar kıyısında yapılmıştır. 2007 yılındaki tatbikata Ermenistan'ın yanı sıra örgüte geri dönen Özbekistan da asker göndermiştir. 2008 tatbikatı Ermenistan topraklarında başlayarak Rusya'da sona ermiştir (Güneş, 2013: 176-203).

Rusya Silahlı Kuvvetleri, bir Paraşüt birimi ve bir paraşüt tugayıyla Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütü üyesi ülkelerin çıkarları doğrultusunda hareket edecek olan Toplu Hızlı Müdahale Güçleri'nin kurulmasına katkıda bulunmuştur. KGAÖ üyesi ülkelerin 2009 Şubat ayında Moskova'da anlaşmaya vardıkları KGAÖ'nün Acil Tepki Gücü kurma kararı, Rusya-ABD arasında yapılacak Afganistan pazarlığında bir koz olarak kullanılabilir. Anlaşmayla KGAÖ'ye ait 10.000 kişilik askeri potansiyele sahip bir Acil Tepki Gücünü oluşturulacak, KGAÖ Askeri Koalisyon Güçleri'nin 2010'a kadar kurulması sağlanacak ve ardından örgüt, askeri işbirliği çalışmalarını hızlandıracaktır. Bu kapsamda şimdiye kadar 3000 kişilik bir askeri güç oluşturulsa da bu birliklerin her biri kendi ulus orduları altında örgütlenmiştir. Rusya'nın buradaki hedefi ise KGAÖ kapsamında tek merkezden yönetilebilen, yüksek teknolojiye sahip bir askeri güç oluşturmaktır. Sonuçta 10.000 personelden oluşması planlanan KGAÖ Acil Tepki Gücüne 98. Hava İndirme ve 31. Hava Taarruz Tugayları'nı tahsis etmesiyle en büyük personel katkısını Rusya yapmıştır. Acil Tepki Gücünün bölgesel askeri güç olabilmesi için somut olarak ortaya çıkması gerektiğinden KGAÖ üyesi diğer ülkelerin katılımı ve mutabakatı, Rusya açısından önem arz etmektedir. (Malişeva,2000: 44). 15-16 Nisan 2013 tarihlerinde, Rusya Federasyonu Savunma Bakanlığı; 999. askeri havacılık üssüne ve Kırgızistan'da bulunan Koy-Tash köyündeki Kolektif Operasyonel Kuvvet'in bir parçası olan 73.809 kişilik askeri birimine bir ziyaretle KGAÖ'nün Daimi Konseyi'nin bir oturumu düzenlemiştir. Böylece KGAÖ'nün Rus hava üssünün pratik bir potansiyeli olduğu gösterilmiştir. Su-25 saldırı uçağının yanı sıra Mi-8 MTV helikopterleri ile gösteri uçuşları yapıldı ve askeri uçağın taktik ve teknik özellikleri, yetenekleri ve beklentileri rapor edildi. KGAÖ'nün Kolektif Hızlı Tepki Kuvvetleri'nin (CORF) bir parçası olan tabur (Koy-Tash köyünde 73.809 askeri birimi) temelinde, Kırgız Cumhuriyeti Silahlı Kuvvetleri'nin MV Frunze askeri birimi, personel ve teçhizatın incelenmesi, konut kompleksinin durumu,

askeri kampüs ve atış poligonu ile ilgili bir video ile tanıtım gerçekleştirilmiştir (Tuncel, 2016: 1-25). 3 Ekim 2017'de, Rusya Federasyonu'nun Güney Askeri Bölgesi'nde, KGAÖ'nün "Combat Brotherhood-2017" adlı ortak operasyonel stratejik tatbikatı, Rusya, Ermenistan, Kazakistan ve Tacikistan'ın katılımı ile dört devlet topraklarında üç aşamada başlatıldı. Birinci aşama - askeri çatışmanın çözülmesi aşaması - Rusya ve Ermenistan'ın beş bölgesinde düzenlenen ve 7 Ekim'e kadar süren KGAÖ üyesi devletlerin silahlı kuvvetlerinin keşif birimlerinin taktik özel eğitimleri ile başlayan ve "Search-2017" adlı tatbikat olmuştur. Ermenistan topraklarında devam eden tatbikatlar, 9-13 Ekim tarihleri arasında KGAÖ Kolektif Hızlı Tepki Kuvvetleri ve Ermenistan Cumhuriyeti Silahlı Kuvvetleri ve Rus Silahlı Kuvvetleri'nin güçlerinin bir parçası ve "Etkileşim-2017" olarak adlandırılan ortak bir tatbikattır (Malişeva ,2000: 27-28).

"Savaş Karşıtlığı-2017" adı verilen uygulamasının ikinci aşaması - çatışma sonrası anlaşma aşamasını - KGAÖ Barış Gücü Kuvvetlerinin "Kırılmaz Kardeşlik-2017" adı altında planlandı ve 16 - 20 Ekim tarihleri arasında Kazakistan'ın iki test bölgesinde gerçekleştirilmiştir. İlk kez tüm denemeler, tek bir plan çerçevesinde ortak bir askeri-politik zemin üzerinde yapıldı. Kafkasya bölgesindeki silahlı çatışmayı kollektif güvenlik alanında yerelleştirmeye yönelik ortak bir operasyon yürütmek, örgüt üyesi olmayan bir devlette KGAÖ Kolektif Güç Kuvvetleri tarafından barışı koruma operasyonu hazırlamak ve yürütmek ve dağ-çöl bölgesinde askeri operasyonlar yürütmek için yeni yöntemlerin geliştirilmesi planlanmıştır. Ermenistan, Belarus, Kazakistan, Kırgızistan, Rusya ve Tacikistan silahlı kuvvetleri ve polis birimleri, KGAÖ üyesi devletlerin içişleri organlarının özel kuvvetler personeli, Kazakistan Ulusal Muhafızları ve Rosgvardia acil müdahale birimleri de bu tatbikatlara katılmıştır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KGAÖ ve ÖZBEKİSTAN

3.1. Özbekistan'ın Kısa Tarihi

Özbek Türklerinin yaşadığı ülke manasında kullanılan Özbekistan adı Altunordu Beyi Özbek'in adından gelmektedir. Fergana Vadisinde Özbek Han'ın efradı tarafından Türkler bir araya toplanarak Özbek Devleti'ni kurarlar. Tarihde bu kelimenin kullanımı böyle başlamakla belli bir Türk topluluğunun adı olarak kullanılmaya devam etmiştir. Ünlü gezgin İbn Batuta'nın seyahatnamesinde, Özbek Han'dan bahseder ve geniş ülkeleriyle, güçlü ordusunu anlatır. Bu dönemde bütün Kıpçak boylarının Türkçe konuştuğu bilinir. 1428 - 1468 tarihleri arasında Özbekler çok yakın dayanışma içine girmişler ve 1500-1510'da Maveraünnehir bölgesini ele geçirmişlerdir. Ancak 1740 yılında İran hükümdarı Buhara'yı ele geçirmiş ve buradaki Özbek Hanlığına son vermiştir. Buhara'nın başına 1753 yılında Muhammed Rahim geçmiş, bu dönem 1920'ye kadar sürmüştür. 1924'te ise bugünkü Özbekistan Cumhuriyeti kurulmuş, ancak 1945'ten sonraki yıllarda Rusların denetimine girmiştir. Özbekistan'da Kongrat, Nagman, Mangıt, Toyaklı, Savay, Barın, Üç Urug, Burgut, Arlat, Kanglı, Baştaş, Karakalpak gibi boylar bulunmaktadır ve bunlar Özbekistan'ı oluşturmaktadırlar. Sovyet Rusya'nın dağılması ile Özbekistan 1 Eylül 1991'de bağımsızlığını kazanmıştır (Güneş, 2013: 176-203). Özbekistan 2017 verilerine göre 32 milyon nüfusu ile Sovyet sonrası Türk Cumhuriyetlerinin en fazla nüfusa sahip ve paralel olarak en fazla askere sahip orduya haiz ülkesidir. Özbekistan'da nüfus dağılımı şu şekildedir: %82 Özbek, %5 Rus, %5 Tacik, %5 Kazak, ve %3 civarında da Tatar'dır az sayıda Koreli ve Yahudi unsurları da ülke nüfusunda barındırmaktadır (Demirci, 2012: 2).

Özbekistan'ın sınır komşuları ise Kuzeyinde yer alan Kazakistan, doğusunda ise sınır sorunu yaşadığı iki komşusu Tacikistan ve Kırgızistan, ülkenin güneyinde ise Türkmenistan ve Afganistan yer alır. Ülke Ceyhun ve Seyhun nehirlerinin ortasında kalan alanı kapsar.

Harita 4: Özbekistan ve komşuları

Kaynak: <http://www.aljazeera.com.tr/ulke-profil/ulke-profil-ozbekistan>

SSCB döneminde yönetimde olan Özbek Komünist Partisinin Birinci Sekreteri İslam Kerimov, Sovyetler Birliği'nin dağılması ile Ulusal Demokrat Parti'yi (UDP) kurarak yönetime gelmiştir. Özbekistan da milliyetçi ve islamcı muhalefet birleşemediğinden yönetimi ülke kurulduğunda devralan Kerimov 1990 dan 2016 da ölene kadar iktidarda kalmayı başarmıştır. Kerimov, çok partili siyasi hayatı teşvik etmek maksadıyla kendine bağlı Anavatan Kalkınma Partisi adında bir muhalif parti kurdursa da Kerimov yönetimi ülkedeki komünist dönem uygulamalarını devam ettirmektedir. Kerimov yönetimi baskıcı rejimi ve ülkede çoğunluk Müslüman olmasına karşın İslam karşıtı tutumları ile anılmaktadır. Basının devlet kontrolünde olması sebebi ile özgür basın anlayışının gelişemediği Özbekistan, insan hakları ihlalleri iddiasıyla batının gündeminde süreli yer bulmaktadır. Batının bu yaklaşımı Özbekistanı Avrupa ve Amerikadan uzaklaştırarak izalasyon politikası izlemesine sebep olmaktadır (Gökçen,2001: 48).

Andican olaylarına kadar Özbekistan ABD'ye Afganistan'da başlattığı terör mücadelesi sebebi ile topraklarında bir üs verdiği için dolayı güvenlik kaygıları ve AB ülkelerinin alternatif enerji kaynağı arayışından ülkenin insan hakları ihlallerine göz yumulmaya başlanmış, gündeme getirilmemiştir. Özbek hükümetine karşı radikal İslami muhalefet 90'lı yıllardan önce mayalanmaya başlamış ve kısa zamanda hayli ilerleme göstermiştir. Fergana Vadisi'nde hızla yayılan Vahabi hareketi, İslami Yeniden Doğuş hareketi Özbekistan'da da ses getiren hal almıştır. Hükümetin aldığı sert tedbirler uluslararası arenada imajını kötü etkilemişse de hükümetin otoritesini güçlendirmiştir. İslami Yeniden Doğuş Partisi (İYDP) Fergana Vadisi'nde mevcut otorite boşluğundan dolayı uygun zemini oluşturmuş aynı zamanda Özbekistan'ın Semerkant bölgesinden de

büyük destek görmüştür. Bu oluşuma rakip olarak 1990'da Özbek aydınları tarafından bir İslami parti daha kurulmuştur. İslami Demokrat Partisi, İslam hukukunun barışçıl bir İslam devrimiyle Özbekistan'a yerleştirilmesini amaç edinmiş legal siyasi varlık gösteren bir örgüttür ve iktidarla paralel hareket etmektedir (Demirci,2012: 2).

Fergana Vadisi'nin nüfusunun yüzde 30'u yani yaklaşık 2,5 milyon kişi işsizdir. Ekonomik sıkıntılar, köktendincilerin işini kolaylaştırmakta onlar için siyasal bir taban hazırlamaktadır. Ekonomik sorunlar mevcut otoritenin işini dahada zorlaştırmakta ve etki alanlarının çatışması sebebiyle bölge bir terör yuvalanmasına dönüşmektedir. Mevcut hükümet teröre karşı bölge halkının desteğini sağlayamamakta, hükümetin ekonomik sorunları çözecek ve teröre engel olacak bir stratejisi bulunmamaktadır. Radikal kökten dinciler Sofuluğu, Şiiliği ve diğer azınlık mezheplerini kınamakta, Vahabizm yanlıları ve İYDP gibi gruplar kendi içinde mücadele içindedir. Önceleri bu şekilde çatışmaların yaşanmadığı birlik içinde olan Orta Asya'da din odaklı çıkarıcılık sebepli çatışmaların asıl sebebi Pakistan, Arap ve Afgan dini gruplarının bölgeye nüfuz etmesiyle yaygınlaşmıştır.

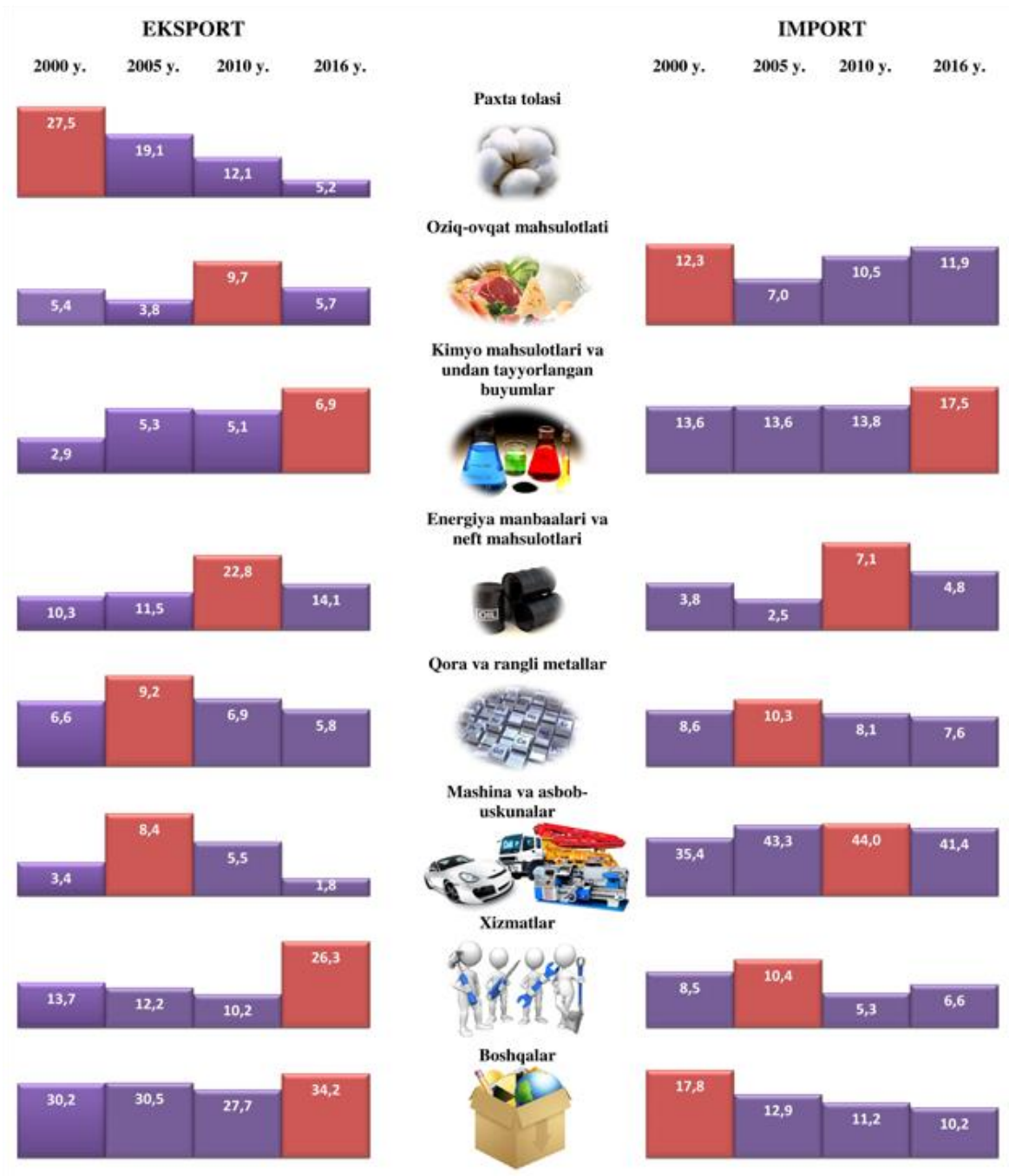
Hizb-ut Tahrir ile mücadele ise Kerimov yönetiminin inanç özgürlüğü ve dini örgütlenmelere 1998'de getirdiği yasaklarla başlamıştır. 1999'da 55 kişi ölüme mahkum edilmiştir ve 15 kişinin infazı gerçekleştirilmiştir. Bunlar içinde hareketin önderleri ve üyeleri olması hükümet ile radikal dinci gurupların arasında gerginlik sebebi olmuştur. 90'lı yıllar boyunca faaliyet gösteren ve resmi yapılanmasını 1998'de kuran Özbek İslam hareketinin kadrosunun esasını Ruslara karşı 1979-1989 arasında Afganistan'da savaşan isimlerden oluşmaktadır. Örgütün amacı Afganistan'da İslamcı militanları kullanarak SSCB'nin çöküşünün ardından Orta Asya'da bağımsız bir İslam devleti kurmaktır. Bu amaçla Özbekistan'a karşı cihat ilan edilmiş. 16 Şubat 1999'da İslam Kerimov'a suikast düzenlemek amacıyla Taşkent'in merkezinde bombalı araçların patlatılması sonucu 13 kişi hayatını kaybederken 128 kişi yaralanmış ve patlamalarla ilgili en az 2 bin kişi sorguya alınmıştır. Özbekistan hükümeti; Türkiye, Kırgızistan, Kazakistan, Suudi Arabistan ve özellikle Afganistan ile Tacikistan'ı Özbek İslam hareketine destek vermekle suçlamaktadır. Özbekistan'ın bağımsızlığını kazanmasının ardından Özbekistan'da sayısız bombalı ve silahlı saldırı meydana gelirken ülke bu güvensizlik ortamında mücadele için daha baskıcı bir rejime dönüşen hükümet ile karşılaşmıştır. Hükümet tarafından radikal İslamcıların yaptığını iddia ettiği Andican Olaylarının bunların içinde iç ve dış siyaseti etkilemesi açısından yeri farklı olarak incelenmelidir. Fergana Vadisi'nde ki 300 bin nüfuslu Andican'da meydana gelen olaylardan sonra hükümetin takındığı tutumu aşırı bulan ve eleştiren ülkelerle bağını koparma noktasına gelmiştir. Hizb-ut Tahrir örgütüne

bağlı 'Ekremiye' grubuna mensup 23 işadaminin "anayasal düzeni zorla değiştirme ve yerine İslami bir devlet kurma" suçlamasıyla tutuklanması bölge halkını ayaklandırmış ve beklenmeyen büyük tepkiye yol açmıştır. Mayıs 2005'te görülen mahkeme sırasında kalabalık bir kitle mahkeme önünde toplanmıştır (Erler Bayır,2007: 22). 12 Mayıs 2005'te geceyarısı silahlı bir grubun Andican Cezaevini basarak mahkumların serbest bırakılması ve devlet binalarını ele geçirmeye çalışması olayların çığrından çıkmasına neden olmuştur. 13 Mayıs'ta cezaevinden kaçan mahkumların başını çektiği yaklaşık 20 bin kişinin katılımı ile bir gösteri yapılmıştır. Güvenlik güçlerinin göstericilere müdahalesi çok sert olurken, açılan ateş sonucu yüzlerce gösterici hayatını kaybetmesine sebep olmuştur. Uluslararası İnsan Hakları örgütleri 700 kişinin hayatını kaybettiğini iddia ederken hükümet sadece radikal İslamcı grupların hilafeti getirerek Özbekistan hükümetini devirmek için yapılan ayaklanmanın püskürtüldüğünü ve yaklaşık 190 kişinin öldüğünü ileri sürmüştür.

Özbek hükümetinin Andican'daki göstericilere karşı yaptığı müdahale Batı'dan büyük tepki görmüş. Özbekistan'ın ve Batı ile olan ilişkileri sekteye uğratmıştır. Bu dönemde Taşkent, ABD güçlerini topraklarındaki askeri üsten çıkarmasına sebep olmuştur. Kerimov, Rusya'yı 'en güvenilir ortağı ve müttefiki' kabul etse de 2008'den bu yana Özbekistan'ın Batılı ülkelerle ilişkilerinde hayli ilerleme kaydettiği söylenebilir. ABD ve müttefiklerinin Afganistan'da Taliban'a karşı yürüttüğü operasyonlarda Özbekistan'ın stratejik önem kazanması, Batılı ülkelerin Özbekistan'a yakınlaşmasına neden olmuştur (Gökçen,2001: 48). AB, Andican olaylarının ardından uygulamaya koyduğu başta silah ambargosu olmak üzere Özbekistan'a uyguladığı yaptırımları kaldırdı. Bu ilişkiler askeri ve ticari boyutlara taşınarak Batı'ya yakınlık ortak çıkar paydasında büyüme göstermiştir. Dünya Bankası da Özbekistan'a yeniden kredi vereceğini duyurdu. Özbekistan'ın Batı'yla ilişkisinin gelişmesi Moskova ile olan ilişkilerinin gerilemesine yol açmıştır.

Topraklarının yüzde 11'inde tarım yapılabilen Özbekistan'da tarıma dayalı ekonomi sebebiyle ülke nüfusunun yarıdan fazlası kırsal kesimde yaşamaktadır. Tarımdan daha önemli ekonomik gelir doğal kaynaklardan elde edilmekte ve elde edilen petrol ve doğalgaz ülke ekonomisinde büyük yer tutmaktadır. Doğal kaynaklar bakımından zengin olan Özbekistan'ın petrol ve doğalgaz ihracatı ülkenin ihraç gelirlerinin yaklaşık yüzde 40'ını oluşturmaktadır. İhraç ettiği diğer önemli iki ürün ise altın ve pamuktur. Özbekistan yılda ürettiği 80 ton altın ile dünya sıralamasında en üstlerde yer almaktadırlar. Pamuk tarımını gerçekleştirirken toplayıcılığında çocuk işçileri kullanması nedeniyle yoğun eleştiri almaktadır (Demirci,2012: 2). Özbekistan SSCB'nin dağılmasının ardından bağımsızlık kazansa da kapitalist ekonomi konusunda bilgisiz ve devlet olarak bu konuda

yetersiz olma sebeplerinden Rusya, Ukrayna ve Beyaz Rusya tarafından kurulan Bağımsız Devletler Topluluğu'na (BDT) üye olmak durumunda kalmıştır. Kendi ekonomisini oluşturabilmek için Bretton Woods sistemi içindeki IMF, Dünya Bankası gibi örgütlere üye olmuştur. Bu kuruluşların özellikle IMF'nin politikalarını benimsemesine rağmen diğer Orta Asya devletlerine göre özelleştirme politikalarını daha uzun zamana yaymıştır. Özelleştirme yaptığı kurumlar genelde hizmet sektörüne ait kurumlar olmuştur. Sanayi kuruluşları genelde kendi devlet kontrolünde tutmuştur. Bu yüzden Orta Asya Cumhuriyetleri içinde yaşanan işsizlik sorununu diğer devletlere göre daha azdır. Sanayi kurumlarının özelleştirilmede arka plana atılması dış yatırımcıların ülkeye olan ilgisini azaltsa da şu an Kazakistan hariç diğer Orta Asya devletlerinden daha iyi bir konumdadırlar. 1991 Eylülün de kazanılan bağımsızlıktan sonra hükümet ekonomiyi denetim altına alarak üretim ve pazarda sıkı bir kontrol uygulamıştır. Hükümet hemen hemen her alanda hala kontrol uygulamaktadır serbest piyasaya geçiş sürecinde oluşan kontrolcü yapı devam etsede yeni hükümetle kontrol azaltmış piyasalara güven verilmiştir. Özbekistan'da Gayrisafi Yurtiçi Hasıla'nın (GSYİH) kişi başına büyüme göstermektedir. İthalat ve üretimde azalma olmasına rağmen GSYİH artışının temel sebebi ise ihraç edilen pamuk, altın ve doğalgaz fiyatlarındaki artıştır. Petrol üretimi ve ihracatını düşüren Özbekistan pamuk, altın ve doğalgazda artış sağlamıştır piyasalarda bu ihraç mallarının da değer kazanması ülke gelirini olumlu etkilemiştir. SSCB'nin pamuk ve altın üretimini yapan Özbekistan'a SSCB sonrası üye ülkeler bu ihtiyaçları sebebiyle ithalatta bağımlı kalmışlardır (<https://www.stat.uz/uz>).

Şekil 3: Özbekistan İhracat ve İthalatı

Kaynak: <https://stat.uz/uz/432-analiticheskie-materialy-uz/2025-tashqi-savdo-statistikasi>

İslam Kerimov'un ölümünden sonra Özbekistan Cumhurbaşkanlığına geçen Mirziyoyev, Özbekistan'a yabancı sermayeyi çekmeyi hedefleyerek politikalarını bu doğrultuda şekillendirmiştir. Şevket Mirziyoyev'in cumhurbaşkanlığına gelmesiyle Astana ile Taşkent arasında, sınır kontrol noktalarının genişletilmesi, sınırın belirlenmesi ve

demarkasyon çalışmalarının tamamlanmasına yönelik bir takım anlaşmaları imzalayarak Kazakistan ile devletlerarası işbirliği sürecini geliştirmeye başlamıştır. Dış politikada yatırıma yönelik olarak Özbek yetkililerce sınır komşuları ve küresel büyük güçlerle çeşitli görüşmeler yapılarak ortak yatırım alanları tesbit edilerek bu alanlarda görüşmeler yapılmış ve birtakım anlaşmalar imzalamıştır. Mirziyoyev döneminde komşularla olan ilişkilerin sıkı tutulması, Özbekistan dış politikasında temel öncelik olarak kabul görmüştür.

3.2. Özbekistan'ın Jeopolitik Konumu ve Önemi

Özbekistan coğrafyası Orta Asya'nın en verimli topraklarına sahip ve konum olarak da yine Orta Asya'nın merkezinde yer almaktadır. Bütün Orta Asya ülkeleri ve Afganistanla sınırları olan Özbekistan insan kaynağı olarak 30 milyonu geçen nüfusu ile en güçlü Orta Asya ülkesidir. Özbekistan nüfusu Orta Asya'nın nüfusunun yarısını oluşturmaktadır (Askarov, 2016: 54). Özbekistan'ın nüfusunun başka bir özelliğide genç nüfusu bakımından yaş ortalamasının 15 yaş altı kişi sayısı toplam nüfusun yüzde 40'ını oluşturmaktadır. BDT içinde en yüksek nüfus artış hızına sahip ülkedir. Özbekistan, tarihi İpek Yollarını içermesi nedeniyle hem kültürel hem de ticari faaliyetlerin merkezini barındırmaktadır. Bu özellik günümüzde de geçerlidir. Çin'in son yıllarda Özbekistan'a çok önem vermesi, ikili ilişkilerini iyi tutması ve dahası Rusya'yı saf dışı bırakmayı başararak Özbekistan'ın en çok ticaret yaptığı aynı zamanda en önem verdiği ticari ortağı haline gelmesi göz ardı edilmemelidir. Özbekistan Çin ticaretinin gelişme sebebi hem demir hem de kara yolları bağlantılarının mevcut olmasının yanı sıra ucuz Çin pazarında ihtiyaçlarına çok rahat ve sınırsız olarak ulaşılabilmesi olduğu kadar zengin petrol ve maden rezervlerine, değerli altın kaynaklarına sahip olan Özbekistan'ın Çin'in dikkatini çekmesine neden olmasıdır. Bu sebeple Özbekistan'ın, gelecek dönemde izleyeceği iç ve dış politikalar dünya kamuoyu tarafından ilgiyle takip edilmektedir. Öyle ki Orta Asya için söz hakkı sahibi olacağı ilerleyen tarihlerde bölgesinin dışı açılacak kapısı ve bölgenin hakim gücü olacağı varsayılmaktadır (Roy,2009: 71-76).

Özbekistan'da Rusya'ya ait üslerin bulunmaması, jeopolitik konumundan ötürü dört bir taraftan diğer Orta Asya ülkeleri ve Afganistan ile çevrelenmiş stratejik bir coğrafi konuma sahip olması, Sovyetlerden ayrılan Türk Cumhuriyetleri içinde en kalabalık nüfusa sahip olması ve dış politikasında bağımsız olması Özbekistan'ı bölgedeki diğer ülkelerden farklılığı olarak dikkat çeken bir özelliğidir. Orta Asya'nın en güçlü ordularından biri

olarak Özbekistan Ordusu sayılabilir. Bu orduya olan güveniyle dış politikada birtakım değişikliklere gidebilme ve gündeme göre politik kararlar alabilme yeteneği kazanmış bir devlet olarak dikkat çeker. Özbekler, ABD ve Batı ülkeleri ile iyi ilişkiler kurmuş olsa da ABD askeri üssünü kapatarak bir süreliğine Rusya yanlısı politika izlemek durumunda kaldığı görülmektedir. 2006'da Rusya liderliğinde kurulan KGAÖ'ye dahil olma kararı almış olmasına karşın, 2012'de Özbekistan önerilerinin dikkate alınmadığını öne sürerek örgütten ayrılmıştır (Malişeva,2000: 27-28). Bağımsızlığını kazandıktan sonra Özbekistan dış politikada istikrarını koruyamamıştır. Ülke düzeninin devamlılığı için gündeme uygun kısa dönemlik taktiksel dış politikalar izlemiş ve değişken bir dış politikaya sahip olmuştur. Ulus devlet olma çabası gösteren Özbekistan devletleşme sürecinde bölgesel siyaseti gereği değişken bir tavır almıştır. Özbekistan İslam Hareketinin (ÖİH) baskısına ve Afganistan kaynaklı terör tehdidine karşı 2001'de ABD ile stratejik birliktelik yapma kararı almış ve ABD tarafından Karşi-Hanabad üssünün açılmasına karar vermiştir. 2005 yılına gelindiğinde Mayıs ayında yaşanan Andican olaylarından sonra, Batıdan gelen insan hakları ihlali uyarıları ve sistematik işkence raporlarına tepki olarak Amerikan üssünün kapatılması kararını almıştır. Afganistan Savaşı sonrası Özbekistan'ın güneyinde bulunan Termez şehrinde Almanya'ya hava üssü açılmasına izin verilmiştir. Aralık 2015'ten itibaren Termez kentindeki bu üs kullanılmadığı gerekçesiyle kapatıldığından dolayı Özbekistan'da yabancı ülkelere ait başka üs bulunmamaktadır. Özbekistan'ın bölgesinde bulunan askeri oluşumlara mesafeli duruşu sebebinden hiçbir dış güce ait üs sınırlarında konuşlanmamıştır. Özbekistan, her hususda olduğu gibi askeri olarak da dışa kapalı bir tutum sergileyerek askeri alanda bölgesel işbirliği dışında kalmayı tercih etmiştir.

2005 Andican olaylarının ardından AB'nin bağımsız soruşturma talebi karşılık görmemesi üzerine, ilişkileri gergin bir döneme giren AB ve Özbekistan bu dönemde AB'nin koyduğu silah ambargosuna maruz kalmıştır bu durum 10 yıl uygulanmış en son olarak ilişkilerinin normalleşme sürecine girmesiyle kaldırılan silah ambargosu AB ile yeni silahlar ve askeri teçhizat alımı için görüşmelerin başlamasına bu ticaretin ilişkileri daha da ileri seviyelere taşınması ile sonuçlanmıştır. Özbekistan Avrupalı devletlerden yeni askeri donanımlar temin etmenin yolunu bulmuştur (Malişeva,2000: 44)

Özbekistan'ın dış siyasetinde tercihleri Orta Asya açısından önemli olsa da belirsizliğini korumaktadır. Ülkenin mevcut yönetim yapısıyla ülke düzeninin güvenliği için yapılan kısa vadeli girişimlerle bölgedeki küresel aktörler olan ABD ve Rusya arasında gelgitler yaşayacağı öngörülmektedir.

3.3. Özbekistan'ın Askeri Gücü

Özbekistan'ın güçlü ordusu bugüne kadar Kırgızistan ve Tacikistan'daki iç karışıklıklar döneminde her zaman üzerine spekülasyon yapılan bir güç olmuştur. Özbek ordusu Kerimov yönetiminin müdahaleci olmayan politikaları nedeniyle çevre ülkelerle herhangi bir çatışma ortamına girmememiştir. 1990'ların sonundaki radikal dinci örgütlere karşı yapılan sınır ötesi operasyonlar hariç Kırgızistan ve Tacikistan ile askeri sorunlar yaşamamış olmasına rağmen ilişkilerinde çok ileri boyuta taşıyamamıştır. Global Firepower (GFP) adlı uluslararası askeri güç derecelendirme kuruluşunun 2017 için güncellediği verilere göre, Orta Asya'daki en güçlü ordunun Özbekistan'a ait olduğu söylenmektedir. Özbekistan, 133 ülkenin yer aldığı listede 48. sırada yer almıştır (qha.com.ua). Yaklaşık 32 milyon nüfusa sahip Özbekistan'ın askerliğe elverişli iş gücü 13.312.000, yıllık olarak askerlik çağına ulaşanların sayısı 602.000, aktif asker sayısı 65.000, yedek asker sayısı ise 20.000 kişidir. Ülke askeri gücünü daha da geliştirmeyi planlamaktadır. Özbekistan'ın 2018'de savunma harcamaları GSYİH'nin yüzde 4'ünü ve 1,4 milyar doları aşacağı öngörülmektedir (Khrelenko,2018: 1-2).

2005 yılının sonuna kadar ABD'ye ait Özbekistan'da kullandığı askeri üs bulunmaktaydı. Özbekistan, 2005 Andican olaylarının ardından NATO ile işbirliğini sınırlandırarak ABD'nin Karşı-Hanabad üssünü tahliye etmesini istemesi, Türkiye'nin bölgede hamilik yapacağı yargısının oluşmasına sebep olmuştur öyle ki bölge halkları ile tarihsel, kültürel, dini bağları canlı olan Türkiye bölge için yabancı olmayan kolaylıkla yakınlık geliştirebilecek kadar yakından tanınan bir ülkedir. Türkiye, 2005'te yaşanan olaylardan sonra Özbekistan'ın NATO ile bozulan ilişkilerini düzeltmek için Özbekistan'a askeri teçhizat ve ordu eğitimlerine aynı şekilde sürdürürken güven ve bağlarını sıcak tutmayı bilmiştir. Orta Asya ülkeleri Türkiye'ye batı ülkeleri gibi görmemekle beraber ilişkilerini her zaman dostluk ölçüsünde korumuşlardır. Bu durum da Orta Asya için Türkiyeyi daha önemli kılmaktadır (Özkan, 2010: 12).

Özbekistan Cumhurbaşkanı Şevkat Mirziyoyev 9 Ocak 2017'de "Özbekistan Cumhuriyeti Savunma Doktrini Üzerine" bir yasa imzaladı. Belgede, dünya ve bölgedeki durumun gelişimi göz önünde bulundurularak, Özbekistan'ın savunma politikasının temel unsurları, askeri kuvvetlerin görevlerini, askeri sanayi kompleksinin kalkınma programı ortaya konulmuştur. Doktrin, savunmacı karakteri, cumhuriyetin dış politikasının açıklığını, yakın komşularıyla yapıcı ilişkilerin önceliğini, diğer devletlerle etkili bir askeri-politik etkileşim kurmayı göstermekte aynı zamanda, Özbekistan kendisini askeri-

politik ittifaklar ve koalisyonlardan uzak kalmayı öngörmekte Özbek ordusunun yurtdışındaki askeri hareketlere katılımını ve ülke topraklarına yabancı askeri üslerin yerleştirilmesini öngörmemektedir. Ülke savunmasının güçlendirilmesi, Özbekistan'ın İleri Kalkınma Stratejisinin öncelikli alanı haline almıştır. 2017 yılında, askeri alandaki inşaat sektöründe büyük yatırımlar yapılmıştır. Ülkenin jeostratejik konumuna bakıldığında, askeri bölgelerin yapıları ve görevleri radikal bir şekilde gözden geçirilmiş, Savunma Bakanlığı'nın tüm birimleri ve bu birimlerinin yapısı baştan aşağıya yenilenmiştir. Savaş alanındaki eğitimlere öncelik verilerek atanan askerlerin görevleri yerine getirmede sürekli hazır tutulmaları sağlanmıştır. Özbekistan için ulusal güvenliğe yönelik güncel ana tehdit, Afganistan'dan ve komşu BDT ülkelerinden Özbek topraklarına geçebilecek aşırı dinciler ve teröristler olarak lanse edilmektedir (Khrelenko,2018: 1-2). Özbekistan'ın; Afganistan, Tacikistan ve Kırgızistan ile olan sınırlarının büyük bir kısmı çok zorlu dağlık bölgeler içerir. Bu koşullarda Özbek ordusunun birimleri hızlı ve etkili bir şekilde hareket etmelidir. Bu nedenle, bu dağlık bölgelerde terörle mücadele alanında Özel Harekat Kuvvetleri Taburları oluşturulmuştur. Bu gruplara verimliliği ve ateş gücünü arttırmak için Helikopter desteği verilmiştir. İstikrarsız bir bölgede bulunan Özbekistan'ın barışçıl gelişimi için, silahlı kuvvetlerin daha fazla reformuna ihtiyaç duyulmaktadır ve askeri birliklerin savaşmaya hazır olma ve mücadele yeteneği artmaktadır. Ordunun modernizasyonu devam etmekte, birlikler en son silah tipleriyle donatılmıştır. Hava savunma ekipmanları, helikopterler, zırhlı araçlar, topçu sistemleri ve iletişim araçları satın alınmıştır. Ordunun modernleşmesini hızlandırmak ve kendi savunma sanayi kompleksini (OPK) oluşturmak için Cumhurbaşkanı Mirziyoyev dış yardımları yaygın olarak çekmek istemektedir. Yabancı ortaklarla işbirliği aktif olarak gelişmekte askeri-teknik işbirliği (MTC) yol haritası uygulanmaktadır. Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin'in 2014 yılında Özbekistan'a yaptığı ziyarette, Özbekistan'ın Rusya'ya borcunun yeniden yapılandırılmasına izin verildi ve her iki ülkede de askeri-teknik işbirliği (MTC) için yeni fırsatlar yakaladı. Rusya ve Özbekistan Orta Asya bölgesindeki güvenliğini güçlendirmektedir. Önümüzdeki yıllarda Rusya, Özbekistan'a giden küçük silah ve teçhizatın ana tedarikçisi olmaya devam etmiştir. 2017 sonunda, RUz 12 Mi-35 saldırı helikopterleri satın almak için Rosoboronexport ile bir sözleşme imzaladı. Askeri eğitim alanındaki bağlantılar güçlendirilmekte, bugün yüzlerce Özbek subayı Rus profilli üniversitelerde eğitilmektedir. Özbekistan, Azerbaycan ile 2018'de askeri işbirliği planı imzaladı. Kazakistan'dan zırhlı araçların teslim alınımı planlamakta ve askeri eğitim alanında, Çin ile işbirliğini başarıyla geliştirmektedir. Ülkelerin savunma potansiyelinin

temelini insanlar oluşturmaktadırlar. Yüksek vasıflı kalifiye personel, ulusal güvenliğin birçok sorununu ortadan kaldırır. Özbekistan'da askerlerin modern silahlarla yeniden donatılması dikkate alındığında, cumhuriyette modern muharebe teknolojilerine ve yabancı dillere (Rusça dahil) sahip profesyonel memurların eğitimine özel önem verilmektedir.

Türkiye ile Özbekistan arasında son dönemin en mühim gelişmesi Türkiye üretici firması olan Nurol Makina ile Özbekistan'ın UzAuto'nun yaptığı anlaşma sonucu olarak 1000 adet "Ejder Yalçın" 4x4 zırhlı savaş aracının Özbekistan'da üretilmesi kararlaştırılmış ve bu anlaşma askeri üretim alanında iki ülkenin ilk çalışması olması sebebiyle güzel bir adım olarak değerlendirilmektedir. Bu girişim Türkiye-Orta Asya ülkeleri arasındaki yapılan ortak çalışma alanlarının çeşitlendiği anlamına gelmektedir. Ayrıca Özbekistan-Türkiye Savunma Bakanları düzeyinde yapılan anlaşma uyarınca 2018 yılından itibaren Özbek askeri görevlileri Türkiye'de eğitim görmeye başlaması kararı alınmış ve bu kararı alarak askeri eğitim işbirliği anlaşmasını imzalamaları her iki ülkenin hem askeri alanda hem de gelecek dönemlerde farklı alanlarda da yeni anlaşmaları uygulamaya geçmelerine vesile olacağı fikrini vermektedir

Kazakistan Savunma Bakanı Saken Jasuzakov, 19 Ağustos 2017'de resmi temaslarda bulunmak üzere Özbekistan başkenti Taşkent'e gitmiş ve iki Orta Asya ülkesi arasında bağımsızlık tarihlerinde ilk defa "Askeri işbirliği planı, müşterek birliklerin operasyonel ve savaş eğitimi ile beraber askeri eğitim alanlarındaki etkinliklerini" içeren bir anlaşma imzalanmıştır.

3.4. Özbekistan'a Yönelik İç ve Dış Tehditler

32 milyonu bulan nüfusu ile Özbekistan SSCB sonrası döneminde ulus devlet olma sürecini başlaması ile dış politikasında denge siyaseti izlemeye özen göstermiştir. Bağımlı olmamaya karar verdiği bu dış siyasette dönemlerin getirdiği yeniliklere göre dış politikasını belirlerken hiç bir ilişkisinde iç işlerine müdahale edilmesine fırsat vermeyerek bağımsızlığını tehlikeye atmamış bu durumun oluşmaması için günümüz şartlarında zor olan izolasyon politikasını benimsemesi dikkat çekicidir. Ülke çıkarları doğrultusunda zaman zaman Moskova'ya, zaman zaman Batıya yaklaşarak izlediği siyasetinİN şekillendirdiği politikalar izlemiştir. Fakat izlediği dış politikada hiçbir zaman diğer ülkelerle yakın ilişki içinde olmamış, işbirliği yaptığı ülkelerle arasından ki mesafeyi korumayı bilmiştir. Bu yaklaşımı doğrultusunda çerçevesindeki bölgesel güvenlik örgütlerine dahil olmamayı, üye olsa dahi aktif olarak rol almamayı tercih etmiştir. Oysa

32 milyona yakın nüfusu, yer altı kaynakları zenginliği, konumu, askeri gücü itibarıyla bölgedeki Orta Asya Cumhuriyetleri arasında lider ülke konumundadır.

Özbekistan sınır sorunları yaşadığı komşu ülke Kırgızistan ile Ebedi Dostluk Anlaşması imzalanmasına rağmen sorunlarını çözebilmesi için iki taraflı olarak yeterli adım atılamamıştır ve sorunlar ülke gündemlerinde yer tutmaya devam etmiştir. 2010 yılında Oş Olayları yaşanmasıyla, Özbekistan tek taraflı olarak sınırlarını kapatarak Kırgızistan'da yaşayan Özbeklerin ülkeye giriş çıkışını özel izinlere bağlamıştır. Özbekistan'ın tek taraflı olarak sınırlarını kapatması, komşu ülke ekonomilerine zarar vererek ülkelerin kendi içinde sorunlar yaşamasına sebep olmuştur. Kırgızistan ile olan sınırını Özbekistan'ın kapatması Kırgızistan pazarındaki ticaret hacminin düşmesine ve iki ülke içinde ekonomik sorunların sebep olmuştur. Geçimlerini bu pazardan sağlayan çok sayıda insanın düzenini bozmuştur ve iç göçe sebep olmuştur. Bu gelişmelerden dolayı Kırgızistan tarafından Özbekistan'ın suçlanması iki ülke arasında gerginlik yaratmış 2010'da Özbek-Kırgız çatışmalarının yaşanmasına sebep olmuştur. Sonuç olarak ise yüzlerce kişi hayatını kaybetti, 400 bin kişi göçe zorunlu hale geldi(Aynı bölgede 1990 yılında ki Özbek-Kırgız çatışmasında 1200 kişi hayatını yitirmiştir.) Gerginliğin giderilmesi sınırların açılması ve su kullanım hakkının adil şekilde paylaşımıyla mümkün olmuştur. Fergana Vadisi'ndeki sınır hattının belirsizliği sınırların kontrolünün hangi ülke tarafından yapılacağı ve güvenliği hangi ülkenin ordusu tahsis edeceği problemini öne çıkarmaktadır. Bu yapıy sınır hattının oluşturulması milliyetçilikle körüklenince gerginliğin bölgede giderilmesi pek mümkün olmamıştır. Bu problem denetim ağının gelişmemesine sebep olurken terörist grupların ve uluslararası suç örgütlerinin ülkeler arası transit geçişlerini Fergana Vadisinden yapmalarını ve bu bölgede yerleşmelerini kolaylaştırmaktadır. Özbekistan'ın kendi sınırları dışından kaynaklanan güvenlik risklerine karşı gösterdiği hassasiyet ve dış tehditlerin ülkeye girişini önlemek için almaya çalıştığı tedbirler komşularıyla gerginlikler yaşamasına yol açmıştır. Özbekistan'ın tartışmalı sınır bölgelerinde ülkesinin sınırlarını tek taraflı çizmeye çalışması, bunun için de üç metre derinliğinde kazı yapması, mayın hattı oluşturması dikenli teller örmesi ve sınır kapatmaları, Kırgızistan ve Tacikistan'ın da misilleme yapmaya çalışması bölgede gerginliği arttırmaktadır (Aydanbek, 2013: 125). Özbekistan ile Kırgızistan arasında toplam 1.378 kilometrelik devlet sınırı bulunmakta ve bu sınır üzerinde 58 tartışmalı sınır noktası yer almaktadır. Özbekistan ve Kırgızistan ortak 1378 km olan sınır hattının yaklaşık 371 kilometrelik bölümü net olarak belirlenememiştir. Özbekistan'ın belirsizliği çözmek yerine sınırlara mayın döşemesi ve su paylaşımı krizi, enerji

sevkiyatında yaşanan sıkıntılar komşu iki ülkeyi düşman iki ülke haline getirmiştir. Söz konusu bu tartışmalı sınır noktalarından yasa dışı gerçekleşen geçişler yüzünden her iki tarafın askerleri sık sık karşı karşıya gelmektedir. Yıllar önce başlayan sınır belirleme çalışmalarına rağmen sınırdaki 371 kilometrelik kısım ile ilgili halen bir sonuca ulaşılamamış Kırgızistan Başbakanı Sooronbay Ceenbekov ile Özbekistan Başbakanı Abdulla Aripov, iki ülke arasındaki tartışmalı sınır noktalarının tespitini yapan hükümetlerarası çalışma grubunun çalışmalarını ele almak için 16 Ağustos 2017’de 8.Dönem Karma Ekonomik Komisyon Toplantısı (KEK) çerçevesinde bir araya gelmiştir. Toplantının ardından iki başbakan 8. Dönem Karma Ekonomik Komisyon Toplantı Protokolü ile Hükümetlerarası Sınır Belirleme Toplantı Protokolünü imzalayarak iki ülke hükümetleri tarafından devlet sınırı belirme çalışmaları çerçevesinde bin 170 kilometrelik kısım ile ilgili anlaşma taslağının hazırlandığını belirtmişlerdir (Aydanbek, 2013: 125). Bölgede en etkin İslami siyasi grup olan ve “Adalet İslami Grubu’nun” devamı niteliğindeki Özbekistan İslami Hareket’i (ÖİH) perestroyka ile Fergana Vadisi’nde yuvalanmaya başlamıştır. Özbekistan’ın uzlaşmacı olmayan tutumu Adalet İslami Gurubu üyelerini sürgün etmesi netice olarak grupları yönetimden uzaklaştırarak radikalleştirilmiş ve amaçları doğrultusunda terörü alet edinmelerine vesile olmuştur (Amanov 2007: 206). Özbekistan İslami Hareketinin etkisi ve bölgede uyuşturucu pazarının oluşması ile birlikte Özbekistan’ın, Kırgızistan sınırına tek taraflı aldığı kararlar doğrultusunda döşediği mayınlar bölge halkının ve ticaretin güvenliğine karşı tehdit oluşturmuş bir yandan da iki ülke arasında gerginliklerin tırmanmasına yol açmıştır. Döşenen mayın Bu, Özbekistan’ın bölgede uyguladığı tek taraflı dış politikanın uygulamasıdır. Özbekistan devlet yönetiminin bu özgüvenlerinin temeli sahip oldukları kalabalık nüfusa ve askeri güce, komşu ülkelerde Özbek vatandaşların yaşıyor olmasına, coğrafi olarak merkezi bir konumda yer almasına dayandırılabilir. Ulus devlet olma kararında olan Özbekistan, sınırları dahilinde Özbek adlandırılmayan azınlık unsurlarına asimilasyon politikası izlemekte ve Özbek nüfusuna dahil etmek istemektedir. Asimilasyon politikası doğrultusunda attığı en tepki alan adım Tacik dilinde yazılmış kitapları imha etmesi olmuştur (Yalçınkaya, 2007: 69-90).

2012 yılında Rus askeri makamlarınca yapılan açıklamaya göre; Fergana Vadisinde ki ülkelerin arasındaki su, sınır ve enerji konusunda anlaşmazlıklar devam ederse bölge ülkeleri için daha ciddi sorunlar beklenmelidir. Söz konusu sorunların çözüme ulaştırılması için bölge ülkeleri ortak bir komisyon oluşturmalı ve bu komisyon tarafsız çözümler geliştirmelidir. 2012-2015 yılları arasında Şanghay İşbirliği Örgütü’ne üye devletlerin katılımı ile Kazakistan, Tacikistan ve Rusya’da üç aşamalı askeri tatbikat

düzenlendi. Rusya, Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan ve Çin'in silahlı kuvvetleri bu tatbikata katıldılar. Özbekistan, Kazakistan'a ait askeri araçların topraklarına girmesine izin vermedi. Özbekistan ve Tacikistan arasındazaten gergin olan ilişkilerin sonucu iki ülkenin sınır bölgelerine mayın yerleştirildi, çok sıkı vize prosedürleri uygulanmaya başlandı. Özbekistan, Çin'e doğal gaz satmak için kışın, ücretlerini ödemediği gerekçesi ile Kırgızistan ve Tacikistan'a gönderdiği gazı kesmiştir. Özbekistan, kendi içinde bir kapalı kutu gibi ve iç sorunları da büyümektedir. Özbekistan muhalefeti, dış ülkelerde toplanmakta ve Özbekistan'daki insan hakları ihlalleri ve antidemokratik uygulamalara dikkat çekmeye çalışmaktadırlar.

3.5. Özbekistan'ın Örgüte dahil olma nedenleri

Özbekistan, Sovyetler Birliği'nin dağılmasından bu yana, Rusya'nın önderlik ettiği ittifaklara bağımsız fikir sahibi ve şüpheli olmuştur. SSCB'nin yıkılması ile kurulan Bağımsız Devletler Topluluğu'na Baltık ülkeleri ve Gürcistan üye olmamış ama kısa zaman sonra Gürcistan Rusya'nın baskısı ile BDT üyesi olmuştur. Özbekistan KGAÖ için şüpheli olsada kurulacak baskıyı ve ittifak dışında olmasının dış politikasını için sorun oluşturacağını görmüştür. Dış politikasını hayata geçirebilecek müttefikler bulmuş olduğu dönemler KGAÖ ile yollarını ayırmış ama Rusya ile ilişkilerini bozmamıştır. Özbekistan için sınır sorunu yaşadığı bütün sınır komşularının KGAÖ üyesi olması bu örgüt bünyesinde yer alması için başlı başına bir neden olabilir. KGAÖ üye olmayan devletlerin tehditlerine karşı silahlı güç ortaklığına dayanan teşkilatlanma yapısı Özbekistan'ın silahlanma ve askeri teçhisat ihtiyacına aradığı teknik çözüm ihtiyacı üyeliği evrilen yolda birer sebep olmuştur. Özbekistan bağımsızlığının ilanı ardından 25 Aralık 1991 tarihinde ABD tarafından tanınmış ve Taşkent ABD Büyük Elçiliği kısa süre içinde açılarak ABD Özbekistan ilişkileri hızlı şekilde gelişmeye başlamıştır. İlişkilerinin zaman içinde kopukluk göstermesinin tek sebebi demokratikleşme ve sivil özgürlük hususunda ABD'nin talepleri ile Özbekistan Hükümetinin çıkarlarının uyuşmaması gösterilebilir (Şatlık, 2007: 116). Özbekistan'ın ABD ile ilişkileri geliştiği zamanlar askeri teknik donanım ve teçhisat için kendine iyi bir müttefik bulması örgüte ihtiyacını ortadan kaldırmaktadır. Rusya ile olan uzlaşmazlıkları ve bölgesinde Rusyan'ın hakimiyetini Kabul etmeyerek Orta Asya için büyük güç olma hedefi ABD ile yollarının kesişmesine sebep olmaktadır. Bölge ülkelerinde mevcut istikrarlılık sebebi ile Özbekistan sınır kontrolleri ve terörizm tehditleri altında kalması KGAÖ bünyesine girmesine sebep olmuştur. Orta Asya için İslami merkez niteliği taşıması bölgede radikal grupların yerleşmesini ve taraftar bulmasını

kolaylaştırmış bu durum Özbekistan için güvenlik açısından tehdit oluşturmuştur. SSCB sonrası ulus devlet teşkileti ulusal ordu gereksinimini doğurmuş bu durum tecrübe ve donanım açısından deneyimli olan Rusya'nın önderliğinde olan KGAÖ ile çözümlenmeye çalışılmıştır. KGAÖ, ülkenin diğer üye devletlerden haberdar edilmesine ve bölgede Özbek çıkarlarına hizmet etmeyen herhangi bir hamle yapılmasına izin vermediğinden Özbekistan, KGAÖ üyeliğini yararlı bulmuştur. Özbekistan'ın coğrafi konum olarak; Orta Asya'nın merkezinde yer alması Afganistan gibi uluslararası sorunlu bir ülke ile komşu olması, enerji kaynaklarına sahip olması ve ihtiyaç duyan ülkelerin arasında yer alması ve bölgenin önemli ülkeleri arasında olması sebebi ile bölgede oynanan güç dengesi stratejilerinden direkt etkilenmektedir. Bu dengeler arasında merkezde yer bulabilmek adına zaman zaman KGAÖ ile yolların kesişmesine sebep olmuştur. Rusya'yı rakip olarak gören Özbekistan üyelik döneminde bile örgüt aracılığı ile değil Rusya ile direkt ilişkiler geliştirme yoluna gittiğini söylemek mümkündür (Yılmaz&Demirtepe, 2013: 260). Bu adımlardan sonra, Özbekistan'ın Rusya ile ilişkilerinin geliştiği ve Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütü'ne (KGAÖ) üye olma yönünde evrildiği görülmektedir. Özbekistan'ın KGAÖ üyeliğinin sebeplerini sıralayacak olursak; ilk olarak askeri teçhisat ve silah ihtiyacına cevap bulabilmek ve ordusunun modernizasyonunu gerçekleştirebilmek ikinci olarak sınır sorunlarına karşı oluşacak tehditlere örgüt ile birlikte olarak KGAÖ açısından üçüncü ülke durumunda olmamak. KGAÖ'nün uyuşturucu ve silah kaçakçılığı ile mücadele etme amacının Özbekistan'nın sorunlarının arasında olması ve çözüm arayışı. Özbekistan'nın mevcut terör sorununun KGAÖ'nün amaçları arasında yer alması. Bölgesel barış ve istikrara katkı sağlanması, üye ülkelerin bağımsızlığının, toprak bütünlüğünün aynı zamanda egemenliğinin korunması amaçlarının Özbekistan dış politikasına uygunluğu olarak sıralamamız mümkündür.

3.6. Özbekistan'ın Üyeliğini Askıya Alma Nedenleri

1990'lı yıllarda KGA, üye ülkelerin güvenliklerini sağlayamamış, eski Sovyetler Birliği alanında Rus askeri etkinliğini sürdürmeye çalışmıştır. Bundan dolayı 1999 sonunda anlaşmadan üç ülke çekilmiştir. Bunlar; Azerbaycan, Gürcistan ve Özbekistan'dır. Kolektif Güvenlik Antlaşması'nı ilk imzalayan ülkelerden olmasına rağmen ilk 5 yıldan sonra antlaşmadan çekilen Özbekistan, Demokrasi ve Ekonomik Kalkınma Örgütü GUAM'a dahil olmuştur. Örgütten ayrılmış olmasına rağmen Rusya ile ilişkilerini sıcak tutan Özbekistan bir örgüte üye olarak bağlarını sınırlamamış dönemin gerektirdiği ilişkilere kurarak ülke çıkarlarını müdafa etme yoluna gitmiştir. Özbekistan katılmadığı halde KGA,

Mayıs 2002'de NATO benzeri askeri bir bloğa – KGAÖ'ye - dönüştü. Mayıs 2005'te Protestoculara ateş açma trajedisinin Batı tarafından teröristlere karşı "sınırsız güç kullanımı" şeklinde yorumlanması nedeniyle Özbekistan sert bir şekilde eleştirildi. Taşkent, görünüşte Batı yanlısı dış politikasını azaltarak ve KGAÖ'ye 2006 yılında girerek karşılık verdi. Ancak Özbekistan, bu proto-İttifakın askeri boyutuna katılmayı sürekli olarak reddetti ve sadece askeri olmayan işbirliğini destekledi. Bu, tarafsız, "blok dışı" veya "blok dışı dış politika" öngören Özbek mevzuatınca uygun öngörülmektedir. 2006 yılında, Kolektif Güvenlik Antlaşması Örgütü'ne tekrardan dahil olan Özbekistan, Ortak Müdahale Gücü (Collective Reaction Operation Force–CORF) kararlarını desteklememiş ve düzenlenen operasyonlara askeri gücünü göndermemiştir bütün katılımları gözlemci statusü ile sınırlı kalmıştır. Özbekistan'ın CORF'a temkinli yaklaşmasının sebebi, bölgesel çatışmalarda kullanılabilir olması ve bu durumun devletlerin iç işlerine müdahale olarak görmesidir. Özbekistan etnik çeşitliliği yanı sıra radikal dinci grupların tehdidinden dolayı temkinli davranmakta kendisine söz konusu sebeplerle bir müdahalenin olması durumu endişe oluşturmaktadır. Özbekistan gibi sınır komşuları ile gerginlik yaşayan ve kendi politikasını uygulamak isteyen bir devletin bu noktada ortak müdahale gücüne karşı temkinli yaklaşımı anlaşılır olmalıdır (Ateş,2016: 360). Aralık 2010 tarihinde ki toplantıda aynı yıl içinde meydana gelen Kırgızistan'da Kırgız ve Özbeklerin arasında ki karışıklık dikkate alınarak, örgütün faaliyet sahasının iç tehditleri de kapsamı konusunda üye ülkeler anlaşılabilir. KGAÖ, 2010 Kırgızistan olaylarına karışmadı daha sonra ilk toplantıda bununla ilgili bir karar alarak ilerleyen süreçte böylesi bir durumda konuya dahil olacağını mesajını vermiştir. Antlaşmaya göre, üye devlete dışarıdan bir saldırı karşısında müdahale edebilecek kararı 2010 yılında düzenleme ile iç karışıklıklara karşıda müdahale hakkı tanınmış (Stein, 2012: 15).

12 Ağustos 2011'de, Astana'da ki zirvenin gündemi 2014 yılında, ABD'nin Afganistan'dan çıkması halinde oluşabilecek tehlikeler; narkotik ve silah pazarı, uluslararası terörizm görüşülmesi gereken öncelikli hususlardır. Özbekistan'ın katılmama kararı aldığı bu toplantıda Beyaz Rusya Devlet Başkanı Alexander Lukaşenko, Ortak Acil Müdahale Gücü'ne, ülkelerin içişlerine müdahale yetkisi verilmesini önermiştir. Özbekistan, anayasal egemenlik haklarına özel önem verdiği için KGAÖ'nün içişlerine karışabileceği endişesi ile KGAÖ'nün askeri operasyonlarına katılmayacağını, açıklamak zorunluluğunu görmüştür. Özbekistan'a göre KGAÖ, uyuşturucu ve silah kaçakçılığı konularıyla ilgilenilmeli bu sorunlar hakkında önlemler alınmalıdır. Putin, 2012 yılının Haziran ayı başında, Kerimov ile buluşması ve ekonomik ilişkileri güçlendirmek için

Özbekistan'ın BDT serbest ticaret bölgesine dâhil olması toplantı gündemi olmuştur. Görüşmenin sonunda, liderlerin stratejik işbirliği ortaklığının derinleştirilmesi yönünde bir deklarasyon imzalanmıştır. Ancak Haziran ayı sonuna gelindiğinde Özbekistan, KGAÖ üyeliğini askıya aldığı bir dilekçe ile Genel Sekreterliğe bildirdi. KGAÖ'de alınan karara göre, örgüt üyesi ülkelerde kurulacak KGAÖ üyesi olmayan ülkeye ait askeri üs için örgütün onayı gerekmektedir. Özbekistan ve Rusya'nın arası, Özbekistan'ın KGAÖ üyeliği askıya alınmasıyla ilgili olarak gerilmiş fakat Rusya için Özbekistan daimi bir müttefik olma özelliğini kaybetmemiştir. Konuyla ilgili olarak Rusya Dışişleri Bakanı Sergey Lavrov, Özbekistan'ın Rusya'nın müttefiki olduğunu ve Özbekistan'ın üyeliğini dondurması kararının nihai bir karar olmadığına inandığını belirtti (Yesevi, 2013: 1-12). Vladimir Socor, Özbekistan'ın Orta Asya'nın en güçlü ordusuna ve askeri donanıma sahip olduğunu KGAÖ'nün üyelerine en büyük katkısının, Rusya'nın ürettiği silah ve mühimmatı, maliyetine elde edebilmeleri olduğu belirtilmiştir. Bu açıklama ile aslında Özbekistan'ın Rusya'ya bir bakıma bağlı olduğu kapalı izah edilirken. Özbekistan'ın askeri ittifaklarla ilgili aldığı karar, KGAÖ ile sınırlı değildir Özbekistan GUAM ve Şangay'da üyeliğim dönemde yine mesafeli durmayı tercih etmiştir. Moskova Askerî Bilimler Akademisi'nden Wadim Kosjulin, Özbekistan'ın KGAÖ'den ayrılmasında ABD'nin, 2014 yılında Afganistan'dan çekildikten sonra, elindeki askerî malzemeyi Özbekistan, Kırgızistan ve Tacikistan'a bırakma isteğinin etkili olduğunu söylemiştir.

KGAÖ üyeliğini iptal eden Özbekistan "bir taşla üç kuş vurabilir." Birincisi, Taşkent'in uzunca bir süre önce ilişkileri durdurduğu halde, bir Avrupa-Asya Birliği'nin kurulmasını başlatan Putin'in gerçekleştirdiği Sovyet sonrası entegrasyonun ertelenmesine yönelik uzun vadeli bir strateji izleniyor. SSCB sonrası bölgedeki tüm entegrasyon yapıları arasında KGAÖ, çoğunlukla en gelişmiş ve işlevsel hale gelecek şekilde müjdelendi. Özbekistan'ın Moskova ile Washington arasındaki dış politikayı dengeleme hareketi, zayıf olsa da yine de ortak bir güvenlik sisteminden ziyade ikili anlaşmalara dayalı güvenlik düzenlemelerine destek verme şartını koşmaktadır. İkincisi, Taşkent, özellikle Afganistan'daki operasyonun ardından ABD ve NATO ile yeni gelişen ilişkilerinden yararlanmaktadır. ABD ve Özbekistan'ın zamanında resmi olarak (2002'de yapılan anlaşma gereğince) stratejik ortak olduğunu hatırlamak gerekir. Bu stratejik ortaklık, diğer şeylerin yanı sıra, Washington'un İran'ın gelecekteki muhtemel saldırılarına karşı potansiyel yardımını da içermektedir. KGAÖ, bu açıdan ABD'yi pek destekleyemez. Dahası, NATO'nun yakında AB'nin yaptığı gibi bir Orta Asya Stratejisi tasarlayacağını ve NATO'nun Barış için Ortaklık Programının ortağı olan Özbekistan'ın mantıksal olarak

İttifak'ın kilit ortağı olacağını düşünmek çok da zor değil. Bu bağlamda, Özbekistan'ın KGAÖ üyeliği sadece Özbekistan-NATO ortaklığını hayal kırıklığına uğratacaktır. Üçüncüsü, Özbekistan, bölgesel bir lider olarak kayıt dışı durumunu düzeltme şansı buluyor. KGAÖ, özellikle Özbekistan ve Tacikistan arasındaki bölgesel sorunların adil bir şekilde çözülmesini sağlayamadı. Kerimov, KGAÖ'nün dışında bu problemle uğraşmaya karar vermiş olabilir. Bu bakımdan, izole edilmiş ve zayıflamış İran daha sonra Özbekistan'ın baskısına maruz kalacak olan Tacikistan'a stratejik ve siyasi destek sağlayamayacaktır (Tolipov,2012: 4-25). 2000'li yılların ortalarına doğru eski Sovyet dünyasında gerçekleşen devrimler ve 2011'de başlayan ve Arap Ülkelerini saran "Arap Baharı" süreci ile yaşanan yönetim değişikliklerinin eski SSCB'den ayrılan ülkelere taşınabileceği düşüncesi KGAÖ üye devletlerine müdahale hakkı tanınması önerisi ve Nazarbayev'in Astana'da ortaya attığı örgütün dönüşümü fikrine sıcak bakılmasını sağlamıştır. Özbekistan'ın KGAÖ'den uzaklaşması ise bu yeni doğan üye devletlerin iç işlerine müdahale fikri ile daha belirgin olarak izah edilebilir. İslam Kerimov, bu fikre karşı durarak KGAÖ'nün 4'üncü maddesini, antlaşmada yer alan maddelere sadık kalınması gerekliliği ve üyelerin bağımsızlıklarını ihlal edecek herhangi bir uygulamayı kabul etmeyeceklerini dile getirmiştir. Bunun yanında Özbekistan, KGAÖ üyesi ülkelerin üye olmayan ülkelerle karşı karşıya gelmesi halinde askeri operasyonlara destek vermeyeceğini KGAÖ'nün terörle mücadele olduğunu bu amaçta uyuşturucu ve silah kaçakçılığına yönelik operasyonlar gerçekleştirmesinden yana olduğunu deklare etmiştir. Rusya'nın Orta Asya'da etkisinin artması Özbekistan'ın etkisinin azalması demek olduğu için bölgesinde KGAÖ kanalıyla etki kurmaya çalışan Rusya'nın elinin güçlenmesini istememektedir. Rusya'nın Orta Asya'da lokomotif konumda olmasından çekinen Özbekistan Hükümeti, KGAÖ'nün yetkilerinin artması siyasi otoritesi için tehlike arz ettiğinden bağımsız davranmayı tercih etmektedir. Özbekistan'ın dış politikası gereği KGAÖ'nden bağımsız hareket etmesi gerekmektedir. Sonuç olarak Özbekistan, ABD'nin 2014'te Afganistan'dan çıkması ile bölgede yeni ortaklıklar ve yeni yapılanmalar olacağını planlamıştır. Yeni oluşumlar doğmadan yararına olacak her ortaklığa açık hale gelme çabasına girmiştir. Üyeliği süresince Rusya ile bağlarını ikili politik ilişkiler bağlamında güçlü tutarak KGAÖ bünyesi ile ilişkilerini sınırlamamış bu sebeple KGAÖ ile ilişkilerini askıya almış olması Rusya ile münasebetini bozmadığı görülmektedir.

SONUÇ

Doğalgaz, altın ve petrol gibi yer altı zenginliklerinin yanında genç ve kalabalık nüfus sahibi Özbekistan bulunduğu coğrafyada lokomotif devlet olma yolunda avantajlı durumda görülebilir. Konumunun avantajları olduğu kadar dez avantajlarında bulunan ülke geçiş yolu olması ve sınır sorunları sebebi ile sınırlarında güvenliği alamaması neticesinde uyuşturucu ve silah trafiğinin merkezi durumuna gelmiştir. Bu güvensiz ortam terörizm riskini doğurmakta ve terör örgütlerinin yuvalanmasına sebep olmaktadır. SSCB döneminde uyuşturucu kullanımı ve trafiğine sık rastlanmamasına rağmen Özbekistan'da SSCB'nin Afganistan'a girmesi ile uyuşturucu kulanımı ve aynı zamanda ticareti hızla artmaya başladığı gözlemlenmektedir. Terör örgütlerinin finansal kaynaklarından olan uyuşturucu pazarı bölgenin terör örgütleri açısından cazibesini arttırmaktadır. Afganistan ve Tacikistan'daki iç savaşlar sebebinden dini radikalizm tehdididi ile yüzleşmek durumunda kalan Özbekistan Rusya ile dialogunu geliştirmek zorunda kalmış olsa bile Rusya'nın kontrol eksenine girmek istemeyen Kerimov iktidarı batı ilişkilerini tercih ederken bu dönemde Özbekistan'da yaşanan insan hakları ihlalleri sebebi ile batı ile ilişki kurmasının güçlüğü gündeme gelmiştir. Bu dönemde mesafeli durarak Rusya ile sorunlarını aşmayı denediği gözlemlenebilir. Özbekistan Kerimov döneminde Dünyadan izole bir dış siyaset izleyerek iç güvenliğini sağlamayı hedeflemiş, güvenliğini bazı devlet dışı aktörler belirgin bir biçimde tehdit etmesine sebebiyet verdiği gözlemlenmiştir. "Sanal" yapılanma sorunları hem devlet hem de uluslararası güvenlik kurumları açısından ciddi bir endişe kaynağı olarak görülebilir.

KGAÖ'nün kurulması ve yapmış olduğu faaliyetler anlaşmaya üye tüm ülkelerinin siyasi otoritesini arttırdığı ve uluslararası arenada güçlendirdiği, uluslararası ve bölgesel düzeyde istikrar ve güvenlik sağlaması hedefleyen önemli bir siyasal olay olma yolunda beklentiler doğurduğu gözlemlenebilir. KGAÖ, üye devletler için güvenlik hizmeti sunmayı amaç edinmiş olmasına rağmen üye ülkeler açısından yetersiz kaldığı Özbekistan'ın KGAÖ üyeliğini sonlandırmasından çıkarılabilir. Bununla birlikte, Özbekistan tarafından yapılan son deklarasyonda, KGAÖ yürürlükte olmasına rağmen, savunma ve işbirliği için farklı formatlar arayan Özbekistan gibi ülkelerin güvenlik ihtiyaçlarını karşılayamadığı sonucuna varmak mümkündür. Kolektif Güvenlik Anlaşmasının imzalanmasından bu yana uzun süre geçmiş olmasına rağmen üye ülkelerinin güvenlik sorunlarının devam etmekte olduğu, çözüm üretilmediğine yönelik haberler dikkat çekmektedir. Kurumsal girişimler terörle mücadele konusunda askeri

eğitim tatbikatlarıyla sınırlı kaldığı gözlemlenebilir. Barışı koruma potansiyelinin olduğu mevcut bütçesi açısından söylemek mümkün görülmemektedir. Uyuşturucu kaçakçılığı ve yasadışı göçle mücadele amaçlı operasyonların sonuç vermediği fikrine ulaşılabılır. Diğer uluslararası kuruluşlarla olan işbirliği sınırlı bir seviyede kalmış ilerleme gösteremediği dikkat çekmiştir. KGAÖ ve BM arasındaki işbirliğine ilişkin kararın imzalanmasından bu yana hiçbir sonuç alınmadığı dikkat çekiçi bir örnektir. KGAÖ üye ülkeleri örgütü, Rus askeri teçhizatını tedarik etmek için kullanmakta olduğu fikrine varmak ve kendi askeri personelleri için Rusya'daki askeri akademilerdeki ücretsiz eğitim almanın bir yolu olarak gördüklerini söylenebilir. SSCB'nin dağılmasının ardından bağımsızlıklarını kazanan ülkeler alt yapı yetersizlikleri sebebiyle ekonomik ve askeri olarak tam anlamıyla bağımsız bir politika izleyememiş olduğu dikkat çekmektedir. Bu durum Rusya ile ortak adımlar atmak durumunda kalmalarına sebep olduğunu çıkarabiliriz. Kırgızistan ve Tacikistan'da bulundurulmuş Rus askeri üsleri KGAÖ Acil Müdahale birlikleri olarak bölgede Rusya'nın varlığının izleri olarak görmemiz mümkündür. KGAÖ üyesi olan ülkelerin Bağımsız karar vermelerini ve izleyecekleri dış politikadan ekonomik kararlarına bütünüyle ülke kararlarını etkileyecek boyutta olduğunu gözlemleyebiliriz. Bölgede bulunan üsler sayesinde Rusya hem sınır güvenliğini sağlamakta hemde bölgenin otoriter gücü olarak hegemonyasını sürdürmek için kullanabilmesi mümkün görünmektedir. Büyük Rus yatırımı olan silah sanayi için hazır mevcut pazarın kullanılmasını sağlamaktadır öyle ki askeri eğitim verdiği KGAÖ üyesi ülkeler Rus silah ve teçhisatı ile eğitim almakta ve bu hususda bilgi sahibi olmaktadır zaten mümkün olmayacak başka bir ülke yapımı silah satın alamayacakları sonucunu çıkarabiliriz. Özbekistan'ın bölgesel güvenlik düzenlemeleri ve uluslararası güvenlik ortakları ile ilgili seçenekleri jeopolitik bir bilmece haline gelmiş olsa bile ülke güvenlik alanında çok taraflılıktan kaçınmakta ve çıkarları doğrultusunda gerekirse kısa vadeli ikili ilişkileri tercih etmekte olduğunu görmekteyiz. KGAÖ'nün uygulamada yetersiz kalması, Özbekistan-Rusya ikili stratejik işbirliğini zora sokabileceğini söyleyebiliriz.

Özbekistan'ın KGAÖ'den ayrılma kararında ihtiyatlı olduğu ancak, KGAÖ'nün de bu ayrılıktan zarar gördüğü görülmektedir. Özbekistan'ın zor bir üye olduğu KGAÖ üyeliği sürecine bakılarak söylenebilir. Özbekistan Rusya'nın siyasi ve askeri etkisi altına girmekten kaçınarak, ABD ile ilişkilerini iyi tutmaya çalışmakta ve NATO ülkeleriyle güvenlik alanında işbirliğini artırmayı hedeflemekte olduğu gözlemlenmektedir. Afganistan ve Pakistan'dan gelebilecek uluslararası terör tehdidine karşı NATO ile ortak hareket eden ve Andican olayları sonrası uygulanan askeri yardım ambargosunu ortadan

kaldıran Özbekistan, bunu fırsat bilerek bir yandan da eski Rus silah sistemleriyle donatılmış silahlı kuvvetlerini güncelleme yollarını aramaktadır. Modern çağın gerektirdiği ekipmanlar ile gücüne güç katmak isteyen Özbekistan Rusya'nın kendi ile paylaşmak istediği değil dilediği teknolojiyi kullanmak istemesi yeni arayışlara yönelmesinden okunabilir. Bu sebeplerle bağımlılığını arttıracak kararlar almaktan kaçınmamakta ve bu kararları verirken ülkenin bağımsız ulus devlet olma yolunda mesafe aldığı gözlemlenmektedir. Özbekistan KGAÖ ile hedef daraltmayacak kadar geniş bir politika izlemektedir. İlerleyen zamana rağmen KGAÖ bölge için ciddi adımlar atmamış olması ve Rusya'nın örgüte sağladığı fonun yetersizliği Özbekistan için ayrılma sebepleri arasında saymak mümkündür. Özbekistan Rusya ilişkilerini KGAÖ dışında ilerlettiği görülmekte ve dış ilişkilerde Özbekistan'ın ilerleme göstermesi KGAÖ'ne bağımlı kalmasını gerektirecek faktörleri ortadan kaldırdığı sonucuna varmamızı sağlamaktadır. KGAÖ yapısında gerçekleşen değişiklikler Özbekistan için iç işlerine müdahale olarak yorumlandığı ve örgütün güvenlikten ziyade tehdit olarak yorumlandığı için KGAÖ ile ilişkilerini dondurduğunu söylenebilir. Sonuç olarak Özbekistan açısından beklentilere cevap veremeyen bir örgüt durumunda kalmış olan KGAÖ ilerleyen zamanda kuruluş amaçlarına yönelik hizmet edecek düzenlemeler yapamaz ise diğer üye ülkeler açısından istenilen sonuçları vermek için yetersiz kalacak ve üyelerin alternatif arayışı kaçınılmaz olarak gelişeceği fikrini öngörebiliriz.

KAYNAKÇA

- ALİYEYEV, Bayram (2016). Rusya'nın Orta Asya'daki Askeri Üsleri. Bilgesam Analiz/Rusya, sayı.1338,
- AMANOV, Şatlık(2007). Sovyetler Birliğinin Dağılmasından Sonra Amerika Birleşik Devletleri'nin Orta Asya Politikası, Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara,
- AMANOV, Şatlık(2007).Amerika Birleşik Devletleri'nin Orta Asya Politikaları, Gök Kubbe Yayınları, İstanbul.
- ASKAROV, Sabir (2014). Orta Asya Güvenliğinde Bölgesel Dışı Güçler ve Rusya ,Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi ,
- ATEŞ, Davut (2016). Uluslararası Örgütler , Dora Yayınevi, Bursa.
- BAŞAK, Cengiz (2012) Uluslararası Örgüt, Seçkin Yayıncılık, Ankara.
- BUDAK, Türkan (2015),Hindistan'ın Orta asya politikası, Bilgesam analiz.
- DAVUTOĞLU, Ahmet (2001),Stratejik Derinlik”Türkiye'nin Uluslararası Konumu, Küre yayınları,İstanbul,
- DEMİRCİ, Levent (2012). Özbekistan, Kırgızistan ve Tacikistan'ın kesişimindeki sorunlu vadi: Fergana, Savunma Bilimleri Dergisi, sayı.11.
- DEMİRTEPE, M.T, & ÖZKAN, G. (2013). Uluslararası Sistemde Orta Asya Dış Politika ve Güvenlik ,İstanbul, Uşak Yayınları,
- DEMİRTEPE, M.Turgut & YILMAZ, Murat.(2015). Türk Cumhuriyetleri ve Toplulukları Yıllığı, Ankara, Ahmet Yesevi Üniversitesi.
- DİLEK,Kaan (2011),İrânın Orta asya politikası,Ahmet Yesevi Üniversitesi Yayınları ,
- DURAN, Hasan (2016). Güvenlik, Enerji Ve Pazar Ekseninde Çin'in Orta Asya Politikası,Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, sayı.Afro-Avrasya Özel Sayısı-Aralık 2016.
- ERLER BAYIR, Özgün (2007).Bağımsızlık Sonrası Orta Asya'da ,Stratejik Araştırma dergisi,sayı.11.
- GÜNEŞ, Ergin (2013). Tehdit Algılamaları Ekseninde Rusya'nın Yakın Dönem Kafkasya ve Orta Asya Politikası. Akdeniz İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi ,sayı.27.
- GÜNEŞ, Yasemin(2011),Orta Asya Cumhuriyetleri'nin Demokratik Yapısı,Yüksek Lisans Tezi,Trakya Üniversitesi, Edirne.
- KARAGÜL, Mehmet(2014) , Uluslararası İktisadi Örgütler ve Az Gelişmiş Ülkeler, Ankara, Nobel Yayınları.

- KHUSAİNOV, E. (2014). Avrupa Birliği ve Rusya Güvenlik İlişkileri, Yüksek Lisans Tezi ,Ankara Üniversitesi ,
- NOGAYEVA, Ainur (2011). Orta Asya'da ABD, Rusya ve Çin: Stratejik Denge Arayışları ,Ankara,Usak Yayınları ,2. Baskı,
- ÖZGÖKER, Uğur (2014), Uluslararası Siyasi ve Ekonomik Askeri Örgütler, Der Yayınları, İstanbul.
- ÖZEL, Cansın (2017). Afganistan ve Pakistan'da Yaşanan Sorunlar ve Bu Sorunları Uluslararası Güvenliğe etkileri, Bilgesam Yayınları,
- ÖZKAN, Gökhan (2010). Soğuk Savaş Sonrası Orta Asya ve Kafkasya Ekseninde Türkiye-Nato-Rusya İlişkileri ve Türk Dış Politikası'na Yansımaları. Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi,sayı. 12,
- PIRİNÇÇİ, Ferhat (2008). Soğuk Savaş Sonrasında Abd'nin Orta Asya Politikası: Beklentiler ve Gerçeklikler,ankara üniversitesi sosyalbilimler fakültesi dergisi, sayı.63/1.
- REZA DJALILI, Mohammad & KELLNER, Therry, (2009). Yeni Orta Asya Jeopolitiği,(Çev) UZMEN, Reşat, İstanbul, Bige Kültür Sanat Yayınları1.Baskı
- ROY, O. (2009). Yeni Orta Asya ya da Ulusların İmal Edilişİ , (Çev) MORALI, M. İstanbul, Metis Yayınları3. Baskı,
- YALÇINKAYA, Alaeddin (2006). Özbekistan Kırgızistan ve Tacikistan Cumhuriyetleri arasında Fergana serbest ticaret bölgesi. İstanbul Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, sayı.24,
- YESEVİ, Çağla Gül (2012). 2017 tarihinde Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütü ve Özbekistan.Önce Vatan Gazetesi.12 ocak 2012 tarihli sayısı,
- YESEVİ, Çağla Gül (2012). Avrasya'da Etki Alanı Mücadelesi. Yesevi Dergisi,sayı.19,
- YESEVİ, Çağla Gül (2013). Orta Asya'da İşbirliği ve Bütünleşme: Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütü. Küresel Eğilimler Serisi Çalışma Kağıdı ,
- YESEVİ, Çağla Gül (2013).Avrasya'da İş Birliği ve Bütünleşme Sürecinde Uluslar Arası Örgütlerin Rolü,Uluslararası Strateji ve Güvenlik Çalışmaları Sempozyomu Bildirileri Kitabı,İstanbul,Aydın Üniversitesi yayınları,

İNTERNET KAYNAKLARI

- Akademikperspektif, ERBAŞ, S. (2014). 2017 tarihinde Fergana Vadisi Çıkmazı: <http://akademikperspektif.com/2014/01/07/fergana-vadisi-cikmazi/> .
- aljazeera.com,1- <http://www.aljazeera.com.tr/ulke-profil/ulke-profil-ozbekistan>
- aljazeera.com ,2- OĞAN, G. (2014). 2018 tarihinde Özbekistan ile beyaz sayfa mümkün mü?: <http://www.aljazeera.com.tr/gorus/ozbekistan-ile-beyaz-sayfa-mumkun-mu> .
- aljazeera.com ,3- OĞAN, G. (2014). 2017 tarihinde <http://www.aljazeera.com.tr/gorus/ozbekistan-ile-beyaz-sayfa-mumkun-mu> .
- aljazeera.com ,4- OĞAN,G (2016). Kerimov: Özbek Tipi Demokrasinin Mimarı. 2018 tarihinde <http://www.aljazeera.com.tr/gorus/kerimov-ozbek-tipi-demokrasinin-mimari>
- avim.org.tr ,1- ÖRGÜTCÜ, Ö. (2017). 2018 tarihinde Türkiye-Özbekistan İlişkileri: Yeni Bir Sayfa Açılacak Mı?: <http://avim.org.tr/tr/Yorum/TURKIYE-OZBEKISTAN-ILISKILERI-YENI-BIR-SAYFA-ACILACAK-MI>.
- avim.org.tr ,2- TUNCEL, T. (2016). 2017 tarihinde Erivan'daki KGAÖ Toplantısı,sayfa (1: 4: 5: 25)<http://avim.org.tr/tr/Yorum/ERIVAN-DAKI-KOLEKTIF-GUVENLIK-ANLASMASI-ORGUTU-TOPLANTISI>
- centrasia.ru, AYDANBEK, A. (2013). 2017 tarihinde Anklav Soh. Vçera, Segodnya, Zavtra, (Dün, Bugün, Yarın): <http://www.centrasia.ru/news.php?st=1357918500> .
- cyberleninka.ru, GA, A. (2016). 2018 tarihinde Ermenistan-CSTO işbirliği: tarihsel retrospektif ve modern zorluklar: <https://cyberleninka.ru/article/n/sotrudnichestvo-armenii-i-odkb-istoricheskaya-retrospektiva-i-sovremennye-vyzovy> .
- dkb.gov.ru., (2012). 2017 tarihinde CSTO: güvenlik konusunda kapsamlı bakış : <http://www.dkb.gov.ru/start/index.htm>
- dunyabulteni.net, (2012). 2017 tarihinde Rusya KGAÖ üzerinden Orta Asya'ya yayılıyor: <http://www.dunyabulteni.net/?aType=haber&ArticleID=239783>

- e-ir.info, Tolipov, F. (2012). 2017 tarihinde KGAÖ'de eksilme: Özbekistan'nın çekilmesi sonrası Orta Asya'da Toplu Güvenlik: sayfa(4: 25) <http://www.e-ir.info/2012/07/16/csto-minus-one-collective-security-in-central-asia-after-uzbekistans-csto-withdrawal/> .
- gundem.be , ASKAROV, S. (2016). 2018 tarihinde Özbekistan Dış Politikası Ve KGAÖ: <http://www.gundem.be/tr/dunya/ozbekistan-dis-politikasi-ve-kgao> .
- intersectionproject.eu STARCHAK, M. ,2017 tarihinde 2017'deki CSTO Ve Rusya'nın Müttefiklerinden Nasıl Yararlandığı: <http://intersectionproject.eu/article/security/csto-2017-and-how-russia-exploits-its-allies>.
- Kazakistan.kz. (2017). 2018 tarihinde <http://www.kazakistan.kz/kazakistan-ile-ozbekistandan-ilk-askeri-ibirligi-plani/> adresinden alındı
- mfa.am. 2017 tarihinde Collective Security Treaty Organization: <http://www.mfa.am/en/international-organisations/CSTO/> .
- mfa.gov MALİŞEVA, D. (2000). Konflikt U Yujnih Rubejei Rossii, (Rusya'nın Güney Sınırlarında Çatışma), Pro et Contra (s. 13: 14: 27: 28: 44). içindemfa.gov.kg. (tarih yok). 2018 tarihinde Kırgız Cumhuriyeti ve CSTO: <http://www.mfa.gov.kg/contents/view/id/97> .
- odkb.gov . 2017 tarihinde CSTO Sekreterliği: <http://www.odkb.gov.ru/f/czx.htm>.
- odkb.gov.ru. 2017 tarihinde <http://www.odkb.gov.ru/a/c.htm>.
- odkb.gov 1-, http://www.odkb.gov.ru/start/index_aengl.htm.
- odkb.gov ,2- http://www.odkb.gov.ru/start/index_aengl.htm.
- old.news.tj, (2007). 2017 tarihinde Jeopolitik tekelde Orta Asya'nın "su kartını" kim oynuyor?: <http://old.news.tj/ru/newspaper/article/kto-razygryvaet-vodnuyu-kartu-tsentralnoi-azii-v-geopoliticheskompasyanse> .
- politika.ru, Evseev, V. (2012). Orta Asya'daki istikrarsızlık üzerine. 2017 tarihinde <http://mir-politika.ru/2616-o-nestabilnosti-v-centralnoy-azii.html>.

- rfembassy.kz. (2015). Kazakistan Cumhuriyeti ile ilgili Referans Bilgiler: http://www.rfembassy.kz/lm/dvustoronnie_otnosheniya/rossiyakazakhstan/respublika_kazakhstan/ .
- stat.uz. <https://stat.uz/uz/432-analiticheskie-materialy-uz/2025-tashqi-savdo->
- slideplayer.biz.tr , İŞYAR, Ö. (2014). 2017 tarihinde Özbekistan Respublikası: <http://slideplayer.biz.tr/slide/2403828/>
- Sos.mid.ru., 2017 tarihinde <http://sos.mid.ru/countries/>
[/asset_publisher/xDkex51VuOSj/content/kirgizia](http://asset_publisher/xDkex51VuOSj/content/kirgizia) .
- sputniknews.com. , sputniknews.com., (2017).<https://tr.sputniknews.com/dunya/201708171029733710-kirgizistan-ozbekistan-sinir-sorununu-cozmek-istiyor/>
- sputnik.kz , KHRELENKO, A. (2018). 2018 tarihinde Neden Özbekistan ordusu Orta Asya'da en güçlüydü?,sayfa: (1: 3)<https://ru.sputnik.kg/columnists/20180118/1037316032/pochemu-armiya-uzbekistana-stala-silnejshej-v-ca.html>.
- stoletie.ru , SHUSTOV, A. (2012). 2018 tarihinde "Su" savaşı geliyor mu?: http://www.stoletie.ru/rossiya_i_mir/gradet_li_vodnaja_vojna_922.htm.
- tasam.org ,1- SEMERİKOV, V. (2013). 2017 tarihinde KGAÖ'nün Kolektif Güvenlik Sistemi(sayfa: 5-30), http://www.tasam.org/trTR/Icerik/26764/kgaonun-kolektif-guvenlik-sistemi_adresinden_alindi
- tasam.org , 2- ŞİRİYEV, Z. (2013). 2018 tarihinde erkezi Avrasya'da Güvenliğe Bakış: Güney Kafkasya Ülkelerinin Nato ve Kgaö'ye Yaklaşımları, http://www.tasam.org/tr-TR/Icerik/26772/merkezi_avrasyada_guvenlige_bakis_guney_kafkasya_ulkelerinin_nato_ve_kgaoye_yaklasimlari .
- worldenergy.ru , YASINSKY, V. (2007). Syr Darya ve Amudarya: Çatışma veya iş birliği http://www.worldenergy.ru/doc_20_43_2291.html.

EKLER

EK-1 : KGAÖ (CSTO) ÖRGÜTÜNÜN TÜZÜĞÜ

Bölüm I

Kuruluşun Kuruluşu

Kolektif Güvenlik Antlaşması

Madde 1 : Antlaşma Taraf Devletleri, Kolektif Güvenlik Antlaşması için (bundan sonra - Örgüt) uluslararası bir bölgesel organizasyon kurarlar.

Madde 2 : Antlaşmanın hükümleri ve uluslararası antlaşmalar ve Toplu Güvenlik Antlaşması'nın geliştirilmesinde alınan kararlar, Örgütün Üye Devletleri (bundan böyle Üye Devletler olarak anılacaktır) ve Kuruluşun kendisi için bağlayıcıdır.

Bölüm II

Hedefler ve ilkeler

Madde 3 : Örgütün amaçları Üye Devletlerin bağımsızlığını, toprak bütünlüğünü ve egemenliğini topluca savunmak için barışı, uluslararası ve bölgesel güvenlik ve istikrarı güçlendirmek ve Üye Devletlerin politik yollarla gerçekleştirdikleri başarıyı sağlamaktır.

Madde 4 : Örgüt faaliyetleri sırasında Teşkilat'a üye olmayan devletlerle işbirliği yaparak güvenlik alanında faaliyette bulunan uluslararası hükümetler arası örgütlerle ilişkileri sürdürür. Örgüt, evrensel olarak kabul edilmiş uluslararası hukuk ilkelerine dayanan adil, demokratik bir dünya düzeni oluşumunu desteklemektedir.

Madde 5 : Örgüt, bağımsızlık, gönüllü katılım, üye devletlerin haklarına ve yükümlülüklerine eşitlik, Üye Devletlerin ulusal yargı yetkisine giren davalarda müdahale edilmeme konusuna sıkı sıkıya saygı temelinde çalışır.

Madde 6 : Bu Tüzük, üye devletlerin taraf oldukları diğer uluslararası antlaşmalar çerçevesindeki hak ve yükümlülüklerini etkilemez.

Bölüm III.

Faaliyet Çizgileri

Madde 7 : Örgütün amaçlarını gerçekleştirmek için üye devletler, kendi alanlarında etkili bir kolektif güvenlik sistemi kurmak, kuvvetler ve kuvvetler grubu koalisyonu (bölgesel) oluşturmak, askeri altyapı oluşturmak, silah ve askeri teçhizatlar temin etmek ve silahlı kuvvetler için askeri personel ve uzman yetiştirmek için ortak önlemler almaktadır.

Üye Devletler, topraklarında Birlik grupları (kuvvetler), Üye Devletlerin askeri altyapı tesisleri ve diğer Üye Devletlerle acil istişarelerde bulunarak (sözleşme) Örgüt üyesi olmayan devletlerin konuşlandırılmasına karar verir.

Madde 8 : Üye ülkeler, çalışmalarını uluslararası terörizm ve aşırıcılıkla mücadele, uyuşturucu ve psikotrop maddelerin yasadışı ticareti, silahlar, uluslararası organize suç, yasadışı göç ve üye devletlerin güvenliğine yönelik diğer tehditlere karşı koordine edip ve birleştirerek yerine getirir.

Üye Devletler, BM'nin baş rolü oynarken, tüm ilgili devletlerle ve uluslararası hükümetler arası organizasyonlar da dahil olmak üzere bu alanlarda faaliyetlerini yürütmektedir.

Madde 9 : Üye ülkeler, diğer hususların yanı sıra Örgütün istişare mekanizmalarını ve prosedürlerini kullanarak, uluslararası ve bölgesel güvenlik konularındaki dış politika pozisyonlarını koordine eder.

Madde 10 : Üye Devletler, toplu güvenlik sisteminin işleyişini düzenleyen yasal bir çerçeve geliştirmek ve savunma, askeri, inşaat ve güvenlik alanlarında ulusal mevzuatın uyumlaştırılmasına yönelik önlemleri almaktadır.

Bölüm IV.

Organizasyonun Organları

Madde 11 : Örgütün organları şunlardır:

- a) Toplu Güvenlik Konseyi (bundan böyle Konsey olarak anılacaktır);

b) Dışışleri Bakanları Konseyi (bundan sonra - Dışışleri Bakanları Konseyi-CMFA);

c) Savunma Bakanları Konseyi (bundan böyle Savunma Bakanları Konseyi – CMD olarak anılacaktır);

d) Güvenlik Konseyleri Sekreterleri Komitesi (bundan böyle "CSSC" olarak anılacaktır).

e) Daimi Konsey

Örgütün sürekli çalışma organı Teşkilatın Sekretaryasıdır (bundan böyle Sekretarya olarak anılacaktır) ve Örgütün Ortak Personeli ("Ortak Personel") olacaktır. Parlamento arası işbirliği organı, Teşkilatın Parlamenterler Meclisi olacaktır.

Yukarıda belirtilen organların görevleri ve çalışma düzeni, bu Tüzük ile Konsey tarafından onaylanan ayrı Yönetmeliklerle düzenlenir.

Madde 12 : Usuller dışındaki konularda Konsey, CMFA, CMD ve CSSC'nin kararları fikir birliği ile kabul edilecektir.

Oylamada, herhangi bir Üye Devlet bir oy hakkına sahiptir. Usul konuları dahil oylama usulü, Konsey tarafından onaylanan Teşkilat Organları Usul Kuralları tarafından düzenlenir.

Konseyin kararları ve CMFA, CMD ve CSSC'nin uygulanması için kabul edilen kararlar Üye Devletler için bağlayıcıdır ve ulusal yasalar tarafından belirlenen prosedüre uygun olarak yürütülecektir.

Konsey, Üye Devletlerin hiçbirinin bir kararın kabul edilmesine ilişkin bu gibi prosedüre itiraz etmemesi koşuluyla kararları sınırlı bir biçimde kabul etme hakkına sahiptir. Sınırlı bir formattaki çözüm, Üye Devletlerden herhangi biri bu tür bir karara itiraz etmedikçe kabul edilebilir.

Sınırlı bir biçimde kabul edilme kararına oy kullanmayan Üye Devlet, kabul edilen kararın sonuçlarından sorumlu olmayacaktır.

Madde 13 : Konsey, örgütün en üst organıdır.

Konsey, Örgütün faaliyetlerinin temel konularını değerlendirir ve amaç ve hedeflerinin gerçekleştirilmesine yönelik kararlar alır. Üye Devletlerin bu hedeflerin gerçekleştirilmesi için koordinasyon ve ortak faaliyetler yürütmesini sağlar.

Konsey, Üye Devletlerin başkanlarından oluşur.

Dışişleri bakanları, savunma bakanları, Üye Devletlerin güvenlik konseylerinin sekreterleri, Teşkilat Genel Sekreteri, Üye Devletlerin Teşkilat Müttefik Temsilcileri ve davet edilen kişiler Konsey toplantılarına katılabilirler.

Konsey, Örgütün çalışma ve yan kuruluşlarını kalıcı veya geçici olarak kurma hakkına sahiptir.

Konseyin Başkanı (bundan sonra Başkan olarak anılacaktır), Konsey aksini kararlaştırmadıkça, topraklarında Konseyin düzenli oturumu yürürlüğe giren devletin başkanıdır. Hak ve görevleri Konseyin bir sonraki olağan oturumuna kadar kendisine aittir.

Başkan, görevini yerine getiremiyorsa, dönemin geri kalanında yeni bir Başkan seçilecektir.

Konsey oturumları arasındaki dönemde, Kuruluşun Daimi Konseyi (bundan böyle Daimi Konsey olarak anılacaktır), Örgüt organları tarafından alınan kararların uygulanmasında Üye Devletlerin etkileşiminin eşgüdümünü koordine eder.

Daimi Konsey, Üye Devletler tarafından kendi usullerine uygun olarak atanan ve Konseyin onayladığı Yönetmelik uyarınca hareket eden Tam Yetkili Temsilcilerden oluşur.

Madde 14 : Bakanlar Kurulu, üye devletlerin dış politika alanındaki etkileşiminin koordinasyonunda Örgüt'ün danışma ve yürütme organıdır.

Madde 15 : CMD, Üye Devletlerin askeri politika, askeri inşaat ve askeri-teknik işbirliği alanlarındaki etkileşimini koordine etmek üzere Teşkilatın danışma ve yürütme organıdır.

Madde 16 : Üye Devletlerin ulusal güvenliklerini teminat altına alan etkileşimde koordinasyon konularında Örgüt'ün danışma ve yürütme organı olacaktır.

Daimi Konsey, Konsey oturumları arasındaki süre boyunca Örgüt çerçevesinde işbirliğini ele alan ve Konsey, CMFA, CMD ve CSSC tarafından kabul edilen kararların uygulanmasını Teşkilatın koordinasyon organı olacaktır.

Daimi Konsey, Üye Devletlerin başkanları tarafından devletlerarası usul ve görevleri uyarınca Konsey tarafından onaylanan hükümle uyumlu olarak atanan kalıcı temsilcilerden oluşur.

Bölüm V

Sekretarya

Madde 17 : Örgütün Genel Sekreteri Örgütün en üst düzey idari yetkilisi olacaktır. Genel Sekreter, Sekretaryayı yönetir ve aynı zamanda Örgütün sürekli çalışma organlarının faaliyetlerinin koordinasyonunu yapar.

Genel Sekreter, Üye Devlet vatandaşlarının üç yıl süreyle (CMFA tarafından tavsiye edildiği gibi) Konsey kararıyla atanır.

Genel Sekreter, Konseye hesap verebilir, Konsey toplantılarına, CMFA, CMD ve CSSC'ye ve Daimi Konseye katılır.

Genel Sekreter, Organizasyon organlarının gözetimi için sunulan taslak belgelerin geliştirilmesi ve onaylanmasını koordine edecek, üyesi olmayan diğer devletler önünde Teşkilat'ı temsil edecek, uluslararası kuruluşlar, kitle iletişim araçları ve onlarla temaslarda bulunacaktır.

Genel Sekreter, bu Tüzük, Teşkilât çerçevesinde akdedilen diğer uluslararası antlaşmalar ve kabul edilmiş belgeler bakımından tevdi edilecektir.

Madde 18 : Sekretarya, Teşkilat organlarının faaliyetlerinin organizasyonel, bilgi, analitik ve istişari desteklerini yerine getirir.

Daimi Konsey ile Sekretarya, Kurum organlarının taslak kararlarını ve diğer belgelerini hazırlar.

Sekretarya, Üye Devletlerin vatandaşlarının kotada bazında (görevli), Üye Devletlerin Örgütün bütçesine ve Üye Devletlerin vatandaşlarına bir sözleşme uyarınca rekabetçi bir şekilde (çalışanların katkılarıyla) oranında orantılı olarak oluşturulacaktır).

Sekretarya'nın işlevleri, oluşturulması ve işleyişi için usul, Konsey tarafından onaylanan ilgili hüküm ile belirlenir.

Sekretarya'nın yeri Moskova, Rusya Federasyonu olacaktır. Sekretarya'nın Rusya Federasyonu topraklarında kalma koşulları, ilgili uluslararası sözleşmeye dayanarak düzenlenir.

Ortak Görevli, CMD faaliyetinin örgütsel ve bilgi ve analitik desteklerini yerine getirir, Teşkilatın askeri unsuru ile ilgili tekliflerin hazırlanmasından, teşkilat organlarının

atılacak askeri işbirliğine ilişkin kararların pratikte uygulanışının organizasyonundan ve koordinasyonundan sorumludur. Üye Devletlerin askeri yönetim organlarıyla etkileşim içindeki yeterliliği.

Ortak Görevliler, Üye Devletlerin askeri hizmetkârı tarafından, Üye Devletlerin Teşkilat bütçesine ve Üye Devletlerin vatandaşlarına, bir sözleşme uyarınca rekabetçi bir şekilde istihdam edildikleri oranlarda kota temelinde oluşturulacaktır.

Ortak Görevlerin görevleri, yapıları, üyelikleri ve örgütsel ilkeleri, Konsey tarafından onaylanan ilgili hükümlerle belirlenir.

Ortak Görevin yeri Moskova, Rusya Federasyonu olacaktır. Ortak Federasyonun Rusya Federasyonu topraklarında kalma koşulları, ilgili uluslararası sözleşmeye dayanarak düzenlenir.

Bölüm VI

Üyelik

Madde 19 : Hedeflerini ve ilkelerini paylaşan ve bu Tüzükte yer alan yükümlülükleri ve diğer uluslararası sözleşmeleri ve Organizasyon çerçevesinde faaliyet gösteren kararları almaya hazır olan herhangi bir Devlet Teşkilat'a üye olabilir.

Örgüte kabul kararı Konsey tarafından yapılır.

Herhangi bir Üye Devlet Teşkilattan çekme hakkına sahiptir. Çekilmek isteyen devlet örgüt içinde yükümlülüklerini yerine getirdikten sonra, çekilme tarihinden en geç altı ay önce resmi çekilme bildirimini gönderir.

Teşkilat'a kabul ve geri çekme prosedürü, Konsey tarafından onaylanan ilgili Yönetmelikle belirlenir.

Madde 20 : Üye, bu Tüzük hükümlerine uymadığı takdirde, Konseyin kararları ve Teşkilatın diğer organlarının kararlarının uygulanmasına karar verirse, Teşkilat organlarının faaliyetlerine katılımını askıya alabilir.

Eğer üye bu yükümlülükleri yerine getirmekte başarısız olmaya devam ederse, Konsey onu Organizasyon'dan uzaklaştırma kararı alabilir.

Bu konularda böyle bir Üye Devlete ilişkin kararlar, başarısız devletin sesi dikkate alınmadan alınır.

Bir Üye Devletin Örgüt organlarının faaliyetlerine katılmasını veya Örgütten dışlanmasını askıya alma prosedürü, Konsey tarafından onaylanan ilgili Yönetmelikle belirlenir.

Bölüm VII.

Gözlemciler

Madde 21 : Bir gözlemcinin Örgütteki durumu, Genel Sekretere gönderilen resmi bir yazılı itiraz uyarınca Örgüt Üyesi olmayan bir Devlet'in yanı sıra uluslararası bir kuruluşa verilebilir. Bir gözlemcinin statüsünü iptal etme veya askıya alma kararı Konsey tarafından alınır.

Gözlemcilerin Örgütlerin oturum ve toplantılarına katılımı Örgüt organlarının Usul Kurallarına göre düzenlenir.

Bölüm VIII

Yasal Kapasite, İmtiyazlar ve Dokunulmazlıklar

Madde 22 : Organizasyon, her bir Üye Devletin topraklarında amaç ve hedeflerini gerçekleştirmek için gerekli yasal kapasiteyi elinde bulundurmaktadır.

Organizasyon, üye olmayan devletlerle işbirliği yapabilir, güvenlik alanında faaliyette bulunan uluslararası hükümetler arası örgütlerle ilişkileri sürdürür ve bu işbirliğinin kurulması ve geliştirilmesi için onlarla uluslararası anlaşmalar yapabilir.

Kuruluş, bir tüzel kişilik haklarına sahiptir.

Madde 23 : Örgütün imtiyazları ve dokunulmazlıkları ilgili uluslararası antlaşma ile belirlenir.

Bölüm IX

Finans

Madde 24 : Sekretarya, Teşkilât bütçesinden finanse edilir.

Örgütün bütçesi, Konsey tarafından onaylanan Üye Ülkelerin katkılarıyla oluşturulmuştur. Örgütün sürekli çalışan organlarının faaliyeti, Teşkilat bütçesi fonları

pahasına finanse edilir. Organizasyon faaliyetini desteklemek için bütçenmemiş fonlar (borçlanılan fonlar hariç) yükseltilebilir, bunların oluşturulması ve kullanılması için prosedür, Konsey tarafından onaylanan ilgili hüküm ile tanımlanacaktır. Örgütün bütçe açığı olamaz.

Her bütçe yılı için Örgüt taslak bütçesi, Teşkilat Bütçesini Oluşturma ve Uygulama Prosedürü Yönetmelikleri uyarınca Üye Devletlerle istişarede bulunarak Sekreteryaya tarafından geliştirilir. Örgütün bütçesi Konsey tarafından onaylanır.

Örgütün bütçesinin oluşturulması ve uygulanmasına ilişkin prosedür hakkındaki Yönetmelik Konsey tarafından onaylanır.

Üye Devletler, temsilcilerinin ve uzmanların, toplantılara, Örgüt organlarının toplantılarına ve Teşkilât'ta düzenlenen diğer etkinliklere ve ayrıca tam yetkili temsilcilerin faaliyetleriyle ilgili masraflara harcamaları ile yükümlüdür.

Madde 25 : Üye Devletlerin Borçlarını iki yıl içinde teşkilatın bütçesine ödemesi yükümlülüğünün yerine getirilmemesi durumunda, Konsey, bu devlet vatandaşlarının, teşkilat içindeki kontenjan yetkilerine atanma hakkını ve aynı zamanda, borcun tamamı ödenene kadar teşkilat organlarında oy hakkının yoksunluğuna karar verir.

Bölüm X

Son Hükümler

Madde 26 : Bu tüzük onaylamaya tabi olacak ve imzacı devletlerin tasdik belgesine son yazılı bildirimini depozitere verildiği tarihte yürürlüğe girecektir.

Depozitör, bu tüzük imza sahiplerine her bir onay bildirimini aldığı bildirir.

Madde 27 : Bu tüzükte değişik protokollerle resmileştirilen Üye Devletlerin genel izni ile değişiklik ve ekleme yapılabilir.

Tüzükte yapılan değişiklikler ve eklemelerle ilgili tutanaklar, tüzüğün ayrılmaz bir parçasıdır ve bu tüzüğün 26. maddesi uyarınca kurulan düzende yürürlüğe girer.

Şart için rezervasyonlara izin verilmez.

Bu tüzük hükümlerinin yorumlanması ve uygulanmasına ilişkin herhangi bir anlaşmazlık, ilgili Üye Devletler arasındaki istişareler ve müzakereler vasıtasıyla çözülür. Anlaşma sağlanamaması durumunda, anlaşmazlık Konseye gönderilir.

Madde 28 : Örgütün resmi ve çalışma dili Rusça'dır.

Madde 29: Bu tüzük Birleşmiş Milletler Şartının 102. Maddesi hükümleri uyarınca Birleşmiş Milletler Sekreteryasına kayıtlı olacaktır.

Kişinev şehrinde 7 ekim 2002'de Rus dilinde bir orijinal kopya halinde yapıldı. Orijinal fotokopiler, bu tüzüğü imzalayan her bir devletin sertifikasını içeren kopyalar halinde depozitör tarafından saklanır.

Ermenistan Cumhuriyeti için

R.Koçaryan

Beyaz Rusya Cumhuriyeti için

A. Lukaşenko

Kazakistan Cumhuriyeti için

N.Nazarbayev

Kırgız Cumhuriyeti için

A. Akayev

Rusya Federasyonu için

V. Putin

Tacikistan Cumhuriyeti için

İ. Rahmanov

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı ve Soyadı : Aytaç GÜHER
Doğum Yeri ve Tarihi : Adana 09.09.1984
Medeni Hali : Bekâr
İletişim Bilgileri : aytacguher01@hotmail.com
(0554 722 2972)

EĞİTİM

1998-2002 Kozan Anadolu Lisesi
2004-2009 Azerbaycan Devlet İktisad Üniversitesi Türk Dünyası
Araştırmaları İşletme Fakültesi Uluslararası İlişkiler
Bölümü Lisan Programı
2015-2019 Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Sosyal Bilimler
Enstitüsü Avrasya Araştırmaları ABD Yüksek Lisans
Programı

İŞ DENEYİMİ

2009-2012 Feke İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü – Müdür yetkili ücretli
öğretmenlik
2012-2013 Feke İlçe Halk Eğitim Müdürlüğü – Okuma yazma kurs
öğretmenliği
2014-2019 Özel İmamoğlu Motorlu Taşıtlar Sürücü Kursu – Kurum
müdürü

YABANCI DİL

İngilizce YÖKDİL 47,50

